Domus szülőföldi ösztöndíj

2012 – 2013

Az ösztöndíjas neve
(csoportos pályázat esetén a résztvevők neve)

Dr. Papp Attila (csoportvezető), Bajcsi Ildikó, Novák Anikó, Séra Magdolna, Csata Zsombor, Székely Tünde

Országa
Románia - Magyarország

A pályázat címe

KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR DOKTORANDUSZ ÉLETPÁLYA- VIZSGÁLA

Tartalom

PAPP Z. ATTILA – CSATA ZSOMBOR: ARANYMETSZÉS 2013. KÜLHONI MAGYAR DOKTORANDUSZOK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN. ÖSSZEGZŐ KUTATÁSI JELENTÉS 5

Bevezető 5
A kutatás célja és módszertani megfontolások 6
Külhoni magyar doktorandusz hallgatók Magyarországon 8
Szocio-demográfiai adatok 11
Munkaerőpiaci-helyzet 20
Információk a doktori iskoláról 24
A doktori iskola választásának motivációi, elégedettség a képzéssel 29
Jövőtervek 33
Rövid összegzés 36

SZÉKELY TÜNDE-DÁNIEL BOTOND: ERDÉLY. REGIONÁLIS JELENTÉS 37

ÁGYAS RÉKA – NOVÁK ANIKÓ – RÓZSA RITA – ZSIVITY TÍMEA: VAJDASÁG. REGIONÁLIS JELENTÉS 49

Vajdasági magyar doktoranduszok szocio-demográfiai adatai 51
A vajdasági magyar doktoranduszok munkaerő-piaci helyzete 52
Információk a doktori iskoláról – képzéssel kapcsolatos motivációk és elégedettség 54
A vajdasági magyar doktoranduszok jövőterve, migrációs szándéka 55
Következtetések 57
Felhasznált irodalom 58
Mellékletek 59

FERENC VIKTÓRIA – SÉRA MAGDOLNA: KÁRPÁTALJA. REGIONÁLIS JELENTÉS 64

BEVEZETÉS 64
A kárpátaljai magyar doktoranduszok hátteréről 64
A kutatás módszertana 65
I. NÉHÁNY SZOCIO-DEMOGRÁFIAI ADAT 66
II. A DOKTORI KÉPZÉSBEN 71
1. Kárpátaljai magyarok a doktori képzésben – intézmények, tudományterületek 71
2. Miért döntenek doktori tanulmányok mellett a kárpátaljai doktoranduszok? 76

3. A fokozatszerzés felé ... 77
4. A doktori képzés, a témavezető megítélése ... 80
5. Nyelvismeret, szakmai-tudományos tevékenység ... 84
6. Szakmai, tudományos tevékenység ... 85
III. JÖVŐTERVEK, MIGRÁCIÓS SZÁNDÉK ... 88
IV. A Momentum Doctorandus társadalmi szervezet megítélése ... 90
Irodalom ... 93

MORVAI TÜNDE: KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR DOKTORANDUSZ ÉLETPÁLYA-VIZSGÁLAT – SZLOVÁKIA. REGIONÁLIS GYORSJELENTÉS ... 94

Bevezetés ... 94
Szocio-demográfiai jellemzők ... 96
Munkaerő piaci helyzet ... 100
Doktori iskola ... 100
Jövőtervek, migrációs szándék ... 107
Összegzés ... 110

KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR DOKTORANDUSZ ÉLETPÁLYA-VIZSGÁLAT-KÉRDŐÍV ... 111

PAPP Z. ATTILA – CSATA ZSOMBOR: ARANYMETSZÉS 2013. KÜLHONI MAGYAR DOKTORANDUSZOK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN. ÖSSZEGZŐ KUTATÁSI JELENTÉS[1]

Bevezető

Talán nem szükséges bizonyítani, hogy a doktorandusz képzésben részvevő fiatalok egy ország vagy térség tudományos utánpótlását képezik. Ugyanakkor a felsőoktatás eltömegesedése statisztikai értelemben azt is jelenti, hogy az oktatás felsőbb szintjein egyre több hallgatóval kell számolni, ami felveti azt a kérdést is, hogy a doktoranduszképzésben való részvétel feltételezhetően nem kizárólag csak a tudós életpálya megalapozását jelenti, hanem az ifjúsági (felnőttkor előtti) életszakasz iskolai életpálya által megnyújtását is. Ez az ifjúsági moratórium a felnőtté válás előszobájának tekinthető: a doktoranduszok ugyan már felnőttek, felsőfokú végzettségen túl, ám a szakmai élet kiteljesedése előtt állnak. Szakmai identitás kialakításához kapcsolódó, illetve az ehhez kötődő munkahelykeresés és egzisztencia-teremtés kihívásai egyaránt érintik őket, amelyek feltételezhetően a magánéleti vonatkozásokra (családi állapot, gyerekvállalási kedv stb.) is kihatnak.

Magyarország és a határon túli magyarok szempontjából többszörösen is összetett kérdés a doktoranduszok helyzete. Először is nem egyszerű definiálni a határon túli/külhoni magyar fogalmát, hiszen a PhD képzésben részvevők eleve nagyobb mobilitással rendelkeznek, egy jó részük alapképzésüktől függetlenül magyarországi intézményekbe végzi tanulmányait, és egyre inkább lehetséges, hogy már magyar állampolgár is. Ha így van, akkor felmerül a kérdés, egyáltalán még határon túli-e avagy nem? De a fogalmi distinkciótól függetlenül talán fontosabb kérdés az, hogy az állampolgárság megszerzése hogyan hat ki- és vissza a szakmai karrierre. Mint jeleztük, a doktorandusz-lét eleve mobilitást és (szakmai, identitásbeli, magánéleti stb.) keresést feltételez, és e logikában az új állampolgárság óhatatlanul is új perspektívákat jelenthet. A szomszédos országokból származó magyar nemzetiségűek magyarországi szakmai integrációja individuális szinten sikerként tételeződhet, a magyar-magyar agyelszívás azonban visszahathat a „hátramaradt" közösségre. Minél többen vesznek részt a magyar PhD-képzésben, annál nagyobb mértékben fennáll a kockázata az értelmiségi kivándorlásnak. Míg a nagyobb erdélyi magyar közösségnek nagyságrendjét tekintve ez nem oly mértékű kockázat, a kisebb közösségeket ez a potenciális kivándorlás feltételezhetően jobban érinti.

A felsőoktatás szociológián belül a doktoranduszok kutatása sokáig inkább elhanyagolt területnek mutatkozott nem csak Magyarországon, hanem máshol is. Az első nagyobb, nemzetközi összehasonlító igénnyel készült kutatás 2009-ben készült, amelynek adatait 2011-

[1] Kutatócsapatunk döntött az *Aranymetszés 2013. Külhoni magyar doktoranduszok a Kárpát-mdencében* kutatás brand használata mellett. A kutatás lebonyolítása során a pályázatban nevesített kutatók mellett az egyes régiókban helyi doktoranduszokat is bevontunk. E személyek nevét láthatjuk a regiós tanulmányok szerzői között.

ben jelentették meg.[2] A jobbára leírás (és nem modellalkotás) szándékával készült kutatás 12 országra terjedt ki,[3] és két nagyobb kérdést akart megválaszolni: milyenek a doktoranduszok élet-, társadalmi és szakmai körülményei, illetve milyen eltérések mutatkoznak az európai országok között a doktori képzést illetően. A kutatás főbb eredményei szerint az országok zömében a doktorandusz képzésben a férfiak vannak túlsúlyban, életkoruk nagyjából a 26-35 éves tartományba esik, nagyobb részük pedig élettársi kapcsolatban él és nincs gyerekük. A megkérdezettek mintegy kétharmada nappali hallgató, és jelentős részük abban reménykedik, hogy kutatóként fog dolgozni. Mobiltás szempontjából érdemes kiemelni, hogy csak mintegy 10 százalék kezdte el doktori tanulmányait abban az országban, ahol diplomát is szerzett. A doktori képzés finanszírozása kapcsán a szerzők kiemelik, hogy a támogatás mértéke rendszerint alacsonyabb az igényeknél, és ennek egyenes következménye a családi tervezés elhalasztása is. Ugyanezt erősíti az is, hogy a doktori tanulmányok befejezésére fordítható idő szűkös, így a gyerekvállalás is kitolódik egy későbbi életszakaszra. A megkérdezett doktoranduszok véleménye szerint a témavezető kulcsfontosságú a doktori képzésben, ám kiemelik azt is, hogy a kutatásetikai ismeretek átadására, valamint a konvertálható készségek fejlesztésére fordítható tárgyak elenyészőek vagy teljesen hiányoznak a képzésekből.[4]

Magyarországon az első átfogóbb vizsgálatot 1999-ben végezték,[5] majd később pedig a már végzettek munkaerőpiaci esélyeit is górcső alá vették,[6] illetve készült egy lokális (debreceni) vizsgálat is.[7] Egy 2007-re tervezett, ám csak 2009-re megvalósuló vizsgálat újra megcélozta a magyarországi doktoranduszokat, amelynek során on-line kérdőívvel 226 személytől kaptak értékelhető válaszokat. Noha a szerzők maguk is jelzik, hogy a felmérés nem tekinthető reprezentatívnak, az adatokat tájékoztató jelleggel közlik.[8]

A kutatás célja és módszertani megfontolások

A magyar tannyelvű felsőoktatás Kárpát-medencei intézményeinek megalakulása óta egyre több magyar fiatal szerzett a szülőföldjén diplomát, és közülük sokan döntöttek PhD tanulmányok végzése, a tudományos fokozat megszerzése mellett. A Kárpát-medencei magyar doktoranduszok egyrészt szülőföldjük egyetemein végzik tanulmányaikat, másrészt magyarországi intézményekben tanulnak magyarországi miniszteri ösztöndíjjal vagy költségtérítéses formában, ugyanakkor vannak olyanok is, akik egy harmadik országban tanulnak tovább.

---

[2] http://www.eurodoc.net/wp-content/uploads/2012/10/Eurodoc_survey_I_report_2011.pdf
[3] Magyarország és jelen vizsgálatunkban is szereplő országok nem vettek részt a kutatásban.
[4] http://www.eurodoc.net/projects/completed-projects/eurodoc-survey-i/
[5] Rövid ismertetését lásd Kucsera Tamás Gergely – Szabó Tímea (szerk.): *A doktori képzés Magyarországon – szervezetek, szereplők, hallgatók.* Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2009.
[6] Fábri György: Kutatási jelentés a doktori fokozatot szerzettek munkaerő-piaci esélyeit feltáró kutatási programról. FTT 2002. Idézi Kucsera – Szabó i.m.
[7] Finánczy Judit: Doktoranduszok szakmai és magánéleti tervei. EDUCATIO 2007/3. 487-518.
[8] Kucsera Tamás Gergely – Szabó Tímea (szerk.): *A doktori képzés Magyarországon – szervezetek, szereplők, hallgatók.* Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2009.

Az érintett doktoranduszok pontos számát, jelenlegi tartózkodási helyüket, a munkaerőpiacon betöltött pozícióikat, doktori tanulmányaik jelenlegi állását, a tudományos világba való integrációs törekvéseik irányát és mértékét illetően kevés vagy részleges információval rendelkezünk. Éppen jelen kutatásunk keretében sikerült részletes adatsorokhoz jutnunk a magyarországi felsőoktatási rendszerbe integrálódott külhoni magyarokról, de összességében mégis lehetnek hiányérzeteink. Kutatásunkkal ezt a hiányt igyekeztük pótolni, ugyanis fő célunk az volt, hogy információkhoz jussunk a Kárpát-medencei magyar doktoranduszok doktori tanulmányait, későbbi elhelyezkedésüket illetően.

A kutatás központi kérdései az alábbiak voltak:
(1) Hány Kárpát-medencei magyar fiatal vesz részt jelenleg a doktori képzés különböző formáiban, azaz milyen tudományos rekrutációs bázissal számolhat a kárpát-medencei magyarság (és ez tudományterületenként hogyan oszlik meg)?
(2) Milyen irányú a doktoranduszok integrációs törekvése (szülőföldjük, a többségi állam vagy Magyarország, esetleg valamely más ország tudományos hálózatához kívánnak csatlakozni)?
(3) Milyen sikerrel képesek a Kárpát-medencei magyar doktoranduszok beágyazódni a tudományos társadalomba (melyek a legfontosabb problémáik)?
(4) Hogyan hasznosulnak a magyar állam által biztosított PhD ösztöndíjak a Kárpát-medencei magyar fiatalok között (a támogatottak összlétszámához képes hányan jutnak el a fokozatszerzésig, illetve hol találnak munkát)?

Módszertani szempontból és koncepcionális kereteit illetően felmérésünk leginkább a 2009-es magyarországi felméréshez hasonlít. Kutatásunk szintén on-line módon történt, és a kérdőívben 6 nagyobb témakört érintettünk: a doktoranduszok szocio-demográfiai háttere, munkaerőpiaci helyzete, a doktori iskolákkal kapcsolatos információk és vélemények, jövőtervek a képzés után, valamint a helyi doktorandusz szövetségek szerepének megítélése.

Az on-line kérdőíveket Romániában, Szerbiában, Szlovákiában és Kárpátalján, illetve internetes fórumokon terjesztettük, és célunk az volt, hogy külhoni magyar doktoranduszok töltsék függetlenül attól, hogy Magyarországon, saját országukban vagy máshol tanulnak. A kérdőívek régióspecifikusak voltak, jelen elemzésben azonban az összevont adatbázist dolgoztuk fel.[9] A kérdőívet több mint 500 személy töltötte ki, mintegy 50-en magyarországi doktoranduszok. Mivel e személyek nem képezték kutatásunk célcsoportját, feldolgozásuktól eltekintettünk. Így végül a négy országspecifikus kérdőívet 485 személy töltötte ki, ám a válaszadás nem volt azonos mértékű az összes kérdés esetében.[10]

Adatainkat mi sem tekinthetjük reprezentatívnak, ugyanis nem állnak rendelkezésünkre olyan háttéradatok, amelyekkel összevetve eredményeinket, ki lehetne jelenteni ezt. Megbízható adatokkal csak a Magyarországon tanuló hallgatókról rendelkezünk,[11] ám ezek az adatok is

[9] Ezért a beszámoló részét képező regionális tanulmányok egyes adatsorai eltérhetnek az itt bemutatásra kerülő regionális adatsoroktól.
[10] A legutolsó kérdésre például már csak alig 70 százaléknyian válaszoltak.
[11] Köszönet ezúttal is az Oktatási Hivatal munkatársainak, hogy az MTATK Kisebbségkutató Intézete számára lehetővé tette ezen adatokhoz való hozzáférést.

felvethetnek módszertani kérdéseket. Az Oktatási Hivatal adatai állampolgárság szerint tartják nyilván a doktoranduszokat és nem nemzetiség szerint, a könnyített állampolgárság bevezetése miatt azonban ez a kategória is képlékennyé válhat, a hivatalos adatok a képzésben részvevőkre tér ki, így elképzelhető, hogy akik a képzés befejezése után, ám a disszertáció védés közötti stádiumban vannak, a hivatalos adatokból kiesnek. Mindazonáltal mégis a legteljesebbnek és megbízhatóbbnak ezeket az adatokat tartjuk, ezért röviden alább egy külön alfejezetben felvillantunk adatokat innen is.

Mint jeleztük, nincsenek egyértelmű fogódzóink a tekintetben, hogy a ténylegesen válaszoló 485 személy milyen mértékben reprezentálják a határon túli doktorandusz társadalmat. Két dolgot azonban megkockáztathatunk.

Először: a hallgatók tudományterületi megoszlása tekintetében nincsenek jelentős eltérések, azaz ahogy a magyarországi hivatalos adatokból is láttuk a bölcsészettudományi képzésben részvevők vannak a legtöbben, majd pedig közel azonos arányban a természet- és társadalomtudományi területen tanulók következnek. Másodszor, talán egy enyhe torzítás tapasztalható a magyarországi képzésben részvevő erdélyi és szlovákiai válaszadók körében a bölcsészettudományi terület irányába a műszaki és orvostudományi területen tanulók rovására, de mivel összességében tekintve pontos, megbízható alapadataink nincsenek,[12] az adatbázist sem súlyozzuk.

Külhoni magyar doktorandusz hallgatók Magyarországon

A 2012/2013-as tanévben 446 olyan doktorandusz hallgatót tartottak számon a magyarországi intézményrendszerben, akik Szlovákiából, Romániából, Ukrajnából és Szerbiából származnak. A hivatalos adatok ugyan az állampolgárságot tartják nyilván, ezért a négy ország összes fiatalja nem biztos, hogy magyar nemzetiségű, ám mivel e képzések elsősorban magyar nyelven zajlanak, joggal feltételezzük, hogy magyar nemzetiségűekről van szó. Mivel adataink intézményi bontásban is rendelkezésre állnak (ld. *1. táblázat*), ezért talán a német nyelvű Andrássy Egyetemen, illetve az angol nyelvű Közép-európai Egyetemen (CEU-n) tanulók között lehetnek olyanok, akik nem magyar nemzetiségűek vagy anyanyelvűek. Az előbbi intézményben kettő, a másodikban 34 hallgató tanul az említett országokból, így minden bizonnyal kijelenthetjük, hogy a mai magyar oktatási rendszerben több mint 400 külhoni magyar nemzetiségű tanul.[13]

[12] Pontos felsőoktatási statisztikákkal a környező országokban tanulók reprezentativitását elméletileg lehetne ellenőrizni. Az adataink alapján viszont a magyar nemzetiségű határon túli doktoranduszok 2,2 százaléka nem a Kárpát-medencében tanul. Ezen adat megbízhatóságának ellenőrzéséhez azonban semmilyen adattal sem rendelkezünk.

[13] Az adatok ismertetésénél e bizonytalanságoktól eltekintünk, az összesítések tartalmazzák a származási ország összes hallgatóját. Legnagyobb torzítást valószínű a CEU-n tanuló hallgatók okozhatják, hiszen feltételezhetjük az ott tanuló 26 román állampolgár minden bizonnyal nem mind magyar nemzetiségű.

Összesítve tekintve megállapíthatjuk, hogy leginkább az ELTE-nek van vonzereje a határon túli diákok körében, de ugyanakkor erőteljes regionális hatások is érvényesülnek: a vajdaságiak elsősorban Szegedre, kisebb mértékben pedig Pécsre, a kárpátaljaiak Debrecenbe, a szlovákiaiak több mint fele pedig Budapestre igyekszik tanulmányaikat folytatni. Mivel az erdélyiek összességének nincs egy behatárolható magyarországi oktatási centruma, elsősorban a főváros jelent vonzerőt. Igaz, kisebb mértékben itt is van egyfajta regionális átnyúlás Partium és Debrecen között. Ugyanakkor a többi egyetemi centrum is mutat némi vonzerőt az erdélyiek számára. Mindezt úgy fordíthatjuk le, hogy a magyarországi továbbtanulás helyszínét – gazdasági racionalitásra építve - elsősorban az intézmények közelsége határozza meg, ami közvetetten összefügg a hallgatók szociális helyzetével (a közelebbi képzés könnyebben elérhető, ezért olcsóbb).

1. *táblázat: Román, szerb, ukrán és szlovák állampolgárságú doktoranduszok Magyarországon felsőfokú intézmények szerint (2012/2013-as tanév)*

	állampolgárok száma			
Intézmény neve	**román**	**szerb**	**ukran**	**szlovak**
Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem	1	0	0	1
Budapesti Corvinus Egyetem	8	2	2	7
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	11	2	1	4
Debreceni Egyetem	33	1	28	10
Debreceni Református Hittudományi Egyetem	10	0	1	0
Eötvös Loránd Tudományegyetem	49	10	24	38
Károli Gáspár Református Egyetem	2	0	2	0
Közép-európai Egyetem	26	4	4	0
Magyar Képzőművészeti Egyetem	2	1	0	1
Miskolci Egyetem	1	0	0	1
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	0	0	0	0
Nyugat-magyarországi Egyetem	3	0	0	2
Pannon Egyetem	1	0	0	0
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	5	3	12	11
Pécsi Tudományegyetem	19	9	2	4
Semmelweis Egyetem	6	2	3	4
Széchenyi István Egyetem	0	1	0	9
Szegedi Tudományegyetem	17	18	5	2
Szent István Egyetem	16	0	0	4
Színház- és Filmművészeti Egyetem	0	1	0	0
ÖSSZESEN	**210**	**54**	**84**	**98**

2. táblázat: Román, szerb, ukrán és szlovák állampolgárságú doktoranduszok aránya Magyarországon felsőfokú intézmények szerint (2012/2013-as tanév)

	állampolgárok aránya			
Intézmény neve	**román**	**szerb**	**ukrán**	**szlovák**
Eötvös Loránd Tudományegyetem	23,3	18,5	28,6	38,8
Debreceni Egyetem	15,7	1,9	33,3	10,2
Közép-európai Egyetem	12,4	7,4	4,8	0
Pécsi Tudományegyetem	9	16,7	2,4	4,1
Szegedi Tudományegyetem	8,1	33,3	6	2
Szent István Egyetem	7,6	0	0	4,1
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	5,2	3,7	1,2	4,1
Debreceni Református Hittudományi Egyetem	4,8	0	1,2	0
Budapesti Corvinus Egyetem	3,8	3,7	2,4	7,1
Semmelweis Egyetem	2,9	3,7	3,6	4,1
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	2,4	5,6	14,3	11,2
Nyugat-magyarországi Egyetem	1,4	0	0	2
Károli Gáspár Református Egyetem	1	0	2,4	0
Magyar Képzőművészeti Egyetem	1	1,9	0	1
Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem	0,5	0	0	1
Miskolci Egyetem	0,5	0	0	1
Pannon Egyetem	0,5	0	0	0
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	0	0	0	0
Széchenyi István Egyetem	0	1,9	0	9,2
Színház- és Filmművészeti Egyetem	0	1,9	0	0
ÖSSZESEN	**100**	**100**	**100**	**100**

A vizsgált négy ország fiataljainak Magyarországon elsősorban bölcsészettudományi képzésekben vesznek, másodsorban pedig természettudományi képzésekben, harmadrészt pedig különféle társadalomtudományi (ide soroltuk a társadalomtudományi, gazdasági, jogi, politológiai, regionális tudományi területeket) képzésekben vesz részt. Az orvostudományi szakterület átlagosan 8,5 százalékos, a műszaki és hittudományi képzésekben részvevők aránya mintegy 5 százalékos. A szakterületi megoszlás sok tényező függvénye, ám kettőt mindenképpen ki kell emelnünk: egyaránt befolyásolja ezt a kibocsájtó és befogadó felsőoktatási szerkezet – mint korábban láttuk: regionális kínálata - is.

A kárpátaljai hallgatók körében láthatjuk nagyon magas a bölcsésztudományi szakterület aránya, és átlag fölötti a természettudományi képzésben részvevők aránya is. Mindez persze szorosan összefügg azzal, hogy a kibocsájtó közeg felsőoktatási szerkezetében ezek a képzések dominálnak.[14] Ezzel párhuzamosan esetükben jóval átlag alatti a társadalomtudományi képzés, amely viszont relatív magas az erdélyi és felvidéki hallgatók körében. Az orvostudományi képzésekben részvevők szintén az erdélyi és felvidéki hallgatók körében átlag fölötti szintet mutatnak, kárpátaljait e képzéstípusban pedig alig találunk. Összességében azt is megállapíthatjuk, hogy a magasabb presztízzsel rendelkező területek (műszaki, művészeti és

[14] A kibocsájtó közeg tudományterületi részletesebb leírását ld. a felmérésünk ismertetésénél.

orvostudományi) a kárpátaljai diákok körében a legszűkebb (7,1 százalék) és a szlovákiaiak esetében a legszélesebb (20,4 százalék), a másik két régió köztes állapotot mutat. Míg a romániaiak „legerősebbek” a társadalomtudományi területeken, addig a vajdaságiak körében a legmagasabb a természettudományi doktori iskolák látogatása.

1. *ábra: Román, szerb, ukrán és szlovák állampolgárságú doktoranduszok aránya Magyarországon a doktori iskola szakterülete szerint (2012/2013-as tanév)*

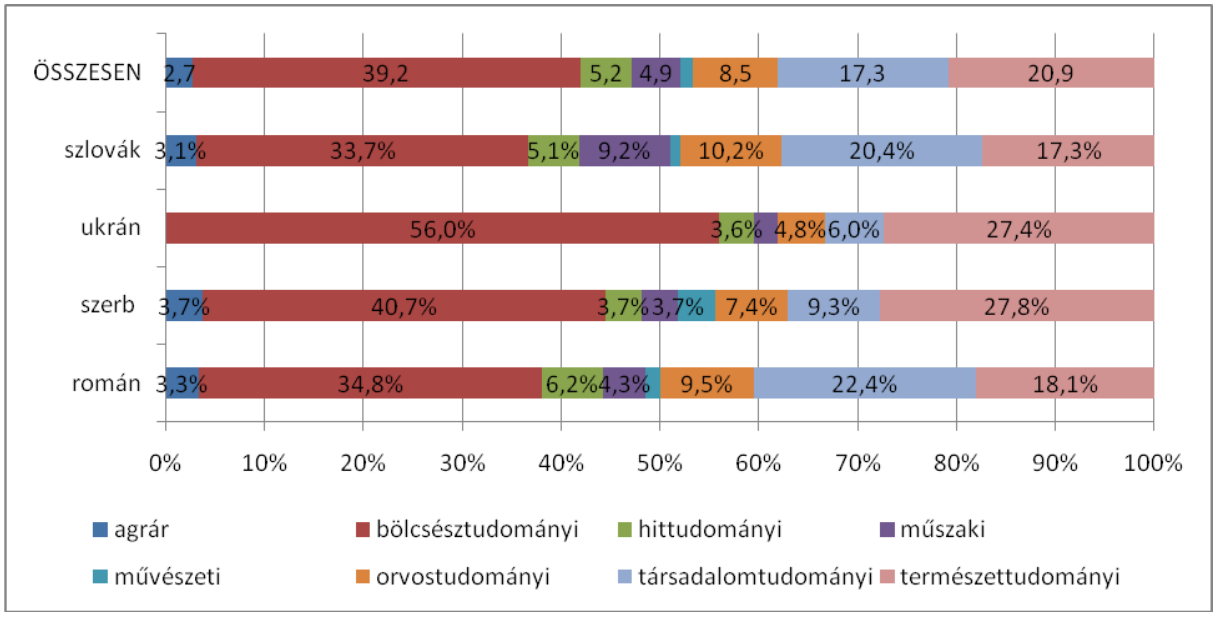

Szocio-demográfiai adatok

Válaszadóink mintegy egyharmada Romániában/Erdélyben nevelkedett, a többiek közel azonos arányban oszlanak meg a másik három régió között. A kérdőívben viszont rákérdeztünk az állampolgárságra is, amely alapján a válaszadók mintegy 10 százaléka már a magyar állampolgárságot jelölte meg elsődlegesnek. Az állampolgárság szempontjából „kilépők” aránya (azaz azok aránya, akik a nevelkedési országukhoz képest más állampolgárságot jelöltek meg) legmagasabb a vajdaságiak körében (18 százalék), őket követik a kárpátaljaiak és majd az erdélyiek (12, illetve 8 százalékkal). Felvidéki válaszadóink közül senki sem jelölte meg a magyar állampolgárságot elsődlegesnek. Ennek feltételezhetően az az oka, hogy Szlovákiában az eddigi tapasztalatok szerint retorziók érhetik azokat, akik nyilvánosan is vállalják a magyar állampolgárságukat.

A válaszadók valamivel több, mint egyharmada második állampolgárságot is feltüntetett, és ezek nagy többsége (77 százalék) magyar állampolgárságot jelent. Második állampolgárságot leginkább az erdélyiek és vajdaságiak jeleztek (azonos arányban: 39 százalékban), kisebb

mértékben pedig a kárpátaljaiak (20 százalék), a felvidékiek közül mindössze két személy tüntetett fel (magyar) állampolgárságot.

A kérdőívet kitöltők átlagos életkora 30,3 év. A származási (nevelkedési) ország függvényében vizsgálva megállapíthatjuk, hogy statisztikailag is szignifikáns eltéréseket tapasztalhatunk: a legfiatalabbak a kárpátaljaiak, illetve a felvidékiek, míg a másik két ország doktoranduszai idősebbek. Ezeket az eltéréseket részben a kibocsájtó ország iskolaszerkezete is magyarázza: míg például Kárpátalján általában 17 évesen érettségiznek, más országokban ez rendszerint 18 éves korban történik.

2. ábra: A doktoranduszok átlagéletkora a nevelkedés országa szerint

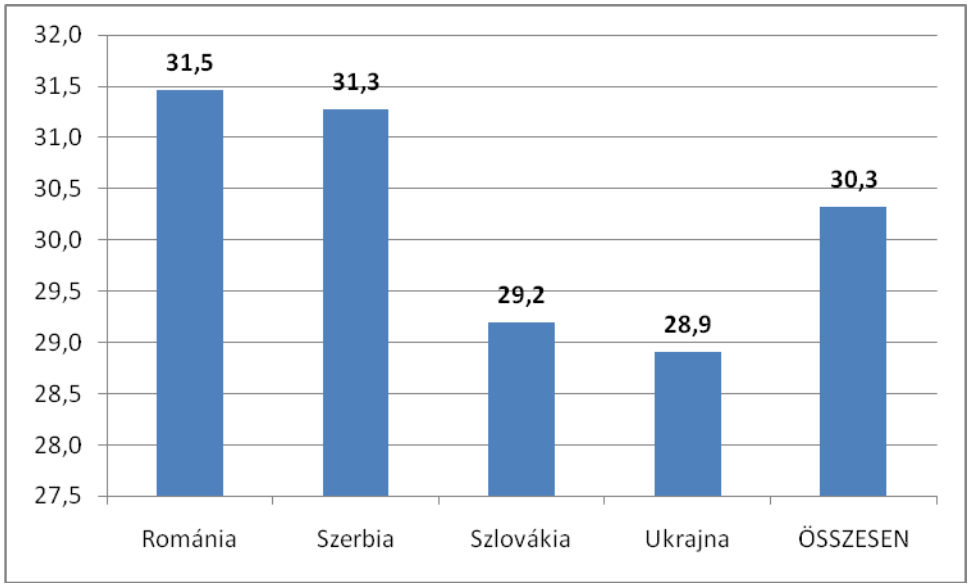

Érdemes az adatokat korcsoportok szerint is megvizsgálni, mert így elhelyezhetjük a (2009, 2010-es) magyarországi és nemzetközi adatok mezejében is. Az említett EURODOC kutatása alapján a vizsgált országok doktoranduszainak 70-90 százaléka a 26-35 éves korcsoportba tartozik,[15] Magyarországon ez az arány 2009-ben 83 százalék volt.[16] A határon túli magyarok szintén ebbe a trendbe illeszkednek, ám nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedik az a tény, hogy a kárpátaljai doktorjelöltek körében rendkívüli magas a 23-25 éves korcsoportba tartozók. Mint jeleztük, ennek strukturális okai vannak, de ugyanakkor komoly kihatásai is lehetnek: pozitív esetben a doktorjelöltek rugalmasságát erősítheti, negatív esetben viszont fennáll a korai szakmai kiégés veszélye.

[15] EURODOC i.m. 10.
[16] Kucsera – Szabó i.m. 26.

3. ábra: A doktoranduszok korcsoportos megoszlása országok szerint

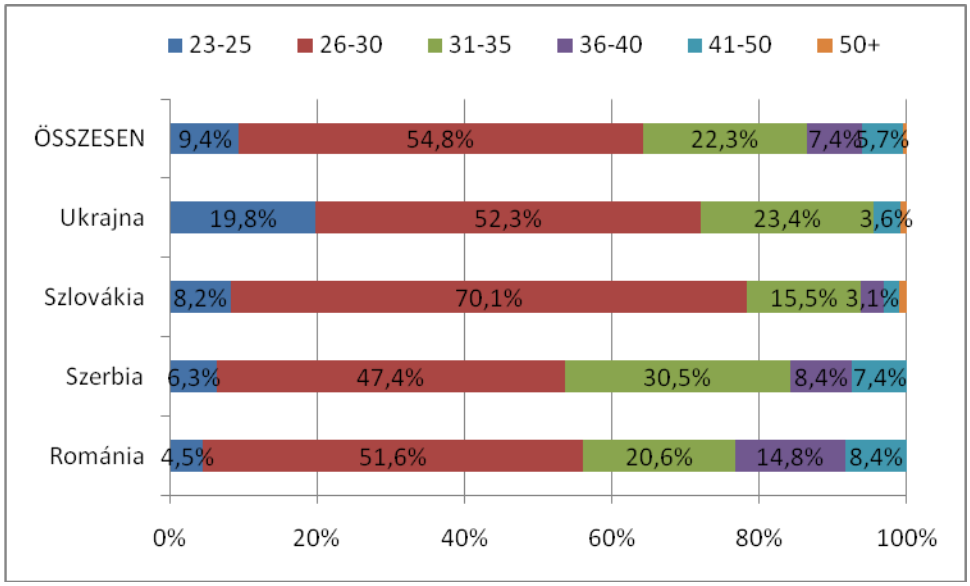

Nemi megoszlás tekintetében a felvidéki és kárpátaljai doktoranduszok aránya kiegyenlítődik, az erdélyi és vajdasági válaszadók között viszont a nők vannak túlsúlyban. Messzemenő következtetést ezen adatsorokból nem lehet levonni, de megjegyzendő, hogy az említett EURODOC kutatás a déli országokban (Horvátország és Portugália) szintén magas női arányt mutatott, így megkockáztatható, hogy a szakterületi megoszlásokon kívül e trend is belejátszik, abba, hogy a romániai és szerbiai válaszadóink között magas a nők aránya. Szlovákia és Ukrajna a magyarországi adatokkal mutat hasonlóságot (2009-ben Magyarországon a férfiak aránya 51,5 százalék volt).

4. ábra: Nemi arányok származási ország szerint

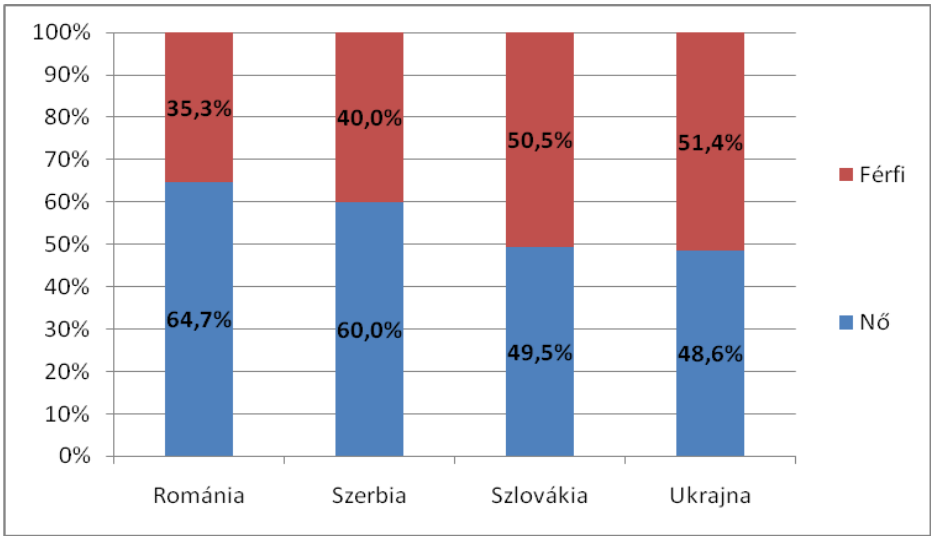

Ha az átlagos életkort a nem és a származási ország között is megvizsgáljuk, kiderül, hogy a férfiak és nők átlagéletkora szignifikánsan csak a kárpátaljai válaszadók esetében tér el: a férfiak átlagéletkora mintegy 3 évvel alacsonyabb, mint a nőké. Ez arra utalhat, hogy Kárpátalján a fiúk az egyetemi/főiskolai tanulmányaik után hamarabb bekerülnek a doktori képzésbe, mint a lányok, akik vélhetően nagyobb arányban először más életpályában gondolkodnak (megpróbálnak elhelyezkedni az oktatásban, lehetséges, hogy gyereket is vállalnak), és majd ezt kiegészítve kezdik el a doktori képzést. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a nők között a legfiatalabbak a felvidékiek. A kárpátaljai férfiak átlagéletkora a legalacsonyabb, és szintén ez a régió az egyetlen, ahol a nők átlagosan idősebbek, mint a férfiak.

5. ábra: Átlagéletkor nem és származási ország szerint

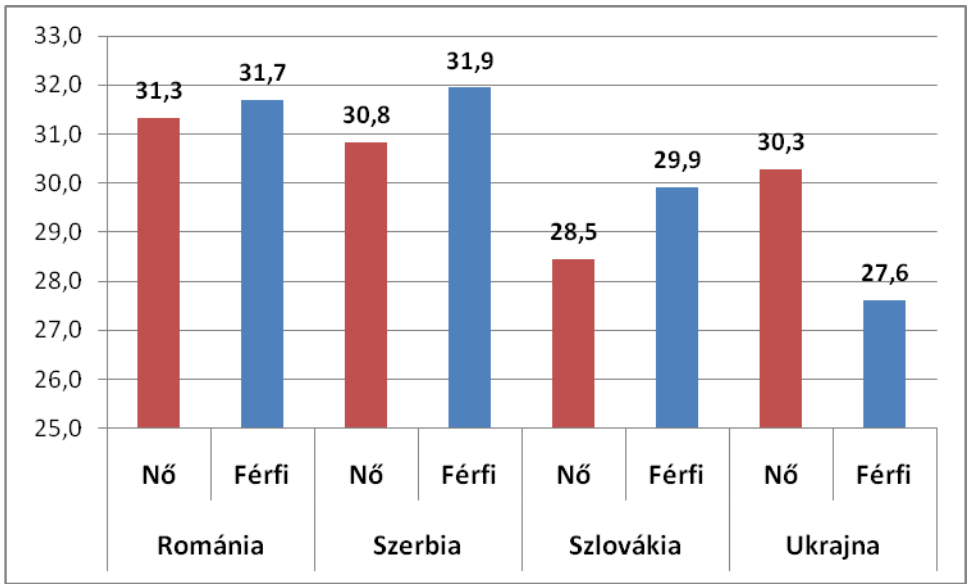

Családi állapot tekintetében a négy régió közül Felvidék viselkedik eltérően: itt nagyon alacsony a házasságban vagy élettársi kapcsolatban élők aránya (összesen 26,5 százalék), míg a többi régióban ez 40-53 százalék között mozog. Megjegyzendő azonban, hogy míg a házasságban élők aránya a vajdaságiak, erdélyiek és kárpátaljaiak tekintetében közel azonos szinten mozog (36-38 százalék), addig az „informális házasság", azaz az élettársi kapcsolatban élők aránya Kárpátalján elenyésző a másik két régióhoz képest (3,7 százalék a 14,2-höz és 11,8-hoz képest). Ez a kárpátaljaiak esetében egy tradicionálisabb társadalmi háttérszerkezetre utal, aminek következtében a családi élet előszobájának tartott élettársi kapcsolat intézménye összezsugorodik. Mivel nincs az együttélésre alkalmat adó átmenet biztosítva, az itteni fiataloknak választaniuk kell: vagy házasságra lépnek vagy „egyértelműen" egyedülállóak.[17]

[17] Kutatásunkban nem vizsgáltuk, de az egyedülállók egy része bizonyára szüleivel együtt, egy háztartásban él.

6. ábra: Családi állapot származási ország szerint

7.

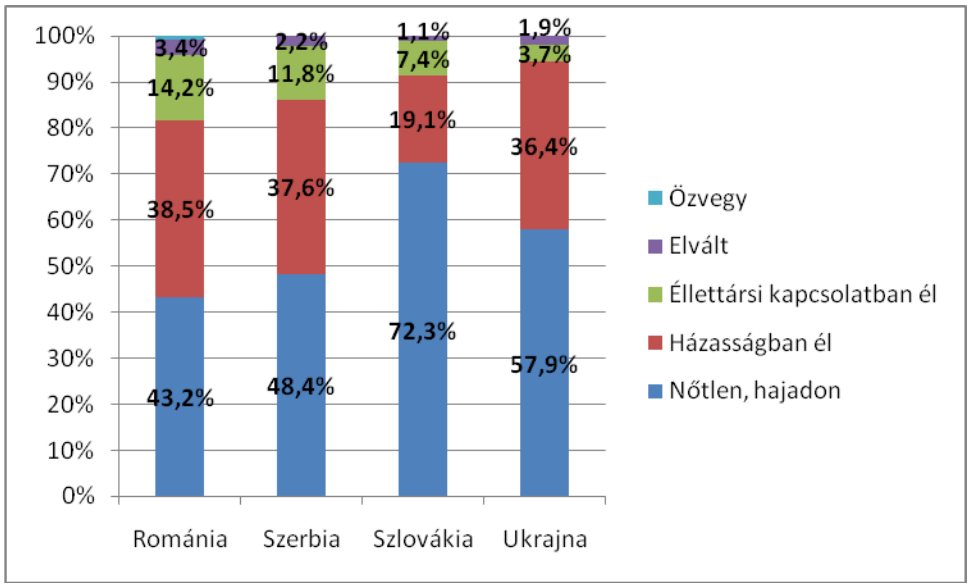

A doktoranduszok több, mint negyedének már van gyereke, ez az arány Erdélyben már egyharmadukra jellemző. A családi állapottól nem függetlenül látjuk azt is, hogy ezúttal is a szlovákiai válaszadók jeleznek egyfajta individualizálódást: itt az alanyok mindössze 12 százaléka számolt be arról, hogy van már gyereke. A regionális eltérések még szembeötlőbbek, ha a gyerekvállalást a nemek szerint is megvizsgáljuk: a felvidéki nők esetében mondhatni ritkaságszámba megy, ha valakinek gyereke van, míg a kárpátaljai PhD hallgató nők közel felének (42,3 százaléknak) már van gyereke. Ez újra megerősíti azt, hogy a doktori tanulmányok elvégzése és a magánéleti vonatkozások eltérő stratégiai mintázatotokat alakítanak ki. A felvidékiek esetében mondhatni egymásra épülnek, azaz a karrierépítést a családalapítás a későbbiekben kiegészíti. A másik végleten a kárpátaljaiak vannak, akik esetében a családalapítás, gyerekvállalás és a karrierépítés egymásba mosódik.

8. ábra: Van-e gyereke? – válaszok származási ország szerint

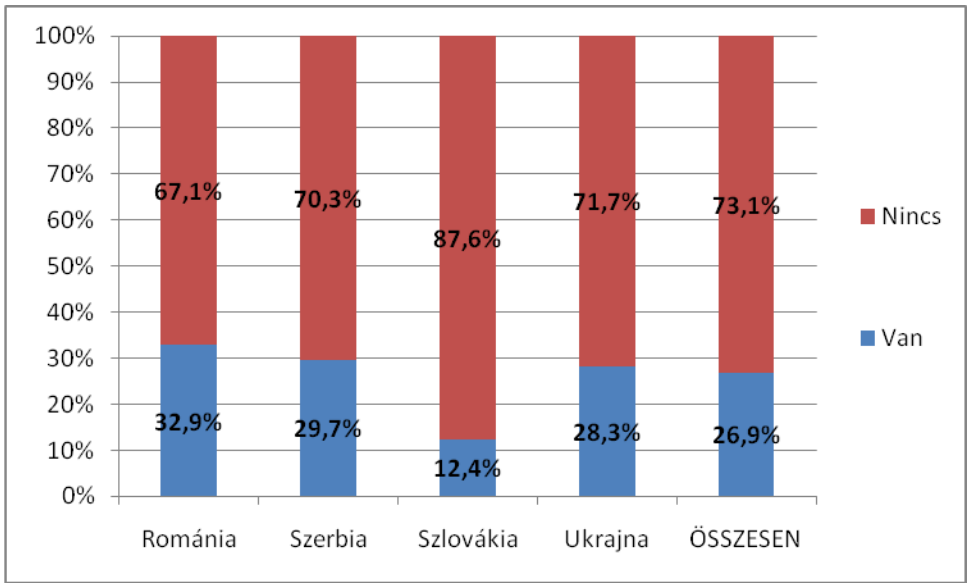

9. ábra: Van-e gyereke? – válaszok származási ország szerint, NŐ

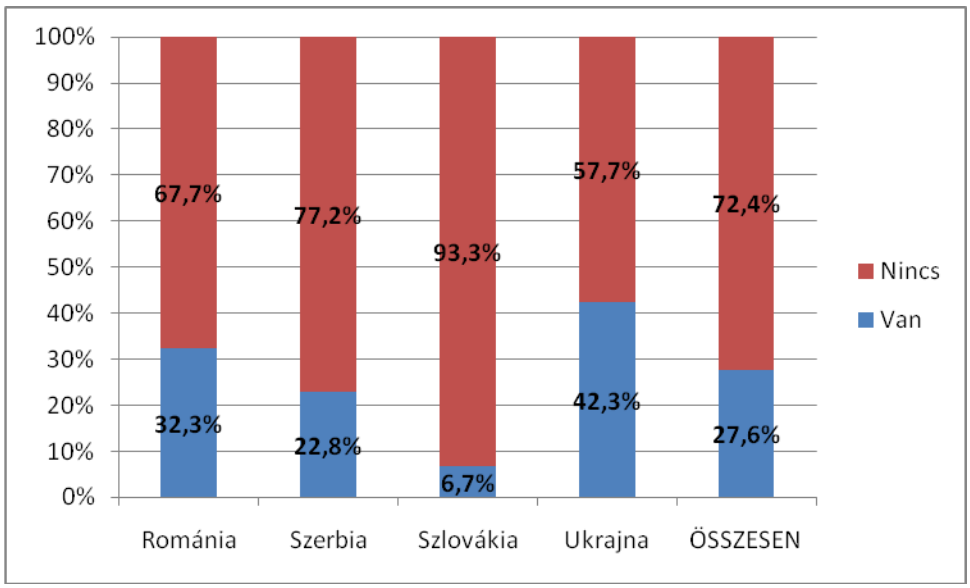

A doktoranduszok szüleinek iskolai végzettsége – az egyes országok átlagos iskolai végzettségéhez képest – magasabbak. A legalább érettségivel rendelkezők aránya az apák és anyák esetében is meghaladja a 86 százalékot, és több mint harmaduk (35-36 százalék) legalább másodgenerációs. Ha csak az apák iskolai végzettségét tekintjük, Erdélyben relatív magas a családi háttér hatása, a legalacsonyabb pedig Kárpátalján és Felvidéken. Adataink nagy mértékű

hasonlóságot mutatnak a 2009-es magyarországi adatokkal,[18] de nemzetközi összehasonlításban úgy tűnik, az apák felsőfokú végzettségének aránya valamivel elmarad más országokhoz képest, ami részben arra utal, a Kárpát-medencében a tudományos utánpótlás képzésbe nagyobb valószínűséggel bekerülhetnek az alacsonyabb társadalmi rétegből származók. Azonban ha az iskolai végzettség legalsó szintjeit tekintjük, akkor meg az domborodik ki, hogy térségünkben e rétegekből nehezebb bekerülni a doktori képzésbe, mint Európa néhány déli országában (Portugália, Spanyolország), de könnyebb bekerülni, mint jónéhány nyugati országban (pl. Franciaország, Hollandia, Belgium, Norvégia).[19] Mindezt úgy értelmezhetjük, hogy a tudományos utánpótlás képzés gyakorlatilag az oktatási expanzió folyamataival mutat összefüggést a Kárpát-medencében: a szülői háttér ugyan meghatározó, de csak egy adott szint felett, ugyanis a legalsóbb rétegekből kicsi az esély az oktatási/tudományos kitörésre.

10. ábra: Apák iskolai végzettsége

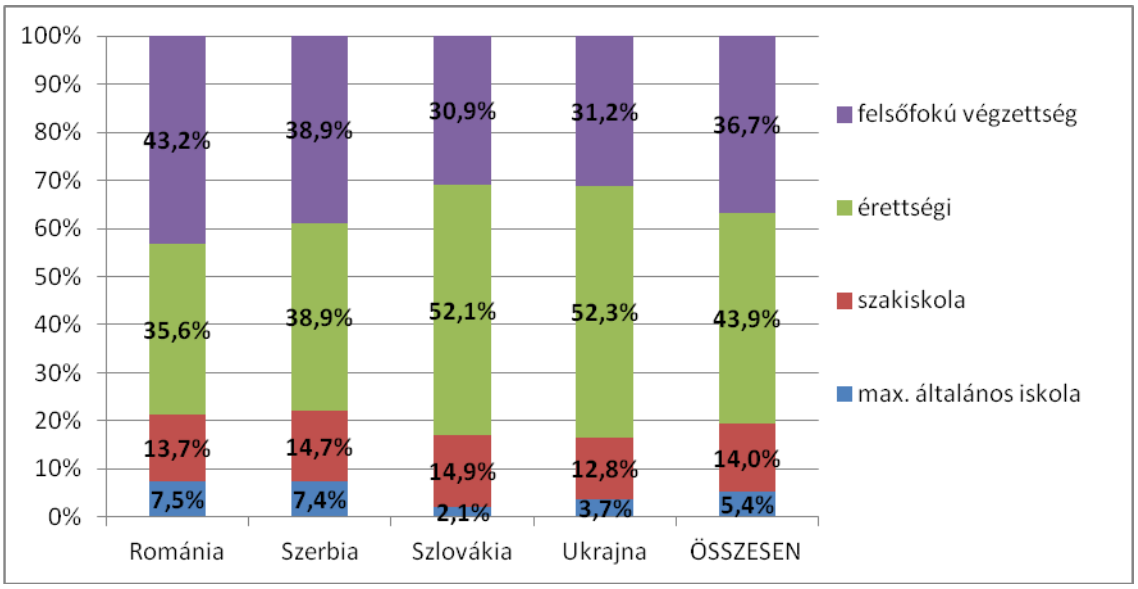

[18] Kucsera – Szabó i.m. 52.
[19] részletes adatokat lásd EURODOC i.m. 16.

11. ábra: Anyák iskolai végzettsége

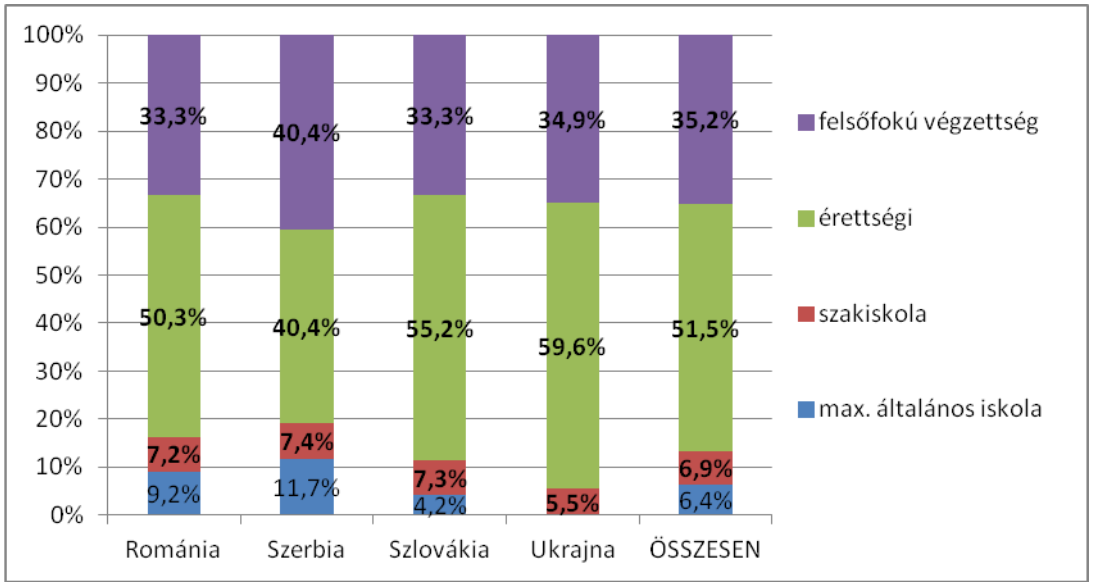

Adataink lehetővé teszik a doktoranduszok korábbi iskolai útvonalának felvázolását is. Mivel rákérdeztünk arra, 14 éves koráig hol nevelkedett, illetve tudjuk az alapképzés és doktori tanulmányok helyszínét is, meg tudjuk becsülni az oktatási migráció, illetve a szülőföldi oktatási útvonalak arányát is. Ha 100 százaléknak vesszük a 14 éves korig történő nevelkedési helyet, ahol alanyaink feltételezhetően az általános iskolát is befejezték, láthatjuk, hogy a doktorihoz szükséges alapképzés helyszíne már részben „eltolódik" a szülőföldről (rendszerint Magyarországra). A középfokú és alapképzés közötti iskolai átmenet egyben magyar-magyar migrációt is jelent a majdani doktoranduszok szemszögéből: a vajdasági doktoranduszoknak csak kicsivel több, mint fele fejezte be az alapképzést szülőföldjén, míg a kárpátaljaiaknak és a felvidékieknek valamivel kevesebb, mint háromnegyede, az erdélyi doktoranduszoknak pedig mintegy 83 százaléka végezte otthon az alapképzést.

A doktori képzés felé haladva, a felsőoktatási útvonal második szakaszában tovább növekszik az anyaország felé való migráció: az általános iskolai képzés szülőföldi helyszínéhez képest a legkisebb mértékben (mindössze 11 százalékban) a kárpátaljaiak tudnak saját régiójukban doktori képzést végezni. Ez természetesen összefügg a helyi képzési kínálattal is: míg alapképzésben magyarul Beregszászon és Ungváron is lehet tanulni, doktori tanulmányokat (aspirantúrát) már csak az Ungvári Nemzeti Egyetemen lehet folytatni. Az oktatási migráció mértéke az erdélyiek körében is növekszik a doktori tanulmányok felé haladva, és a doktoranduszok fele már Magyarországon folytat tanulmányokat. A felvidékieknek szintén mintegy fele nem szülőföldjén tanul, ám az erdélyi adatokkal ellentétben itt az alapképzésből a doktori tanulmányokba való átmenet mértéke tompul az általános iskolai képzés és alapképzés közötti átmenet mértékéhez képest, nem utolsó sorban azért, mert a Selye János Egyetemen is lehet doktori tanulmányokat folytatni. Az adatainkból tovább látszik az is, hogy a vajdasági doktoranduszok alig negyede tanul szülőföldjén.

12. ábra: A doktoranduszok szülőföldi oktatási útvonalai

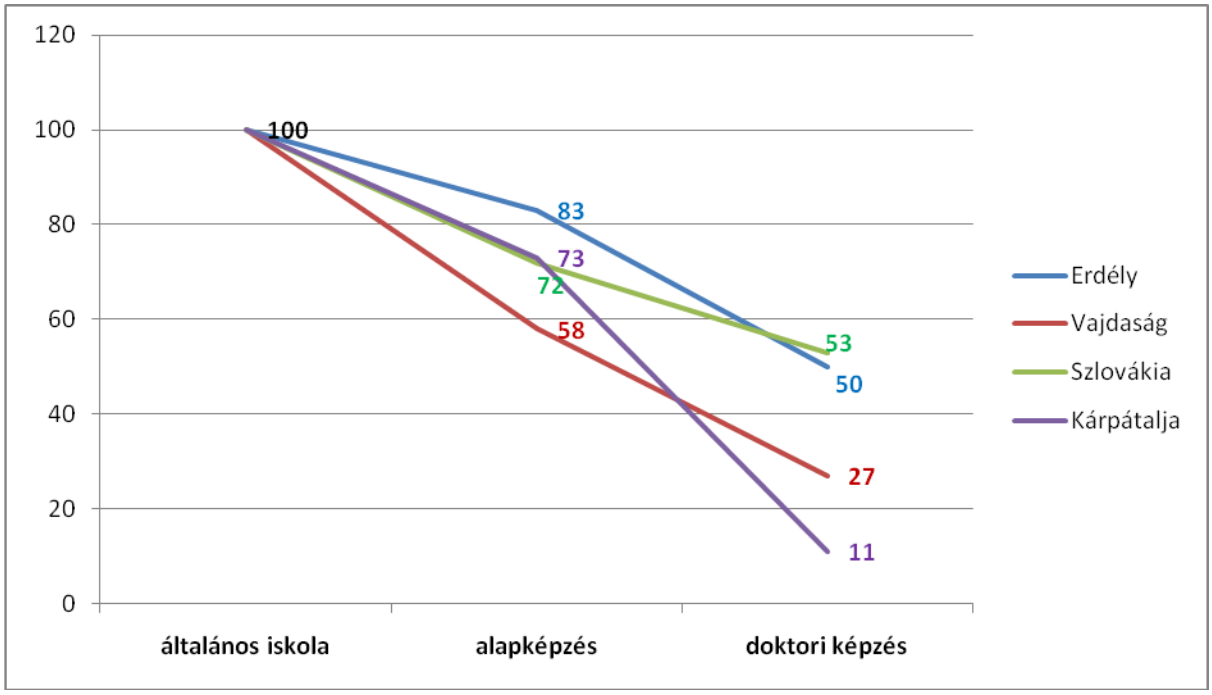

Kérdés lehet, hogy az oktatási migráció és a magyar állampolgárság mutat-e valamilyen összefüggést? Adataink szerint nincs egyértelmű összefüggés a szülőföldi oktatási útvonal és a magyar állampolgárság megszerzése között. Ha így lenne, akkor az lehetne a hipotézisünk, hogy, aki minden oktatási szintet saját országában végezte, kisebb arányban igényli a magyar állampolgárságot. Láthatjuk (*12. ábra*), hogy Szlovákiában és Kárpátalján azok, akik minden oktatási szintet otthon végeznek egyáltalán nem igénylik a magyar állampolgárságot. Míg Erdélyben a teljes vertikumú szülőföldi tanulmányok az állampolgárság kisebb mértékű igénylését valószínűsítik, Vajdaságban azok is nagy mértékben igénylik az állampolgárságot, akik eddigi életszakaszukban végig otthon tanultak. Mindez jelzi, hogy a magyar állampolgárság felvétele egyféleképpen független az iskolai tanulmányok orszg szerinti helyszínétől, és vélhetően más tényezőkkel függ össze: az ukrajnai és szlovákiai válaszadók vélhetően határozottabb otthoni karrierben gondolkodnak, és azért nem veszik fel (vagy nem árulták el a lekérdezés során) a magyar állampolgárságot, mert az ország törvényei ezt tiltják. A vajdasági adatok is inkább azt jelzik, hogy az állampolgárság igénylése más, a lappangó migrációs potenciáltól kezdve az ország jogszabályi lehetőségéig terjedően sok más tényezővel összefügghet.

13. ábra: Magyar állampolgárságúak aránya a szülőföldi oktatási útvonalat bejárók körében

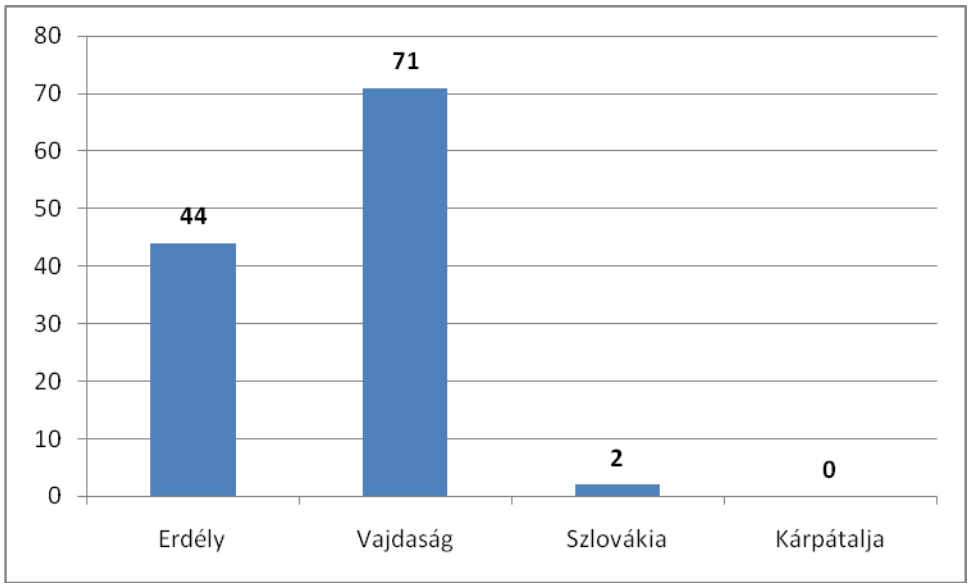

Munkaerőpiaci-helyzet

A doktoranduszok közel kétharmada dolgozik, jelentős részük pedig több munkahelyen is. A jelenleg dolgozók 72 százaléka főállásban dolgozik. A munkaviszony jellege szignifikáns eltéréseket mutat ország szerinti és nemi megoszlás tekintetében is. A férfiak körében elsöprő többségű a teljes munkaállásban lévők aránya, míg a nők esetében noha elsősorban szintén ez jellemző, jelentős a részmunkaidőt vállalók aránya is. Országok szerint Szlovákia tűnik ki, itt a doktoranduszoknak csak alig fele dolgozik főállásban, míg a többi vizsgált országban ez az arány 70-80 százalékot is kitesz.

14. ábra: A munkaviszony jellege országok szerint

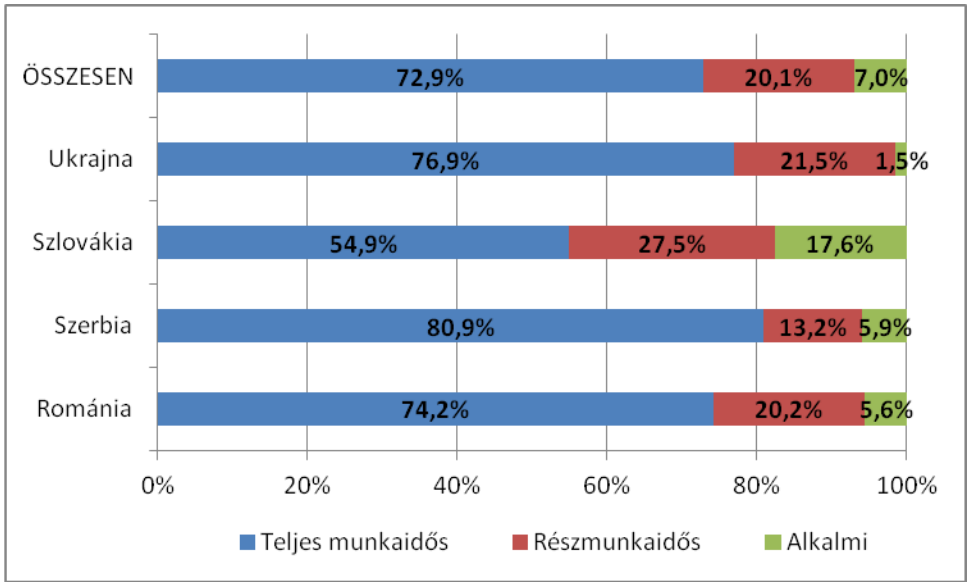

15. ábra: A munkaviszony jellege nemek szerint

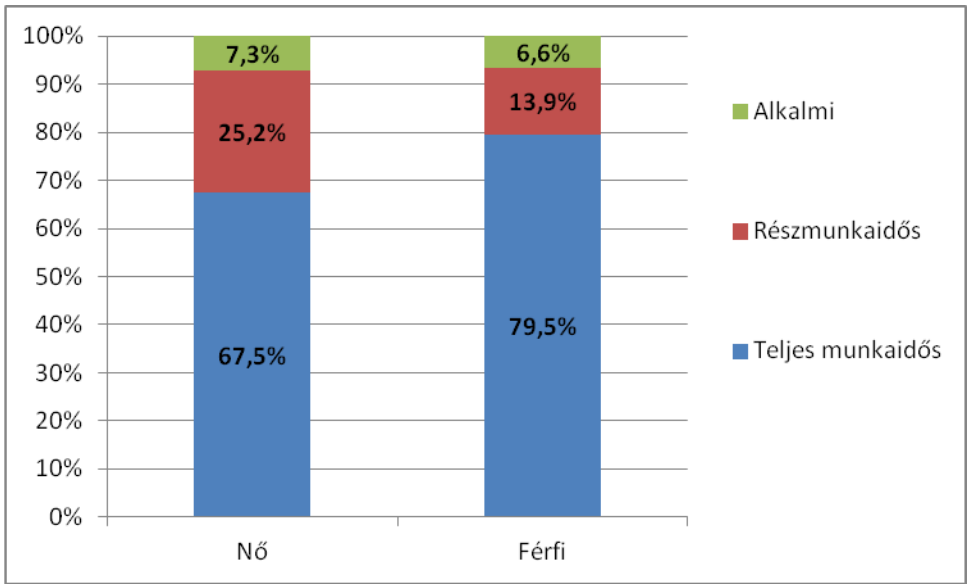

A munkahelyek több mint felerészben egyetemhez vagy kutatóintézethez kötődnek, a privát szférában dolgozók aránya összességében 22 százalékot tesz ki. A munkahely országa mintegy 80 százalékban a szülőföldet, és 16-17 százalékban Magyarországot jelenti. A doktori helyszíne és a munkahely országa közötti átfedések viszont már jóval magasabbak a szülőföldön doktorálók esetében.

16. ábra: A jelenlegi munkahely jellege

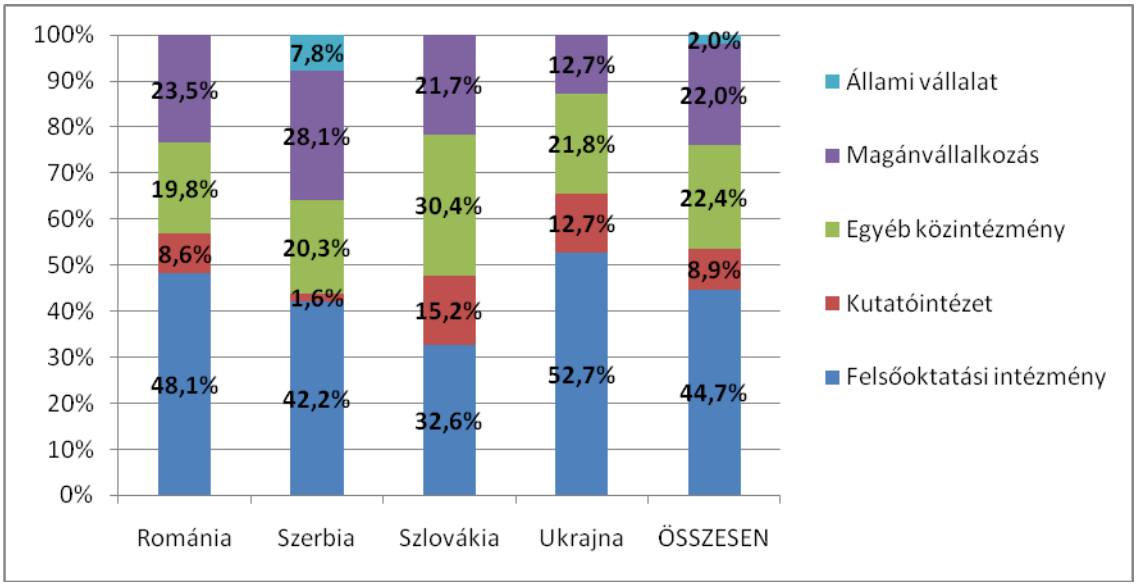

Azok, akik dolgoznak és Magyarországon doktorálnak mintegy 29 százalékban már ott is dolgoznak, a többiek pedig otthon dolgoznak. Ez mintegy jelzi a doktoranduszok egy jelentős részét jellemző ingázást: 70 százalékuk úgy végzi a tanulmányait, hogy közben otthon (vagy esetleg más országban) dolgozik. Ha mindezt regionálisan megvizsgáljuk, szembeötlő, hogy a Magyarországon doktoráló felvidéki fiatalok több mint fele már Magyarországon is dolgozik. Ez ugyanakkor arra is utal, hogy szakmai (és egzisztenciális) integrálódásuk iránya felerészt az anyaország felé mutat. A kárpátaljaiak és vajdaságiak vonatkozásában sokkal inkább jellemző, hogy otthoni munkavállalásuk mellett végzik Magyarországon doktori tanulmányaikat.

17. ábra: A Magyarországon doktoráló és ott munkahellyel rendelkezők aránya származási ország szerint

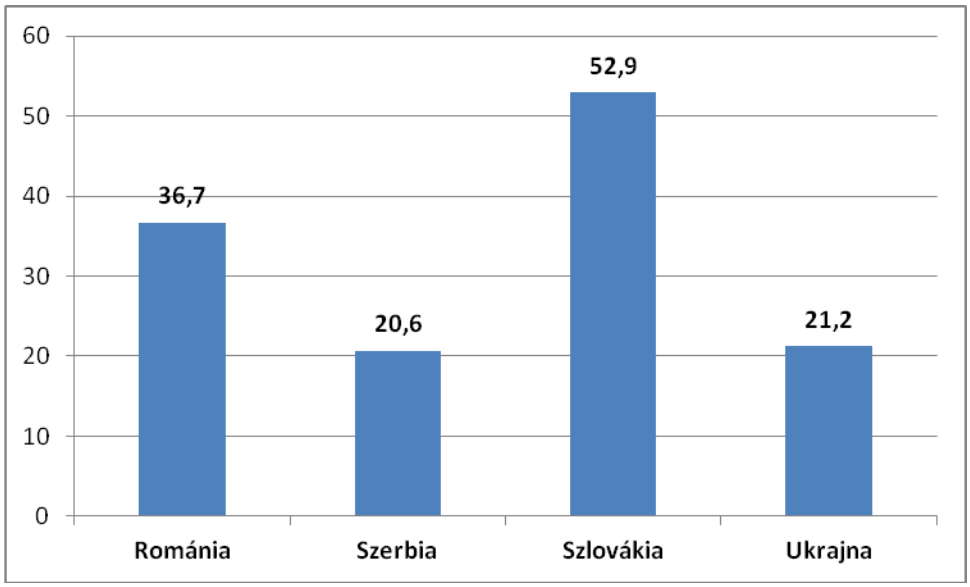

A doktoranduszok havi nettó átlagos jövedelme 400-500 Euro között mozog. Azért fogalmazunk így, mert ha adatainkból kivesszük az ún. extrém értékeket (ezek olyan válaszadóktól származtak, akik nyugaton élnek vagy vállalkozók)[20] akkor az átlag 407 Euro lesz, ha benne hagynánk, akkor 491 EURO. Bármelyik értéket is vesszük alapul, az bizonyos, hogy az országok szerint szignifikáns eltérések vannak: a kárpátaljaiak keresete a legkevesebb, a felvidékiek gazdálkodhatnak legtöbbel egy hónapban. Mivel egy behatárolható társadalmi rétegről van szó, a szülők iskolai végzettsége vagy az életkor nem befolyásolja a havi jövedelem szintjét. A nemi hovatartozás esetében azonban már nem ennyire egyértelmű a helyzet: a minta egészében nincs szignifikáns eltérés a férfiak és nők között, regionális bontásban azonban megállapíthatjuk, hogy a Kárpátaljáról származó nők szignifikánsan[21] kevesebb keresnek, mint az ugyanonnan származó férfiak.

[20] Statisztikailag pedig azon értékekről van szó amelyek eltávolítása biztosítja a jövedelem megoszlás normalitását.
[21] ANOVA teszt, Sig: 0.08, azaz 92 százalékos valószínűséggel eltérnek az átlagos jövedelmek itt.

18. ábra: Havi nettó jövedelem származási ország szerint

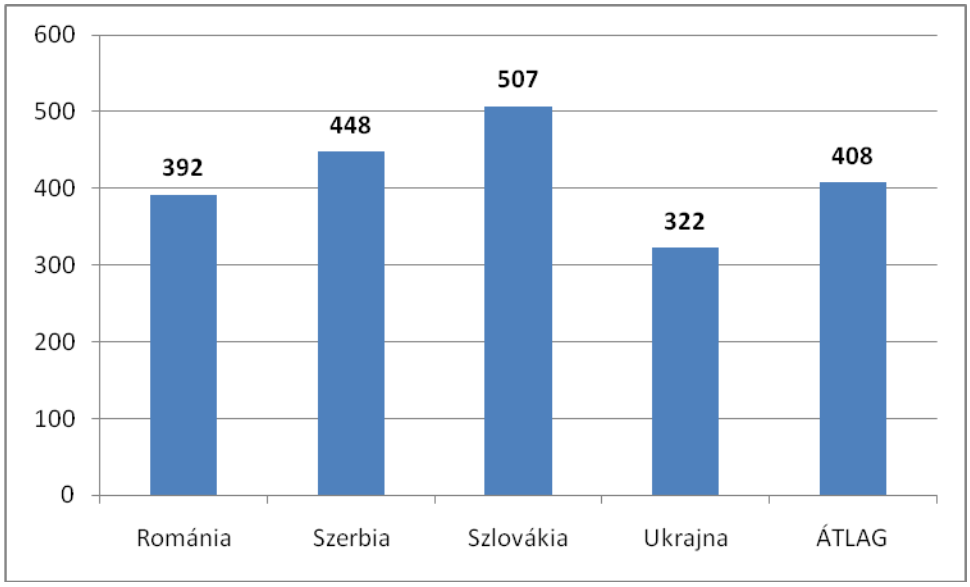

Információk a doktori iskoláról

Bár a bolognai rendszerben csökkentek a bürokratikus akadályai, a kotuteláris rendszerben történő fokozatszerzés lehetősége úgy tűnik, mégsem túl vonzó a határon túli magyar doktoranduszok számára, a kérdőívet kitöltő több, mint 400 személy közül csupán ketten érintettek.

A doktori képzéseket szakterület szerint elemezve, megállapíthatjuk, hogy a bölcsészettudományi képzések vannak túlsúlyban. Ez országonként szignifikánsan is változik: míg például a kárpátaljai doktoranduszok több mint fele valamilyen bölcsészképzésre jár, a felvidékiek esetében ez csak 38 százalékos. Összességében a természettudományi képzések szerepelnek második helyen, és szintén második szakterületként tételeződik ez Kárpátalján. A társadalomtudományi képzések a vajdaságiak és erdélyiek körében vonzóak, míg a felvidékiek esetében második helyként a műszaki/mérnöki képzések szerepelnek. Nyilván összefüggésben a hazai doktori képzés portfóliójával, Felvidéken a hittudományi képzésben részvevők aránya is jelentős, míg ilyen képzés involválódott személy Kárpátalján alig találni. Az agrár jellegű képzések a legkevésbé népszerűek, Szlovákiában nem is töltötte ki olyan személy, aki e specializálódást választotta volna.

19. ábra: A doktori képzés szakterülete származási ország szerint

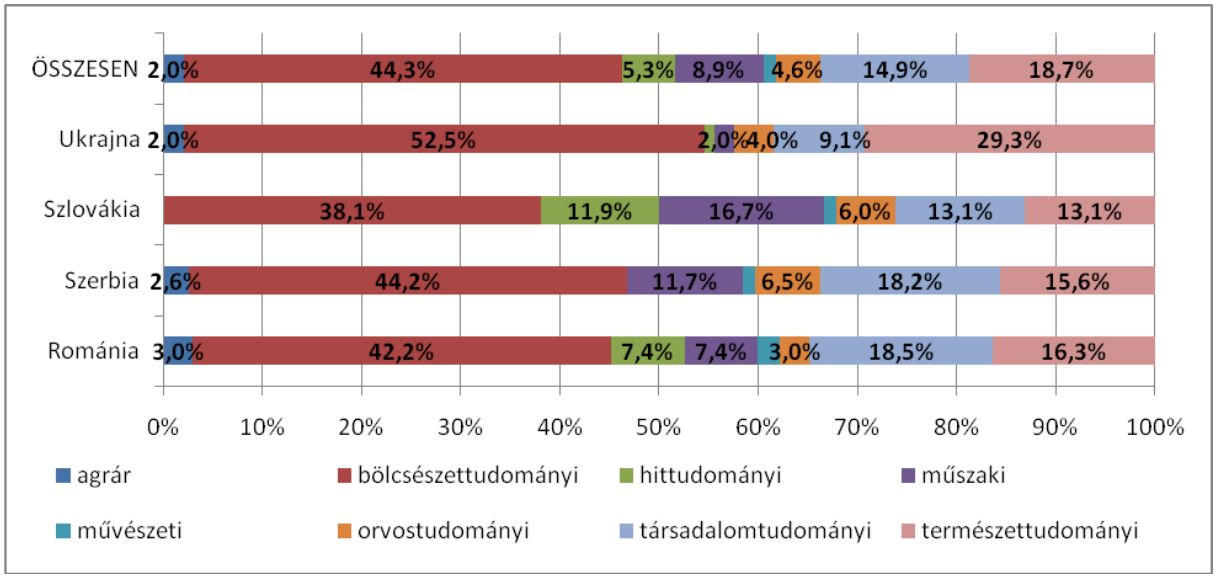

A doktori iskola helyszínét illetően azonban már lényegesen differenciáltabb képet kapunk. Míg Erdélyben és a Felvidéken a doktoranduszok két-harmada romániai illetve szlovákiai intézményt látogat, a vajdaságiak, de különösképpen a kárpátaljaiak döntő többsége (62, illetve 87%-a) magyarországi doktori programban vesz részt. A különbségekre vélhetően az a magyarázat, hogy ez utóbbiak számára a magyarországi programok elérhetőbbek és a szűken vett képzés és fokozatszerzés szempontjain túl a magyarországi tartózkodás egyéb komparatív előnyökkel is járhat (az Uniós tagsággal járó mobilitás, magasabb ösztöndíj stb.). A más, Kárpát-medencén kívüli országokban doktorálók nagyon kis arányban képviselik magukat a mintánkban, arányuk összességében nem éri el a 3 százalékot. (*19. ábra*)

19. ábra

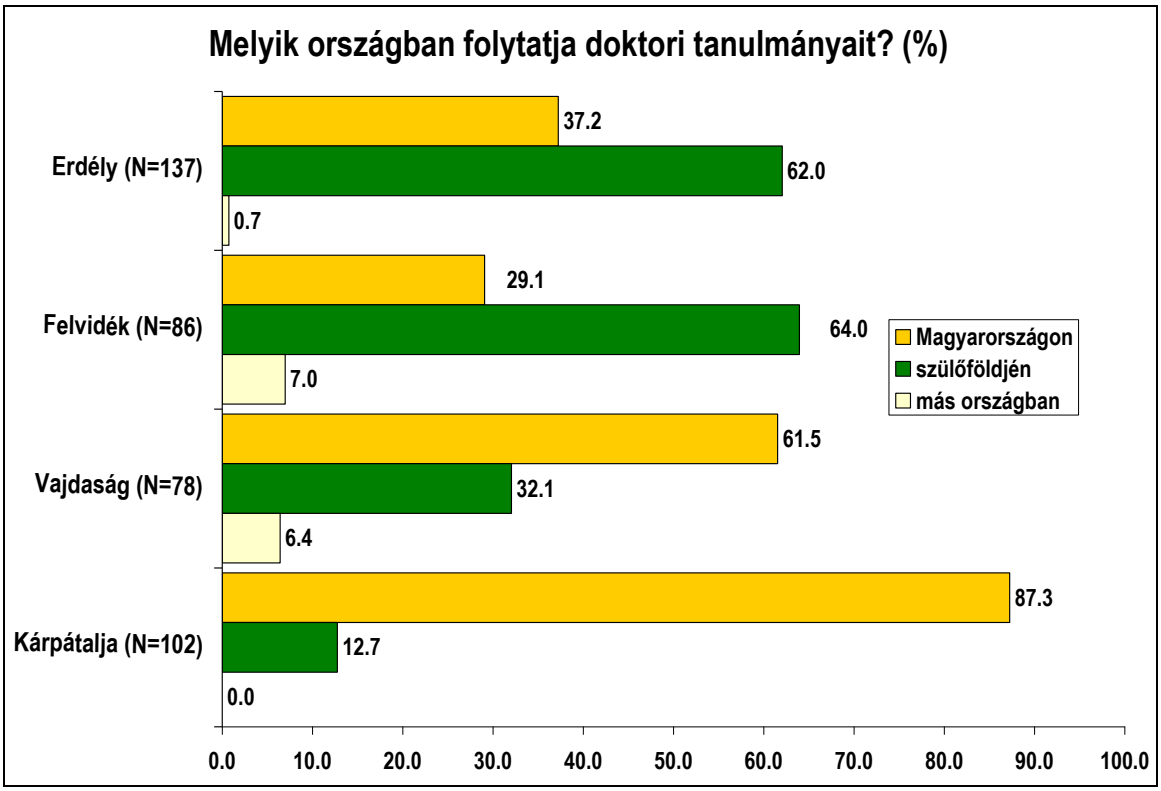

Nincsenek különbségek az egyes régiók között abban a tekintetben, hogy a doktoranduszaik **nappali vagy levelező** (esetleg esti vagy távoktatásos) rendszerben folytatják a programot. A válaszadók többsége (83 százaléka) nappali képzésben vesz részt, ez az arány a Vajdaságban a legalacsonyabb (78%), de ekkora minta mellett ez sem takar szignifikáns eltérést.

A vajdaságiak valós kivételt jelentenek azonban abban tekintetben, hogy csaknem felerészt **költségtérítéses** rendszerben doktorálnak, miközben ez az arány a többi régióban a 30 százalékot sem éri el. *(20. ábra*). Ez természetesen együtt jár azzal is, hogy alacsonyabb az ösztöndíjra jogosultak aránya (55%, szemben a teljes populációra jellemző 72%-al). A felvétel pillanatában az erdélyi doktoranduszok 53 százaléka, a felvidékiek 65 százaléka, a vajdaságiak 34 százaléka és a kárpátaljaiak 46 százaléka részesült ösztöndíjban.

20. ábra

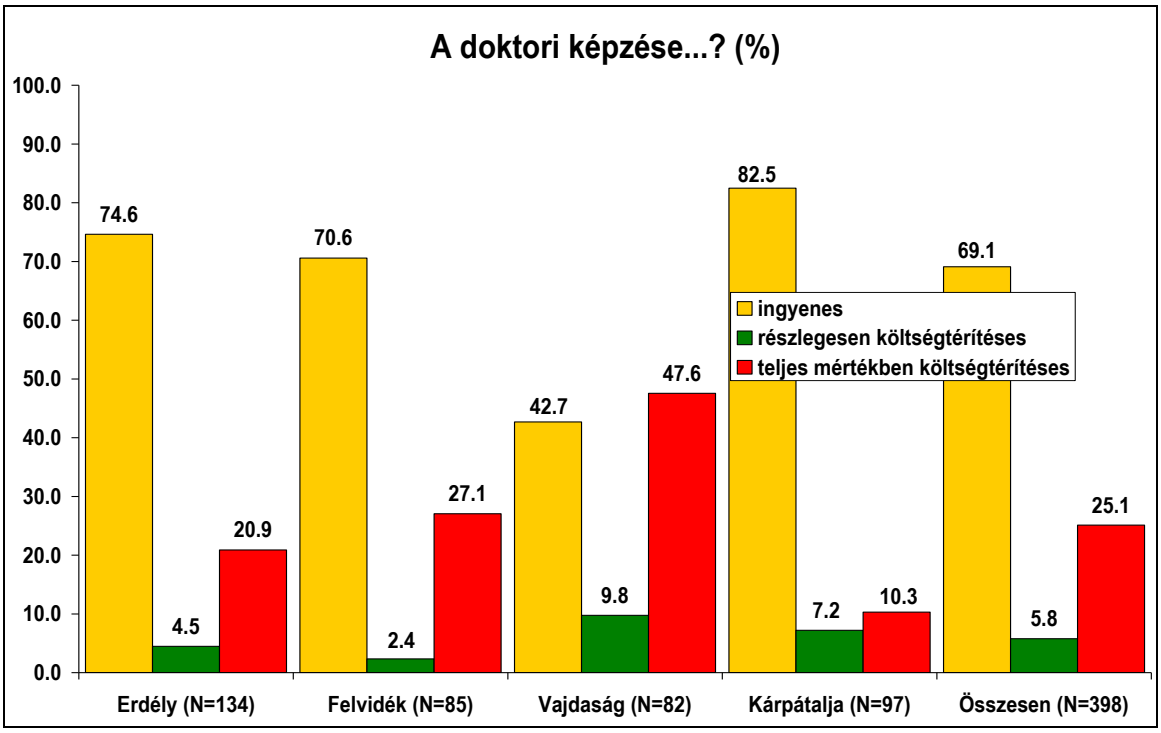

Az **ösztöndíj mértéke** természetesen nem a származás függvényében változik, hanem az adott ország kvótáinak megfelelően alakul. Ennek értelmében a legkisebb összeget Ukrajnában (átlagosan 107 eurót havonta), a legnagyobbat pedig a Felvidéken (514 euró) kapják a doktoranduszok. (*3. táblázat*) Az ösztöndíj összege – azok esetében, akik jelenleg is részesülnek (50 százalék) – átlagosan a teljes havi jövedelem 73 százalékát teszi ki, miközben bő egy-harmaduknak ezen kívül nincsen más jövedelme. A támogatás összege nyilvánvalóan ott bizonyul a leginkább elégtelennek, ahol elmarad a megélhetéshez szükséges minimumtól (Románia: 58%, Szerbia 58%).

3. táblázat. A doktoranduszi ösztöndíj átlagos havi összege országonként és annak hányada a havi teljes jövedelemben

	Összeg (EUR)	**Hányad (%)**
Magyarország	320	79
Románia	276	58
Szerbia	216	59
Szlovákia	514	81
Ukrajna	108	73
más ország	939	77
átlag	350	73

A doktoranduszok három-negyede 2008 után kezdte el tanulmányait, érthető tehát, hogy több, mint két-harmaduk még a doktori iskolában tanul. Meglehetősen magas azonban azoknak az aránya (20%), akik ugyan befejezték a doktori iskolát, de még nem indították el a fokozatszerzési eljárást. A doktorjelölti státussal rendelkezők (a fokozati eljárásban levők) a válaszadók csupán 15 százalékát jelentik.

A fokozatszerzés látható késleltetése (és esetleges elmaradása) úgy tűnik jelen a doktoranduszok **jövőre vonatkozó várakozásai**ban is: a megkérdezettek közel 10 százaléka vallotta, hogy biztosan vagy valószínűleg nem sikerül ledoktorálnia és további 20 százalékra tehető azoknak az aránya, akik ebben a tekintetben bizonytalanok. A fokozatszerzés remélt sikere természetesen összefügg azzal is, hogy éppen hol tartanak ebben a folyamatban: a bizonytalankodók egyértelműen felülreprezentáltak azok körében, akik elvégezték ugyan az iskolát, de nincs még doktorjelölt státusuk. Közülük minden negyedik személy vallotta úgy, hogy bizonytalan vagy nem valószínű, hogy sikerül ledoktorálnia. A fokozatszerzés remélt időtartama egyébként átlagosan négy év és nyolc hónap, ami azért tűnik optimista becslésnek, mert átlagosan már közel három és fél éve bent vannak a rendszerben, többségük pedig még a doktori iskolában tanul.

20. ábra

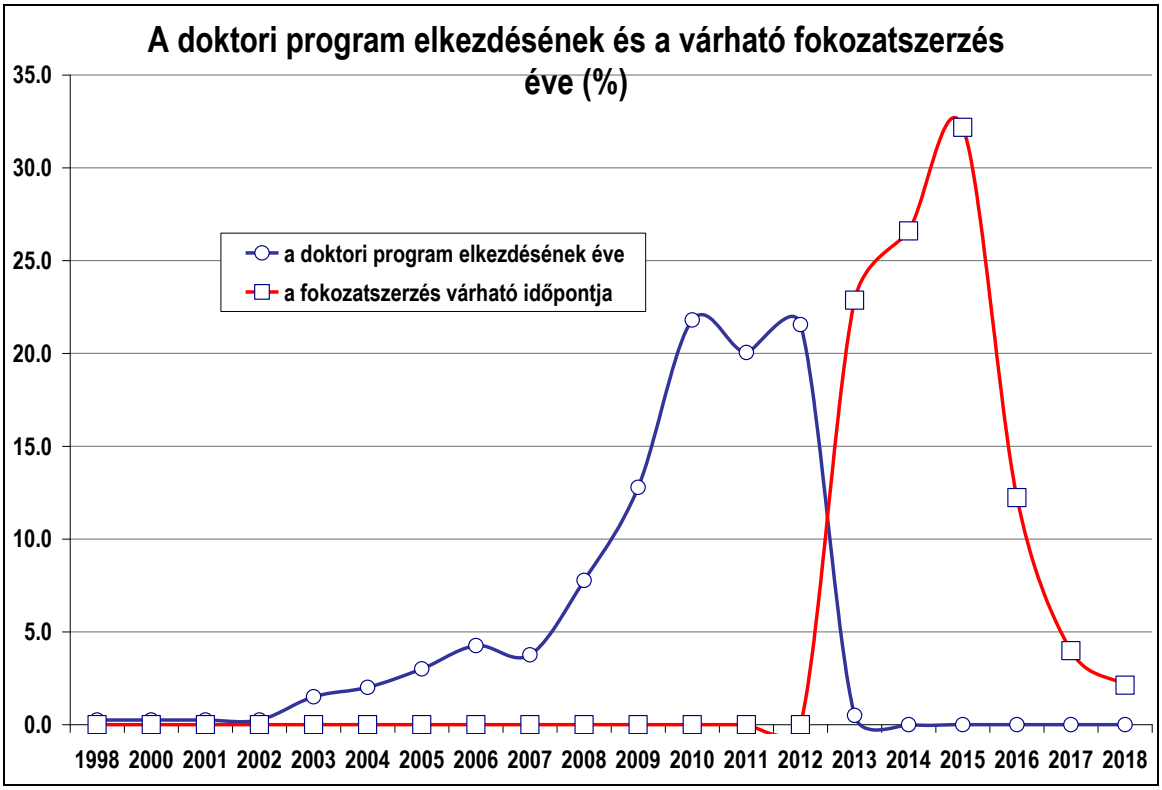

Azt, hogy **ki milyen gyorsan tervez ledoktorálni**, függ attól, hogy melyik országban próbálkozik. Ebben a tekintetben a Magyarországon doktorálók becslései hosszabb időtávra vonatkoznak (átlagosan 5,3 év), a leggyorsabban pedig a szlovákiai egyetemeken tanulók terveznek fokozatot

szerezni (3,7 év). Azon túl, hogy a fokozatszerzés sürgetésének eltérő gyakorlata és strukturális ösztönzői is lehetnek országonként, a Magyarországon tanulók esetében mindenképpen tekintetbe kell venni, hogy a migrációs elmozdulás és a célországban történő rendszerintegráció önmagában jelentős többlet-idő-ráfordítást igényel.

4. táblázat

A fokozatszerzéshez szükséges becsült időtartam a doktori elkezdésének időpontjához viszonyítva (évben kifejezve)

Magyarország	5,3
Szerbia	5,0
Ukrajna	4,9
más ország	4,4
Románia	4,1
Szlovákia	3,7
összesen	4,7

A doktori iskola választásának motivációi, elégedettség a képzéssel

Vizsgálatuk egyik legfontosabb célkitűzése volt, hogy a doktoranduszok helyzetét vizsgáló kérdések mellett a fokozatszerzéssel asszociált motivációkat és ehhez kapcsolódóan a doktori programokkal való elégedettséget is feltérképezzük.

Elsőként arra kérdeztünk rá, hogy mennyiben jelentettek **motivációs tényező**t a doktori képzésbe való belépéskor a 22. ábrában közölt szempontok.

Az eredmények azt mutatják (22. ábra), hogy a megkérdezettek legnagyobb hányada valamilyen szakmai megfontolásból döntött a doktori képzés elkezdése mellett (4. faktor), szinte alig akadt válaszadó, akinél például a szakmai érdeklődés ne lett volna fontos (97%) illetve nagy arányban említették a doktori program kínálta kutatási és szakmai-tudományos karrier lehetőségeket is (82 és 80%). Ehhez képest sokkal kevésbé markáns a hosszabb távú, főként egzisztenciális előnyök reményében formálódó motivációs mintázat, ezek közül leginkább a PhD fokozat későbbi anyagi megtérüléséhez fűznek reményeket (60%). Ennek a véleménycsoportnak fontos összetevője egy esetleges külföldi ösztöndíj megszerzése, sőt a külföldi munkavállalás lehetősége is. (2. faktor)

21. ábra

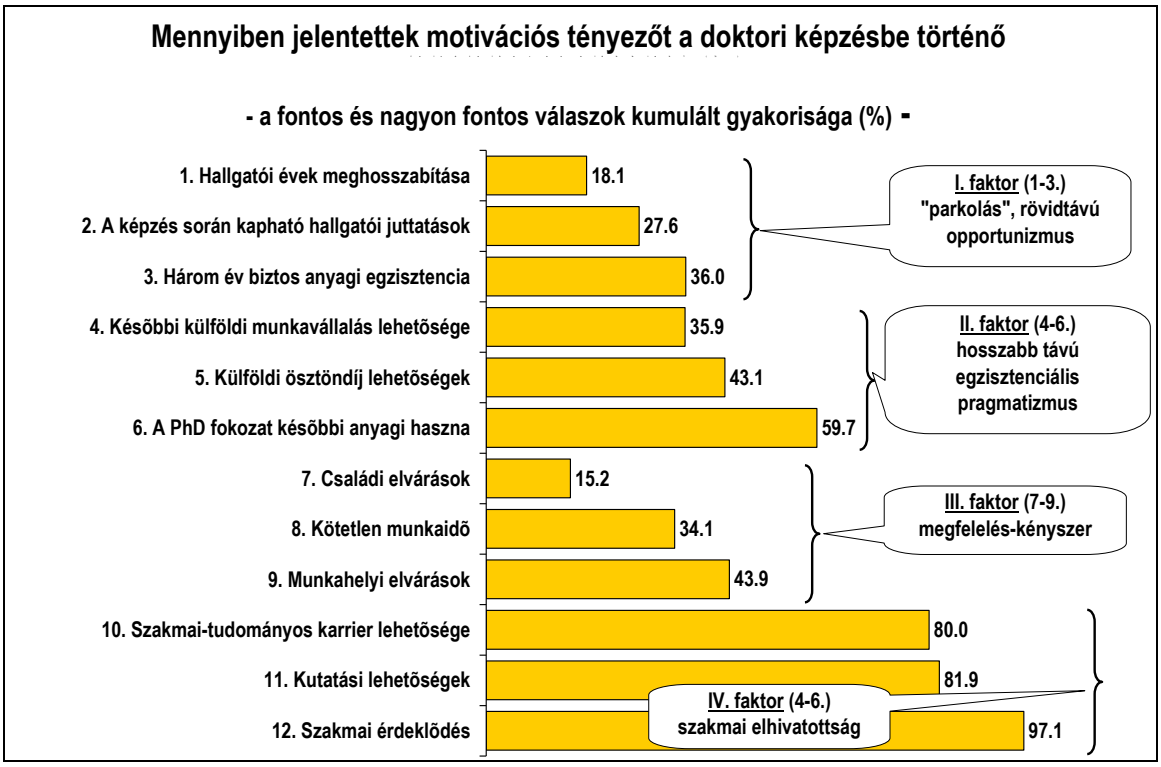

Egy visszafogottabb – de szintén nem feltétlenül szakmai alapokon nyugvó – pragmatizmus jegyében születtek azok a motivációk is, amelyek a PhD programmal járó rövid távú előnyök kihasználására épülnek. Ebben a viszonyulásmódban a doktori képzés évei a biztonságos, passzív kivárás időszakát jelentik, hiszen a hallgatói juttatások három évre megélhetést biztosíthatnak. Bár ezeket az érveket lényegesen kevesebben tartották fontosnak, mégis ez a legmarkánsabban körvonalazódó motiváció-csoport (1. faktor). A fokozatszerzés szándékát (az esetek kb. egyharmadában) végül az is magyarázhatja, hogy a munkahelyen vagy a családban létezik egy ezzel kapcsolatos explicit elvárás, aminek a doktori programra jelentkezők megpróbálnak megfelelni. A megkérdezettek 43 százaléka említette például, hogy a döntésében a munkahelyi elvárásoknak fontos szerep jutott. (3. faktor)

22. ábra

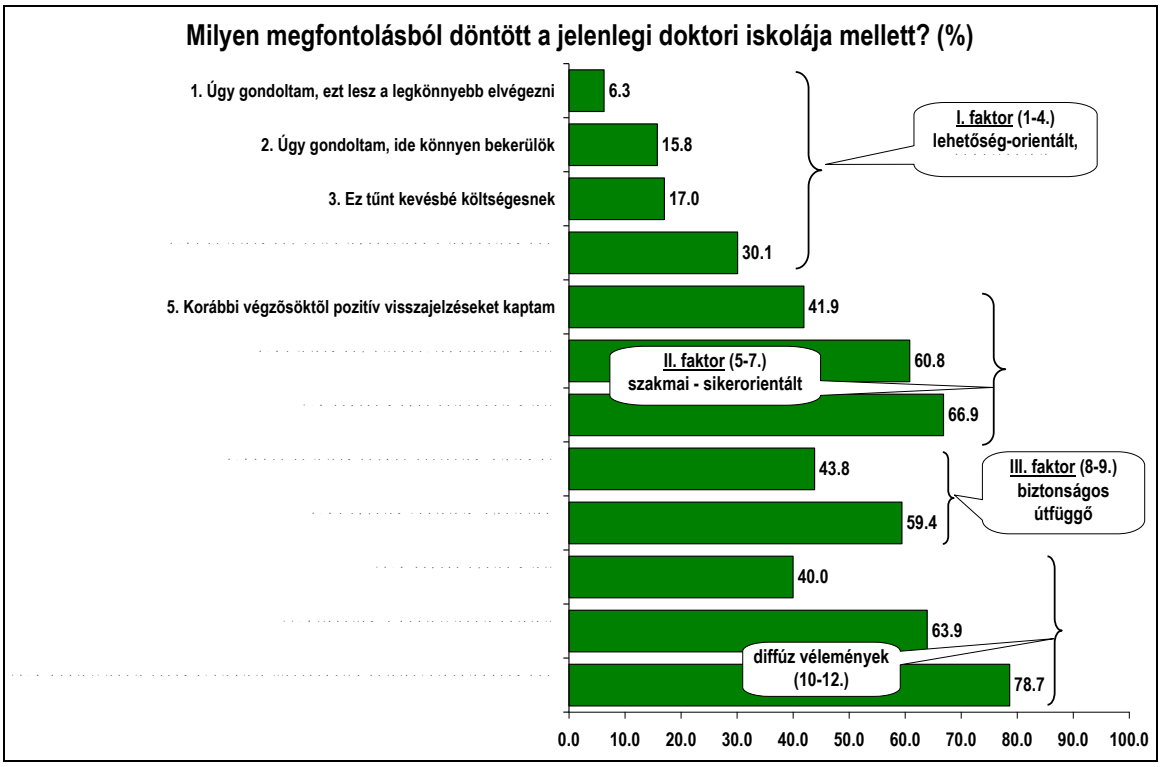

A doktoranduszok motivációs mintázatainak további árnyalásához arra is rákérdeztünk, hogy milyen megfontolásból döntött a jelenlegi doktori iskolája mellett. Amint az az előző kérdésre adott válaszok mentén várható is volt, a legtöbben a szakmai szempontokat vették figyelembe („a doktori iskola szakmai kínálata illeszkedett a kutatási érdeklődésemhez" – 79%), ezen belül egy jól körvonalazódó véleménymintázat azoké, akiknél kifejezetten az intézmény szakmai teljesítménye számított („a képzés magas színvonala miatt" – 67%, „az intézmény hírneve, reputációja miatt" – 61% - 2. faktor). A megkérdezettek több, mint fele esetében a tanárai ajánlása is sokat nyomott a latban, minden 10 doktoranduszból 4 pedig azért is döntött a jelenlegi doktori iskolája mellett, mert korábbi tanulmányait is ebben az intézményben végezte (3. faktor). Kisebb súllyal ugyan, de szintén a legmarkánsabban körvonalazódó viszonyulásmód itt is az a lehetőség-orientált opportunizmus (1. faktor), ami egyrészt költségszempontokat, másrészt a könnyű fokozatszerzés reményét vette számításba az iskolaválasztásban („ez az intézmény volt a legközelebb a lakóhelyemhez" – 30%, „ez tűnt kevésbé költségesnek" – 17%, „úgy gondoltam, ide könnyen bekerülök" – 16%, „úgy gondoltam, ezt lesz a legkönnyebb elvégezni" – 6,3%).

23. ábra

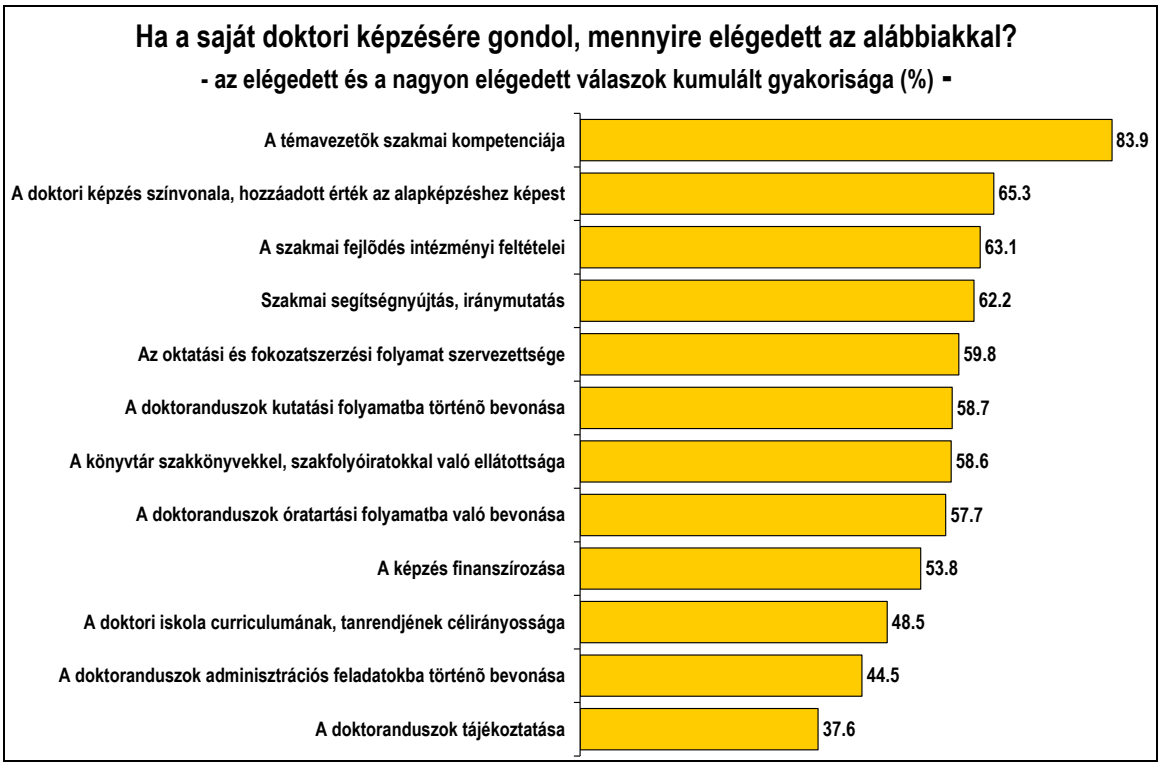

A doktori program értékelését tekintve (6. ábra) a válaszadók leginkább a témavezetők szakmai kompetenciájával vannak megelégedve (84 százalékuk elégedett vagy nagyon elégedett). A mentorálás-tutorálás folyamatára jellemző személyesség tehát úgy tűnik az egyik leglényegesebb eleme a doktori iskolák eredményességének. Ezzel szemben a képzés rendszerszintű vagy intézményes hiányosságai már lényegesen több diáknál váltanak ki elégedetlenséget. Ezek közül különösen zavarónak tartják a megfelelő tájékoztatás hiányát és azt, hogy doktoranduszként túl sok adminisztrációs feladatot kell elvégezniük. Ezt követik felváltva a képzés szakmaiságával és hiányos finanszírozásával kapcsolatos méltatlankodások (a tanrend nem elég célirányos, kevés a pénz, rosszul ellátott az intézmény szakmai infrastruktúrája), az oktatás- és kutatásszervezéssel kapcsolatos aggályok (óratartás terhe, a kutatási folyamatban való részvétel korlátozottsága), végül pedig a személyes szakmai fejlődés intézményi korlátai és a képzés szerényebb hozzáadott értéke az alapképzéshez képest.

Tekintve, hogy a doktori programok sikeressége szempontjából a témavezetés színvonala kulcsfontosságú, ezeknek a körülményeit egy külön kérdésben vizsgáltuk meg. A 7. ábrában látható eredmények csak ráerősítenek a korábban is jelzett rendszerszintű hiányosságokra: miközben a tanárok szakmai kompetenciáit csak nagyon kevesen kérdőjelezik meg, lényegesen kevesebben tartják alkalmasnak őket arra, hogy doktoranduszaik szakmai rendszerintegrációjában, előmenetelében (publikációs lehetőségek, konferencia-részvétel, szakmai kapcsolatépítés) hatékonyan segítsenek.

24. ábra

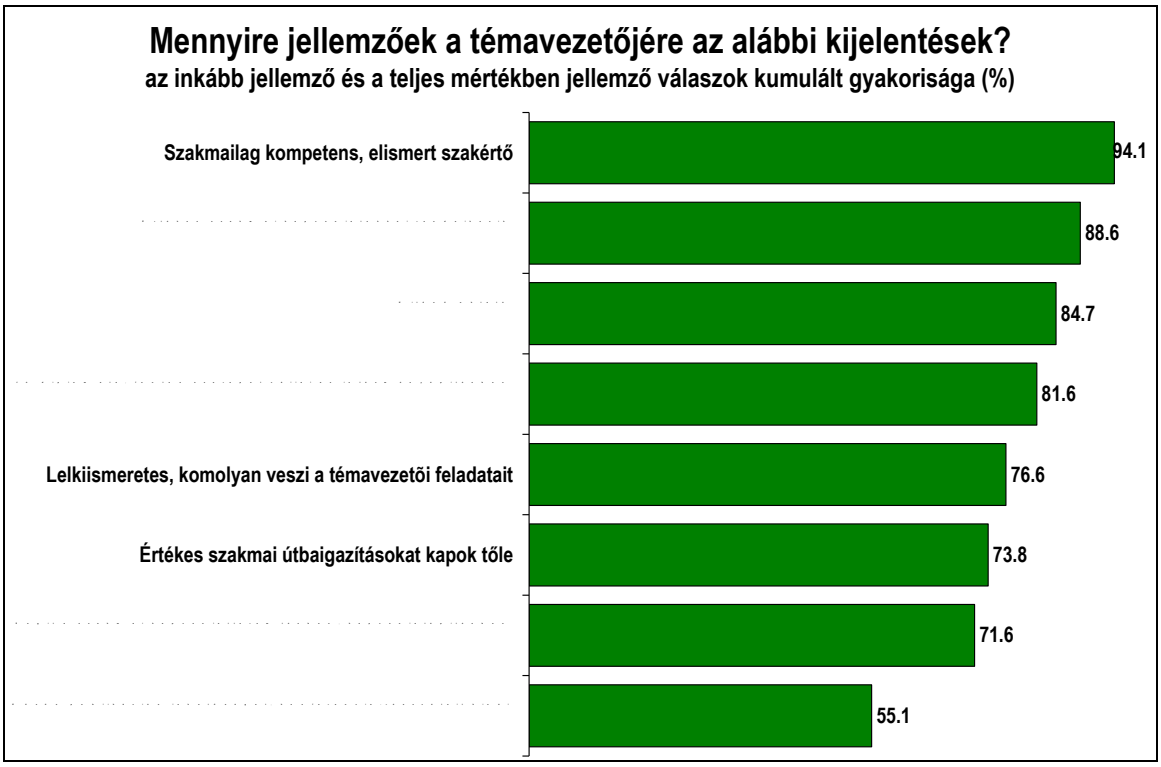

Jövőtervek

A jelenlegi munkaerő-piaci helyzet taglalásánál már megállapítottuk, hogy a doktoranduszok felerészben már a felsőoktatásban vagy kutatóintézetben dolgoznak. A tervek szintjén ez még markánsabban megjelenik, és ezzel párhuzamosan csökken azoknak az aránya, akik magánszférában szeretnének elhelyezkedni.

25. ábra: A doktori fokozat megszerzését követően hol kíván elhelyezkedni? (Több válasz is lehetséges)

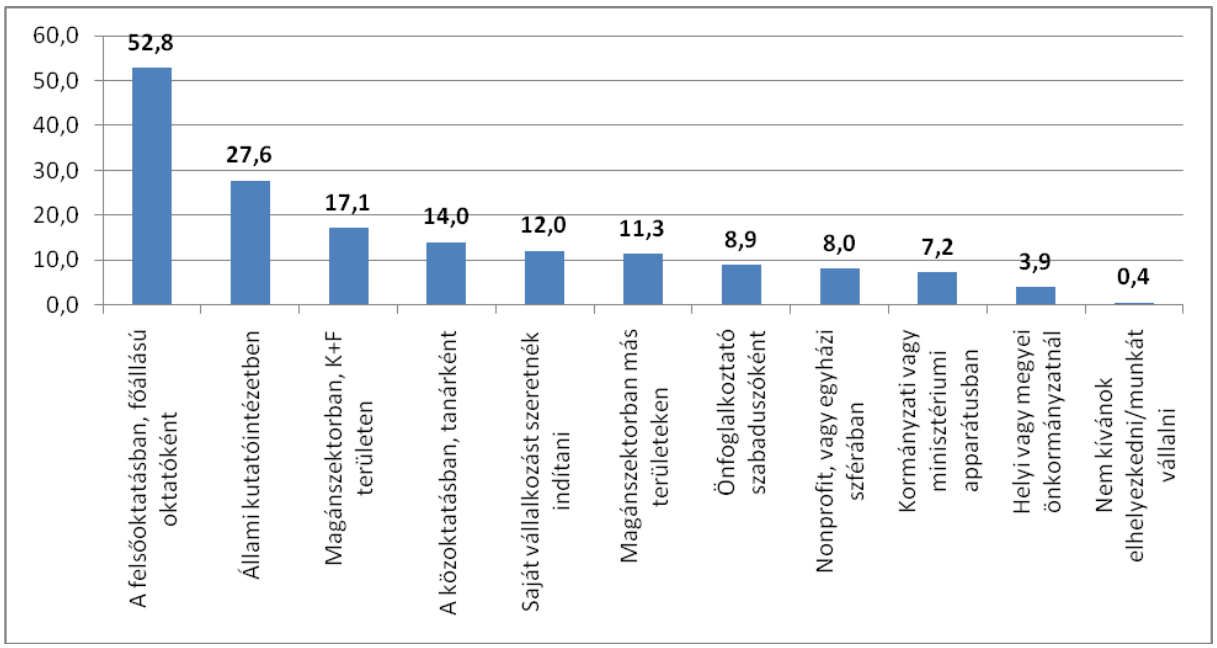

Arra is rákérdeztünk melyik országban szeretnének élni majd, amikor dolgozni fognak a doktori megszerzése után. Adataink alapján a doktoranduszok mintegy 30 százaléka szülőföldjéhez képest más országban tervezi jövőjét, de ez a migrációs potenciál elsősorban Magyarország felé irányul és csak jóval kisebb arányban más országok felé. A legnagyobb Magyarország felé irányuló mobilitási szándékot éppen a két legkisebb magyar közösségből származók, a kárpátaljaiak és a vajdaságiak mutatják. Ugyanakkor az is látható, a vajdaságiak és felvidékiek körében jelentős a nyugati irányultságú kivándorlás is, amely egyrészt történeti okokkal és földrajzi elhelyezkedéssel egyaránt magyarázható.[22] A kivándorlási szándékra egyértelműen is vizsgáltuk, és megkérdeztük, ha javíthatná életkörülményeit milyen mértékben vándorolna ki. ennek kapcsán azt találtuk, hogy aki Magyarországon végzi tanulmányait már csak kisebb mértékben akar továbbvándorolni, a szülőföldön tanulók körében viszont – a vajdaságiak kivételével - magasabb a kivándorlási potenciál. Ez azt jelzi, e a Vajdaságban élesebb a különbség az otthon és a Magyarországon tanulmányt folytatók jövőelképzelése tekintetében.

[22] A vajdasági nyugat-európai vendégmunka már a hetvenes évektől jelentős, Szlovákia jelenleg is sok szállal kötődik Csehországhoz, ahol jelenleg is mintegy 800 fiatal magyar tanul.

26. ábra: A doktori képzés utáni tervezett munkahely országa (1. opció)

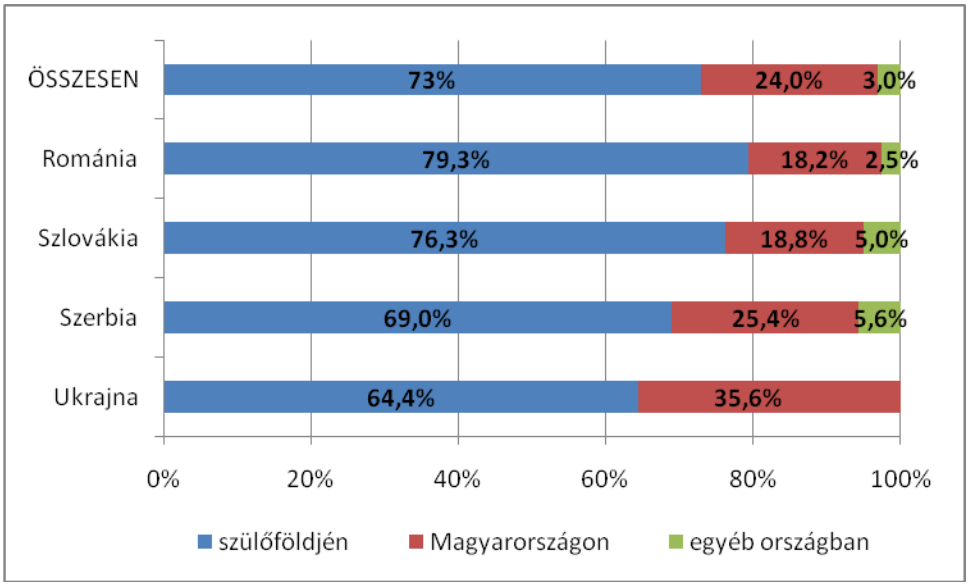

A szakmai integrációs terveket feszegető kérdésünk alapján két trendet állapíthatunk meg: egyrészt domináns a magyar, szülőföldi magyar integráció késztetése, de ugyanakkor a legnagyobb mértékű azok aránya, akik egyaránt szeretnének a szülőföldi magyar és a többségi nyelvű tudományosságba bekapcsolódni. Országok szerinti bontásban az integrációs stratégiák szignifikánsan is eltérnek, és legalább két fontosabb megállapítás tehető.

A kizárólag a szülőföldi magyar szakmai életbe való integrálódás legnagyobb mértékű a kárpátaljaiak körében, amely egyrészt összefügg a szakterületi megoszlással, másrészt fennáll a magyar nyelvi szakmaiság belterjességének is a veszélye. A többségi tudományos élethez való nyitottság legnagyobb mértékű a vajdaságiak esetében, az innen származó doktoranduszok 70 százaléka állította azt, hogy a magyar és szerb nyelvű tudományosságba is akar integrálódni. Szintén e régióban a legmagasabb a kizárólag a többségi irányába mutató szakmai közeledési szándék.

27. ábra: A szülőföldi magyar és a többségi nyelvű tudományosságba való integrálódás szubjektív megítélése országonként

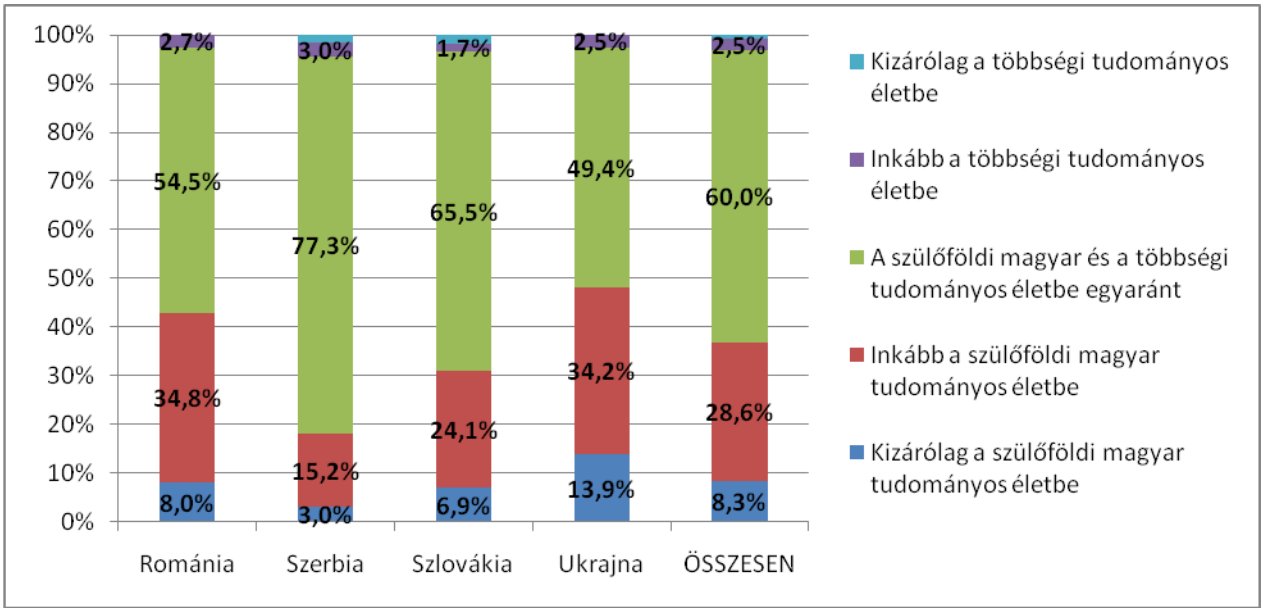

Rövid összegzés

A kutatás keretében négy határon túli magyar régióból származó doktoranduszok körében on-line kérdőívezést bonyolítottunk. Az on-line kérdezés melletti fő érv az volt, hogy ily módon könnyebben el tudjuk érni, azokat is, akik a többségi nyelvű, avagy éppen Kárpát-medencén kívüli ország képzési szerkezetébe integrálódtak. Ugyanakkor azt is feltételeztük, hogy e célcsoport körében az on-line megkeresés nem ütközik technikai vagy más jellegű akadályokba. A lekérdezés elindítása előtt az egyes doktorandusz szervezetek aktualizálták a rendelkezésükre álló doktorjelöltekre vonatkozó adatbázisokat. Szintén a kutatás keretében beszereztük az Oktatási Hivataltól a magyarországi doktori képzésben részvevők részletes intézményi és szakterület szerinti adatokat a négy vizsgált országból származó magyar nemzetiségűekre vonatkozóan. Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy mintegy 1000-1100 külhoni magyar doktorandusz lehet, és ezek közel fele az anyaországban, a többiek szülőföldjükön magyarul vagy államnyelven, illetve más országokban tanul.

Kutatásunk során közel 500 fő adatai alapján részletesen tárgyaltuk a doktoranduszok szocio-demográfiai, munkapiaci helyzetét, valamint a doktori képzésben való részvétellel és jövőterveikkel kapcsolatos véleményeket. E fiatalok szakmai integrációja sok szállal az anyanyelvű tudományosság irányába mutat, de a legjelentősebb azok aránya, akik a szülőföldi magyar és államnyelvű szakmaiság együttes felvállalása által valamilyen egyensúlyt szeretnének elérni.

SZÉKELY TÜNDE-DÁNIEL BOTOND: ERDÉLY. REGIONÁLIS JELENTÉS

Az Aranymetszés 2013. Kárpát-medencei magyar doktorandusz-hallgatói vizsgálat során az erdélyi régiót illetően a 2013. január elejétől március elejéig elérhető on-line kérdőívet a célcsoport tagjai közül – amely a Romániában tanuló magyar nemzetiségű doktoranduszokat, illetve az erdélyi származású, román állampolgársággal rendelkező magyar nemzetiségű hallgatókat jelenti, akik Románián kívül folytatják doktori tanulmányaikat – 160 töltötte ki.

A romániai magyar doktoranduszok számát nem tudjuk pontosan megbecsülni, mivel erre vonatkozóan pontos statisztikai adatok nem, vagy csak részben állnak rendelkezésre.

1. sz. táblázat: A romániai magyar felsőoktatási intézményhálózatban zajló magyar nyelvű doktori képzésben részt vevők száma (Forrás: Tonk, 2013).

Intézmény	**Oktatás helyszíne**	**PhD hallgatók száma**
Babeş–Bolyai Tudományegyetem	Kolozsvár	55
Sapientia EMTE	Csíkszereda, Kolozsvár, Marosvásárhely	-
Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem	Marosvásárhely	NA *(becslések szerint 110-120)*[23]
Partiumi Keresztyén Egyetem	Nagyvárad	-
Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem	Marosvásárhely	49
Protestáns Teológiai Intézet	Kolozsvár	-
Bukaresti Egyetem	Bukarest	*3-5*
Kihelyezett szakok- Szent István Egyetem, Gödöllő	Csíkszereda	5
Összesen	**Adatok alapján 110, plusz a jelölt becslések alapján 113-125 PhD hallgató**	**Max: 225**

A teljes valóság leképezéséhez szükséges a fenti táblázat kiegészítése több tekintetben. Egyrészt ehhez a számhoz hozzá kell adnunk azokat a romániai magyar doktoranduszokat, akik a romániai felsőoktatásban végzik doktori tanulmányaikat, azonban az oktatás nyelve nem magyar, hanem román, vagy valamilyen idegen nyelv (pl. angol, német, francia). Becslésünk szerint a romániai, nem magyar nyelvű doktori képzésben viszonylag kevesen, kb. száz magyar doktorandusz vesz részt. Ezt még ki kell egészíteni a magyarországi felsőoktatási intézményhálózatban tanuló doktoranduszok adataival, illetve a más országban tanuló, romániai magyar doktoranduszok számával is. Míg az előbbi vonatkozásában állnak rendelkezésre adataink, az utóbbi vonatkozásában semmilyen adatokkal nem rendelkezünk, így megint csak a becslés eszközével élhetünk.

[23] A dőlt betűkkel jelzett számok a szerzők kiegészítései, az eredeti táblázatban nem szerepel.

2. sz. táblázat: A magyarországi felsőoktatási intézményrendszerben PhD képzésben részt vevő román állampolgárok száma (Forrás: Oktatási Hivatal, 2012/2013-as tanév)

Intézmény neve	**Román állampolgárok száma**
Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem	1
Budapesti Corvinus Egyetem	8
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	11
Debreceni Egyetem	33
Debreceni Református Hittudományi Egyetem	10
Eötvös Loránd Tudományegyetem	49
Károli Gáspár Református Egyetem	2
Közép-európai Egyetem	26
Magyar Képzőművészeti Egyetem	2
Miskolci Egyetem	1
Nyugat-magyarországi Egyetem	3
Pannon Egyetem	1
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	5
Pécsi Tudományegyetem	19
Semmelweis Egyetem	6
Szegedi Tudományegyetem	17
Szent István Egyetem	16
Összesen	**210**

Ahhoz, hogy a romániai magyar doktoranduszok teljes számát meghatározzuk, az itt szereplő adatokhoz – amely 535 doktoranduszt jelent, hozzá kell adnunk a Románián és Magyarországon kívüli országokban tanuló doktoranduszok számát is, amelyet kb. 100-ra becsülünk.

A válaszadók szocio-demográfiai hátterét tekintve, néhány adatot szeretnénk ismertetni a jelen gyorsjelentés keretei között, elsők között a válaszadók nemi megoszlását.

Ebben a vonatkozásban a férfiak nem egészen 60-an, nők pedig nem egészen kétszer annyian töltötték ki a kérdőívet, mint a férfiak. Ez az arány a felsőoktatásban részt vevők „elnőiesedését" is jelentheti, ugyanakkor a nők magasabb hajlandóságát is jelentheti a kérdőívek kitöltésére. Lévén, hogy a célcsoport pontos adatait a nemi eloszlás tekintetében nem ismerjük, mindkét magyarázatnak ugyanakkora jelentőséget tulajdonítunk.

1. sz. ábra

A válaszadók életkorát tekintve, 5 éves periódusokban számolva, a következő a tényállás:

2. sz. ábra

A legnépesebb korcsoport az 1981-1985 közötti korosztály, amelybe 64 fő tartozik, a következő az 1986-1989 közötti korosztály 41 fővel, majd ezt az 1976-1980 között születettek követik, 30 fővel. Ha az első két csoport adatait összeadjuk, ebből látható, hogy a válaszadók igazából jó kétharmada a 24-32 éves korosztályhoz tartozik. Itt láthatjuk azt, hogy jellemző az egyre fiatalabb korosztály belépése is a doktori képzésbe, ugyanakkor ezzel egyszerre, ez az eredmény a tanulási szakasz általános meghosszabbodását is jelzi.

A válaszadók pontos korosztályi hovatartozását a következő ábra részletesen bemutatja:

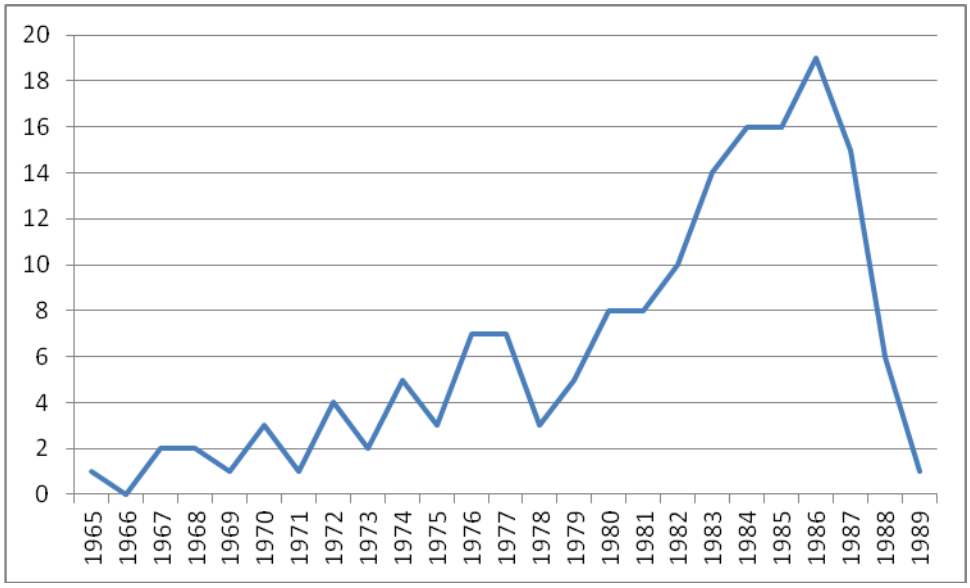

3. sz. ábra

A korhoz szorosan kapcsolható a válaszadók családi állapota is, amely teljes mértékben tükrözi a korosztályi jellegzetességeket. Legnagyobb arányban találjuk a nőtleneket és hajadonokat (40%), a válaszadók egyharmada házasságban, további 13,1%-a pedig élettársi kapcsolatban él. A fennmaradó alig 5% családi állapota elvált vagy özvegy. A válaszadók enyhe többsége, úm. „élettársi kapcsolatban" vagy házasságban, vagyis stabil párkapcsolatban él. Ez a korosztályi jellegzetességgel teljes harmóniában van.

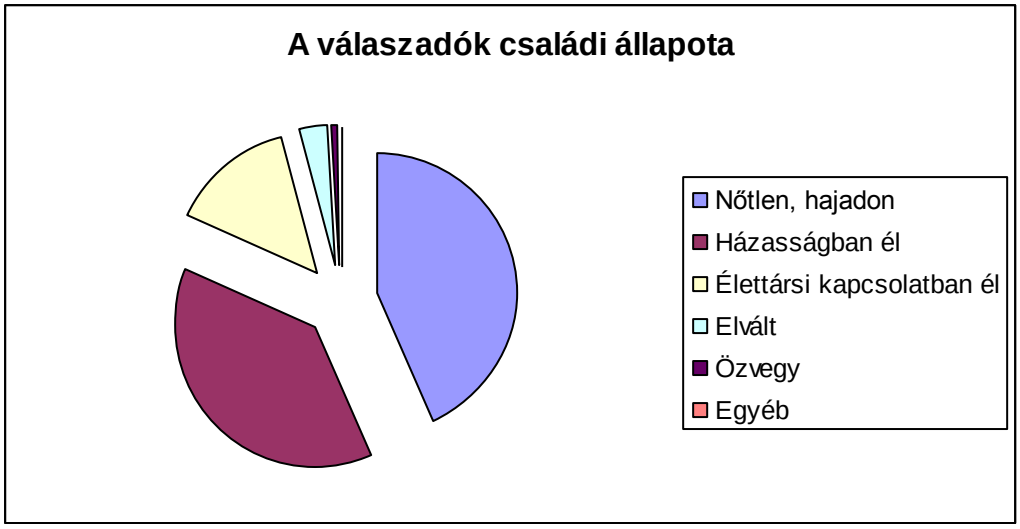

4. sz. ábra

A válaszadók állampolgárságára is rákérdeztünk, hiszen ez a kutatás szempontjából nagyon fontos adat számunkra.

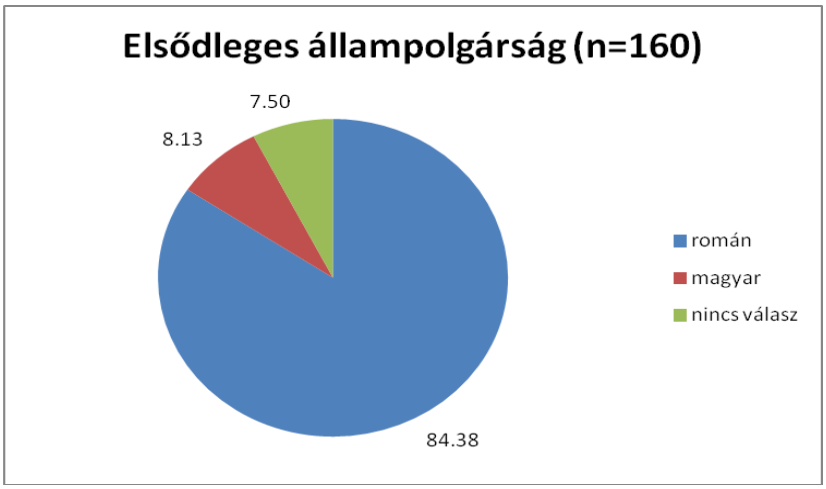

5. sz. ábra

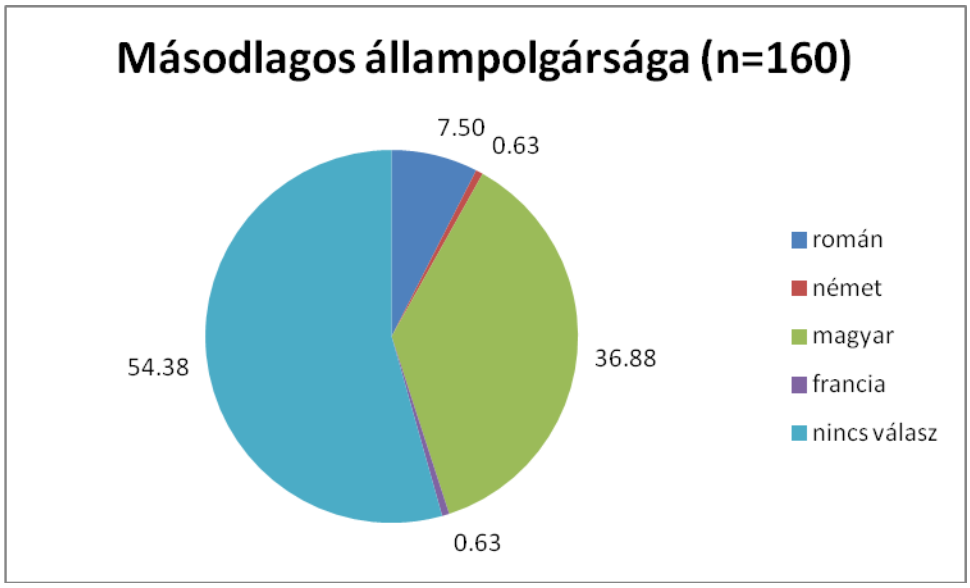

6. sz. ábra

Egyértelműen beazonosítható, hogy a legtöbb válaszadó számára az elsődleges állampolgárság – saját bevallása alapján – a román állampolgárság. A kettős állampolgárság jelenségének aktualitása okán a 4. sz. ábrán megjelenő magyar állampolgárságot is meg kell azonban említenünk, ezt gondoljuk ennek okának, amelyet egyébként a maga során az 5. sz. ábra is megerősít, ahol a magyar állampolgársággal a válaszadók egyharmada rendelkezik, és nem azt, hogy valamilyen módon a romániai felsőoktatásban pl. magyarországi doktoranduszok vennének részt 8% körüli arányban (v.ö. 4. sz. ábrával).

A kettős állampolgárság elterjedt mivoltáról a következő ábra hivatott bennünket meggyőzni a leginkább:

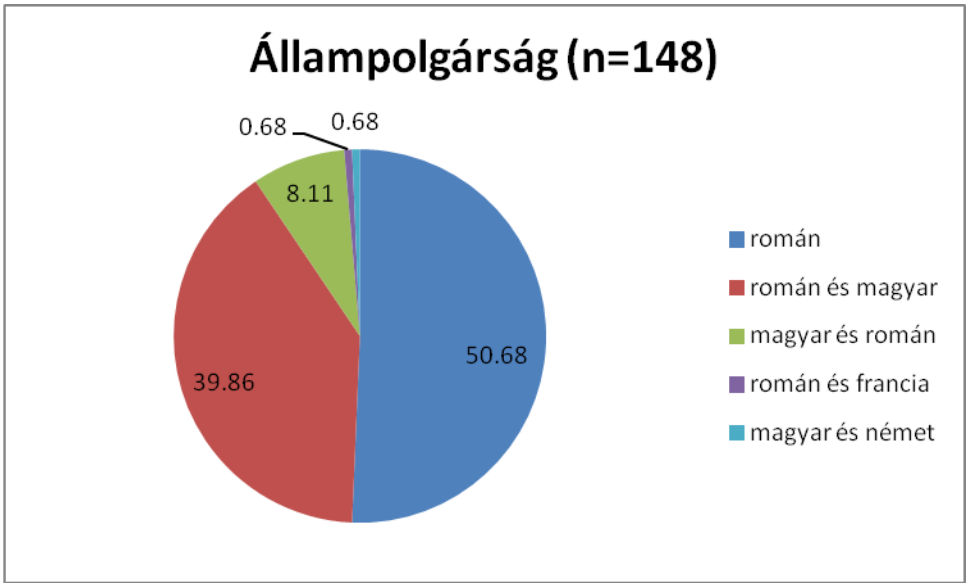

7. sz. ábra

Ezen az ábrán követhető, hogy a válaszadók több, mint fele rendelkezik csak román állampolgársággal, és majdnem fele rendelkezik a román és a magyar nyelvű állampolgársággal egyszerre (azt, hogy ki melyik állampolgárságot tartja önmaga számára elsődlegesnek az egyéni értékítélet kérdése).

A szülők iskolai végzettségének mindig fontos hatása van a következő generáció felsőoktatásba való bekerülésére. A következőkben az apa és az anya legmagasabb iskolai végzettségét mutatjuk be.

	Apa		**Anya**	
Iskolai végzettség	Esetszám	Arány	Esetszám	Arány
Tudományos fokozat (PhD, vagy ennél magasabb fokozat)	5	3,4 %	2	1,3 %
Egyetem	45	20,8 %	37	24,2 %
Főiskola	13	8,9 %	12	7,8 %
Posztliceális	23	15,8 %	26	17,0 %
Elméleti líceum	15	10,3 %	30	19,6 %
Szakközépiskola	14	9,6 %	21	13,7 %
Szakmunkásképző, szakiskola	20	13,7 %	11	7,2 %
Nyolc általános iskolai osztály vagy kevesebb	11	7,5 %	14	9,2 %
Összesen	***146***	***100 %***	***153***	***100 %***

3. sz. táblázat: A szülők legmagasabb iskolai végzettsége

Az apák legnagyobb arányban – egyötödrészt – egyetemi végzettséggel rendelkeznek, 3% rendelkezik doktori fokozattal. A skálán lefelé haladva, főiskolai végzettséggel az apák

kevesebb, mint tíz százaléka rendelkezik, posztliceális végzettséggel majdnem 16%-uk, elméleti líceumot végeztek 10%-ban, szakközépiskolát valamivel kevesebb arányban, szakmunkásképzőt vagy szakiskolát 13,7% végzett, nyolc általánossal vagy annál kevesebbel az apák 7,5%-a rendelkezik.

Az anyák – az apákhoz hasonlóan – legmagasabb arányban felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, ők egynegyed arányban, 1,3% rendelkezik doktori fokozattal. Megint csak az előbbi logikát követve, a skálán lefelé haladva, az anyák majdnem 8%-a rendelkezik főiskolai végzettséggel, posztlíceummal 17%, elméleti líceummal egyötödük – egyébként itt nagy eltérést vehetünk észre, ha ezt az apákkal összehasonlítjuk, igazából az apákhoz képest az anyák kétszer akkora arányban végeztek elméleti líceumot és szereztek érettségit, mint az apák. Szakközépiskolát 13%-ban, szakmunkásképzőt vagy szakiskolát 7,2%-ban végeztek - ez arányaiban csak fele az apák hasonló végzettségének-és nyolc általánossal vagy annál kevesebbel az anyák 10%-a rendelkezik.

A válaszadóktól megkérdeztük, hogy doktori tanulmányai előtt tartózkodott-e külföldön, egyetemi tanulmányok, illetve munka céljából.

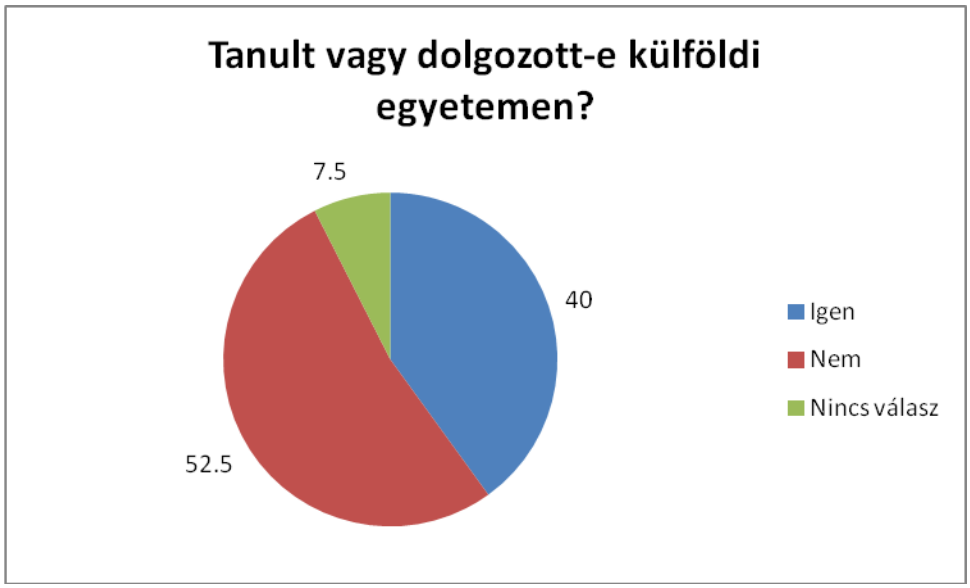

8. sz. ábra

A válaszadók jelentős hányada, 40% igennel válaszolt, amely véleményünk szerint jól tükrözi a célcsoport mobilitási hajlandóságát, illetve annak fokát is. Arra a kérdésre, hogy konkrétan hol tanult külföldön, a következő válaszokat kaptuk:

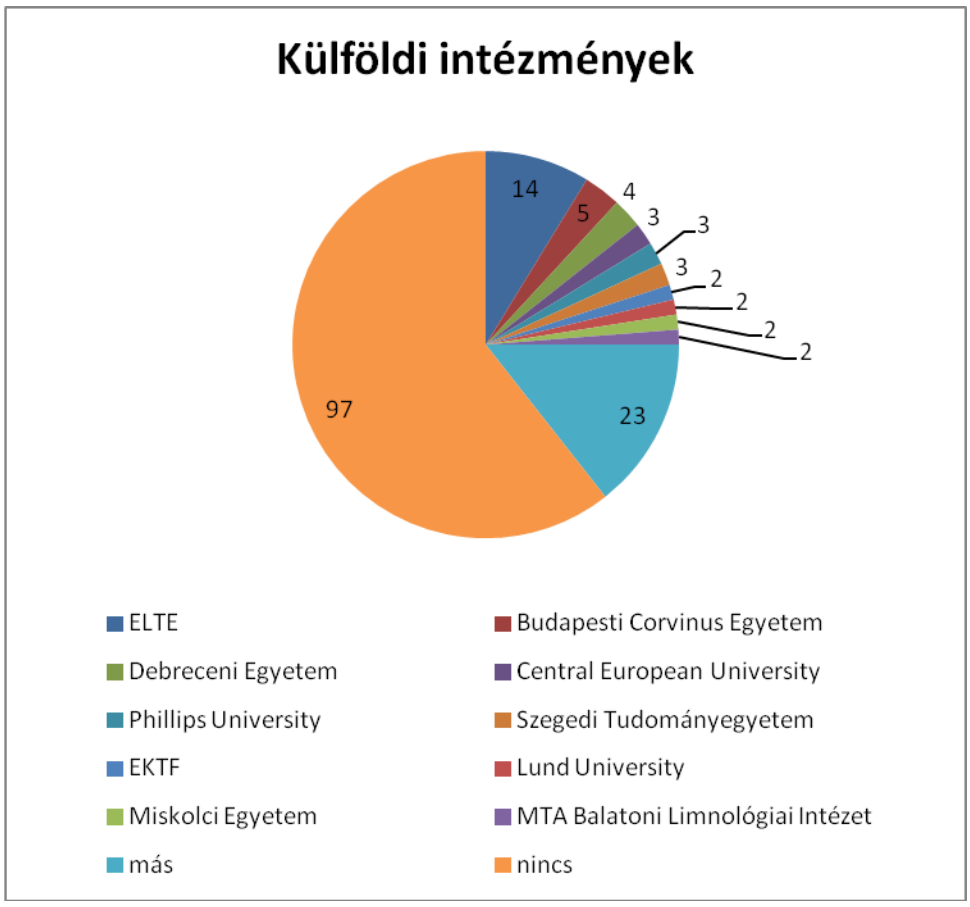

9. sz. ábra: Hol – melyik felsőoktatási intézetben/kutatóintézetben tanult/dolgozott külföldön?

A 64 igen választ megjelölők közül a legtöbben magyarországi egyetemen vagy kutatóintézetekben tanultak/dolgoztak. A legtöbben, 14-en az ELTE-n, 5 a Budapesti Corvinus Egyetemen, 4-en a Debreceni Egyetemen, 3-3 a Közép-Európai Egyetemen (Central European University), a Szegedi Tudományegyetemen tanult vagy dolgozott. A nem magyarországi intézmények közül a Phillips University-n 3-an tanultak/dolgoztak, és 2-en a Lund Universityn.

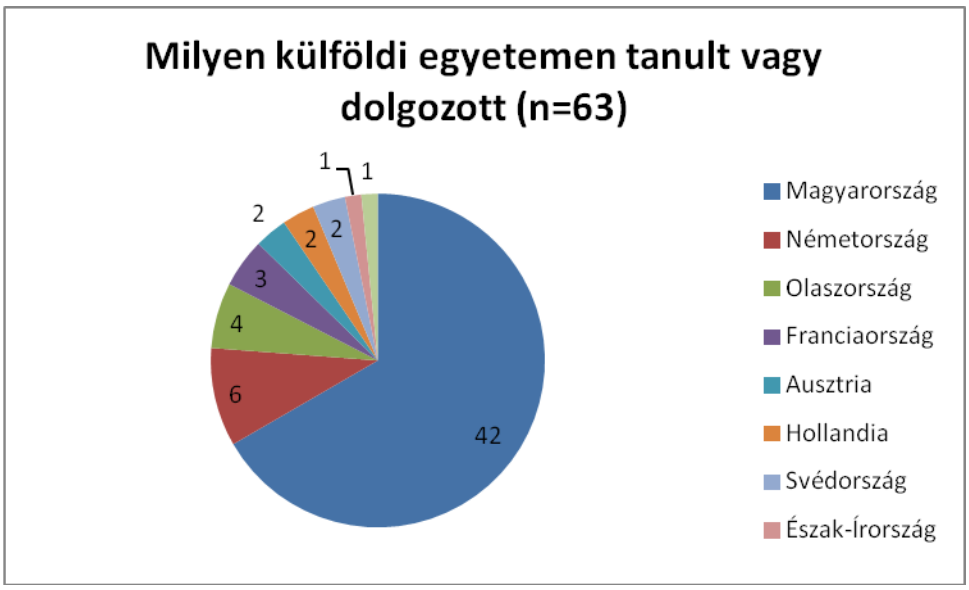

10. sz. ábra

A legutóbbi ábrán országok szerint is láthatjuk azt, hogy a válaszadók - vélhetően - a különböző mobilitási programokon keresztül mely országokat látogattak meg külföldi tanulás/kutatás céljából. Magyarország után a legnépszerűbb Németország, amelyet Olaszország, majd Franciaország követ. Továbbá pedig 2-2 fő tanult Ausztriában, Hollandiában és Svédországban. A célország kiválasztása véleményünk szerint szoros összefüggésben áll egyrészt azzal az igénnyel, hogy magyar nyelven lehessen tanulni/kutatni, másrészt pedig az idegen nyelvek ismeretével. Ezt egyébként a későbbiekben még tárgyalni fogjuk.

Az eddig kissé homályosan megfogalmazatott „külföldi tanulás/munka" célját a következő ábrán részletesen ismertetjük:

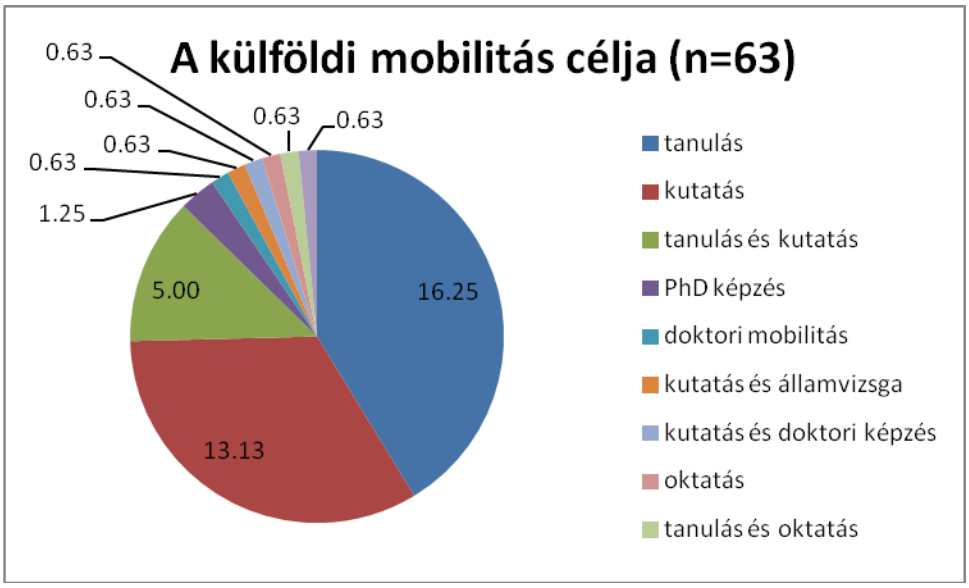

11. sz. ábra

A legtöbbször előforduló válaszokból kitűnik, hogy a mobilitás oka leggyakrabban tanulás (26 fő), kutatás (21 fő), vagy pedig e két cél párhuzamos megvalósítása, a tanulás és a kutatás (8 fő), ez összesen 55 főt jelent a teljes 63 főből, aki erre a kérdésre választ adott. A számok, illetve a többi válaszlehetőség figyelembe vétele alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy abban a néhány esetben, amikor oktatási céllal zajlott le a mobilitás, minden más esetben vagy tanulási, vagy kutatási céllal történt. Ez minden mobilitási programra vonatkozott, amelyben eddig a pillanatig, a múltban, egyetemi és/vagy magiszteri tanulmányaik során részt vettek, vagyis nem csak a doktori tanulmányokhoz kapcsolódó mobilitások szerepelnek ezen az ábrán.

Idősíkot váltva, a jelent illetően pedig az alábbiakban a válaszadó doktorandusz-hallgatók jelenlegi, elsődleges, intézményes kötődését mutatjuk be:

Felsőoktatási intézmény neve	**Válaszadók száma (Romániai magyar doktorandusz-hallgatók száma)**
Andrássy Német Nyelvű Egyetem	1
Babeş-Bolyai Tudományegyetem	74
Brassói Transilvania Egyetem	2
Budapesti Corvinus Egyetem	7
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	1
Bukaresti Egyetem	1
Bukaresti Közgazdaságtudományi Akadémia	1
Debreceni Egyetem	12
Debreceni Református Hittudományi Egyetem	2
Eötvös Loránd Tudományegyetem	9
FMVB Temesvár	1
Hungarológiai Doktori Iskola	1
Iuliu Hatieganu Orvostudományi és Gyógyszerészeti Egyetem Kolozsvár	1
Kaposvári Egyetem	1
Képzőművészeti és Design Egyetem Kolozsvár	2
Kolozsvári Műszaki Egyetem	1
Károli Gáspár Református Egyetem	1
Leicesteri Egyetem	1
Miskolci Egyetem	1
Nemzeti Közszolgálati Egyetem	1
Nyugat-Magyarországi Egyetem	2
Pécsi Tudományegyetem	3
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	1
Pécsi Tudományegyetem	1
Semmelweis Egyetem	1
Szegedi Tudományegyetem	5
Szent István Egyetem	1
Temesvári Nyugati Egyetem	1
Összesen:	136

4. sz. táblázat

A fenti táblázat is egyértelműen alátámasztja egyrészt azt, hogy a legtöbb romániai magyar doktorandusz hallgató a BBTE keretén folytatja doktori tanulmányait, illetve ezt kiegészítendő, amennyiben ezt különböző okok miatt nem tudja megtenni, akkor jellemző a magyarországi

felsőoktatási intézményekben való tanulás a doktori tanulmányok szintjén. Ezt támasztják alá a következő adatok, amelyek arra vonatkoznak, hogy a BBTE után melyek a legnépszerűbb egyetemek válaszadóink között: az első helyen a Debreceni Egyetemet kell megemlítenünk, 12 romániai magyar doktorandusz tanul itt. Majd ezt követi az ELTE 9, a Budapesti Corvinus Egyetem 7, majd a Szegedi Tudományegyetem 5 doktorandusszal, érdemes itt megfigyelni, hogy a BBTE után az itt felsorolt intézmények, mind magyarországiak. Bár kutatásunkról nem lehet azt állítani, hogy reprezentatív, azért egy trendet mindenképpen jelez.

A doktori tanulmányok mellett folytatott munkáról is kérdeztük a válaszadókat, illetve arról, hogy hol dolgoznak. A következőkben ezeket az adatokat mutatjuk be.

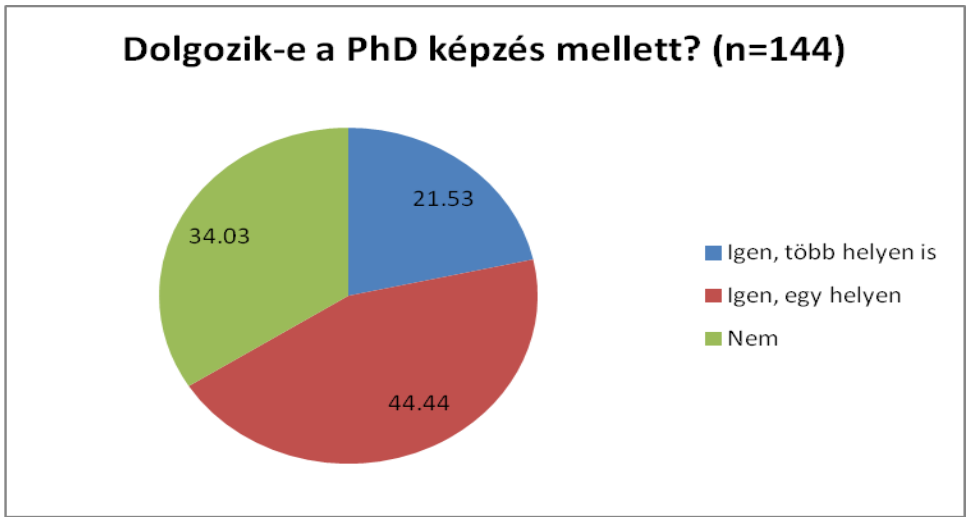

12. sz. ábra

A válaszadók egyharmada nem dolgozik sehol a doktori tanulmányai mellett, valamivel kevesebb, mint a fele (44,44%) egy helyen dolgozik, azonban egyötödük több helyen is dolgozik.

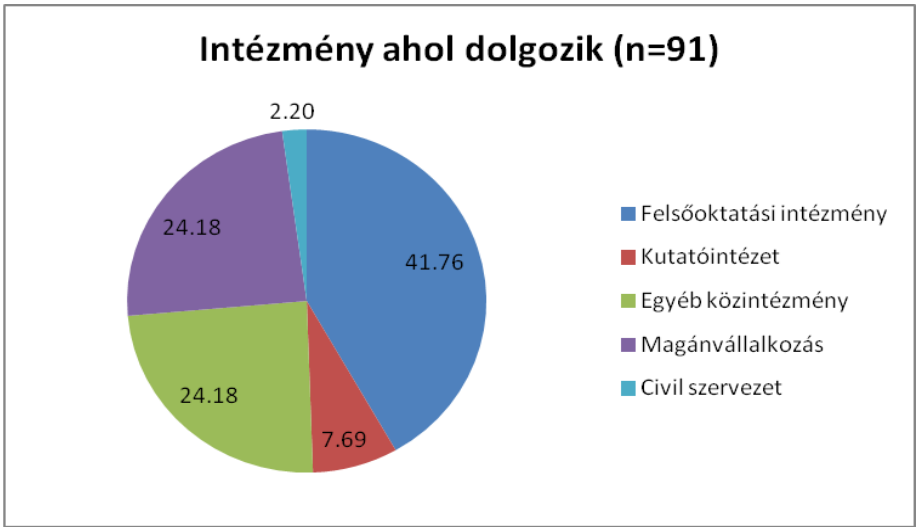

13. sz. ábra

Arra vonatkozóan, hogy milyen intézményben dolgozik, azt a nem meglepő választ kaptuk, hogy nagyon magas arányban (41,76%) felsőoktatási intézményben dolgoznak, majdnem egyötödük magánvállalkozásnál, hasonló arányban egyéb közintézménynél, és kevesebb, mint egytizedük kutatóintézetben dolgozik. Legkisebb arányban (2,2%) civil szervezetekben dolgoznak a doktoranduszok.

ÁGYAS RÉKA – NOVÁK ANIKÓ – RÓZSA RITA – ZSIVITY TÍMEA: VAJDASÁG. REGIONÁLIS JELENTÉS

A Szerb Köztársaság délkelet-európai állam, a Balkán-félsziget középső és északi részén 77 474 m^2-en helyezkedik el, lakosainak száma 7 186 862 fő a 2011-es népszámlálás adatai szerint. A magyar lakosság az összlakosság 3,53%-át adja (253 899 fő).[24] A magyarság tömbben Vajdaság északi részén található, szórványban pedig Bácska déli, nyugati részén, a Bánságban és Szerémségben.

Az országban 8 állami és 11 magánegyetem működik, az egyetemi városok: Belgrád, Újvidék, Nis, Kragujevac, Novi Pazar. Az egyetemek programja alkalmazkodott a bolognai rendszerhez, a diploma háromfokozatú lehet, bachelor, master és doktori képzés (BA/Bsc, Ma/Msc, Phd).

A vajdasági magyarok az egyre erősebb vonzásterülettel rendelkező szabadkai egyetemeket részesítik előnyben, ugyanis ott lehetőségük van részben vagy teljesen anyanyelvükön tanulni. Emellett fontos tényező a továbbtanulás anyagi vonzata, mint az otthonlakás, az olcsóbb albérlet és a könnyebb utazási lehetőségek (Gábrity: 2006). Az Újvidéki Egyetem újvidéki, szabadkai, nagybecskereki karai mellett a Belgrádban tanulók száma elenyésző. A nemzeti kisebbségek elméletben anyanyelvükön végezhetnék az egyetemet, viszont az oktatók hiánya miatt ez nem lehetséges. Ami biztosított, hogy szinte minden egyetemen anyanyelven felvételizhetnek a diákok – ez a gyakorlatban is megvalósul.

Az Újvidéki Egyetem 14 kara közül 5 folytat részben vagy teljesen magyar nyelvű képzést. Az egyetlen teljes mértékben magyar tannyelvű kar a szabadkai székhelyű, 2006 óta működő Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar. A Bölcsészettudományi Kar 17 tanszéke közül a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken folyik teljes mértékben magyar nyelven a képzés, továbbá a Zsurnalisztika Tanszéken a férőhelyek 10 százalékát tartják fenn a nemzeti kisebbségek számára. A Művészeti Akadémián kétévente nyitnak magyar színész-osztályt. A szabadkai székhelyű Közgazdasági és Építőmérnöki Kar pedig a kétnyelvű egyetemi modell elemeit hordozza, párhuzamosan alakítanak ki magyar és szerb csoportokat. Emellett magyarországi intézmények kihelyezett tagozatain történik magyar nyelvű képzés.

A vajdasági felsőoktatás, tehetséggondozás fontos intézménye a 2001 óta működő Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, amely hároméves tutoriális ösztöndíjrendszerrel segíti a legtehetségesebb fiatal kutatókat. 2002 óta minden évben megrendezik a Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferenciát, amelyen az egyetemisták mellett évről évre egyre több doktorandusz is bemutatkozik.

A bolognai rendszernek megfelelő PhD-képzés 4-5 éve váltotta fel a régi rendszerű magiszteri és doktori képzést Szerbiában, ennek hatására jelentősen megnőtt a posztgraduális képzést

[24] 2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia, 20. http://media.popis2011.stat.rs/2012/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf (Letöltés dátuma: 2013. március 27.)

választók száma. Szerbiában jelenleg nagyjából 5000 aktív doktoranduszt tartanak számon, 2012-ben több mint 3500 szabad helyet hirdettek meg a doktori iskolák.[25]

A vajdasági magyar doktoranduszok száma a Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók 2012-2013-ban, a Bethlen Gábor Alap támogatásával végzett kutatómunkájának eredményei alapján 150-160 fő körül mozog. Ez a szám majdnem háromszorosa annak a becslésnek, amit 10 évvel ezelőtt fogalmaztak meg a régió tudományos vezetői. A Kárpát-medence régióiban a 2000-es évek elején a kisebbségi közösségek tudományos vezetői jónak, elfogadhatónak, illetve javulónak értékelték. A 35 évnél fiatalabb magyar kutatók számát Felvidéken, Erdélyben, Kárpátalján és Vajdaságban összesen 364-re becsülték. A legtöbb fiatal kutató Erdélyben volt (181), de igen magas számban képviseltették magukat a Felvidéken is (105). Vajdaságban 57 fiatal kutatóról tettek említést a megkérdezett tudományos vezetők, míg Kárpátalján 21-ről. Az 5/150/2001 NKFP projekt keretében végzett kutatás a vajdasági helyzetet értékelte legsúlyosabbnak (Berényi–Egyed–Kulcsár Szabó, 2004: 201-203). Hasonlóképpen kedvezőtlen a vajdasági magyar értelmiségi-utánpótlás tendenciája (Gábrity Molnár, 2002: 30). A negatív prognózisokat minden bizonnyal meghatározta az, hogy a kilencvenes években csökkent a magyar egyetemi hallgatók száma, és az értelmiségiek közül ekkor nagyon sokan elhagyták az országot, viszont a 2002-es évtől némi javulás figyelhető meg a magyar egyetemi hallgatók részarányát tekintve (Gábrity Molnár, 2008: 84).

A Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete által összeállított doktorandusz-adatbázis alapján megállapítható, hogy egyre több vajdasági magyar fiatal dönt a doktori képzés mellett. A szerbiai posztgraduális képzést 31%-uk választja, míg Magyarországon 64%-uk folytatja tanulmányait ösztöndíjasként vagy költségtérítésesként. A más külföldi országban doktorálók száma 5%-ra tehető. A Szerbiában doktori képzést végzők többsége tanársegédként dolgozik az egyetemen, így mentesül az igen borsos, 1500-2000 eurós tandíj alól. A többiek számára nagyon nehéz a visszatérés Szerbiába, hiszen bonyolult és drága honosítási eljárás vár rájuk, amit sokan el sem kezdenek, mert nem sok esélyt látnak az elhelyezkedésre a felsőoktatásban.

Az Aranymetszés 2013 – Kárpát-medencei doktorandusz életpálya-vizsgálat keretében online régiós kérdőívezést készítettünk, amely a magyar nemzetiségű doktoranduszok munkaerő-piaci helyzetére, a doktori képzéssel kapcsolatos elégedettségre valamint jövőterveikre és migrációs szándékaikra kérdez rá.

[25] Vodič kroz akreditovane studijske programe na visokoškolskim ustanovama u Republici Srbiji, 2012. november 9. http://www.kapk.org/index.php?option=com_content&task=view&id=42&Itemid=52 (Letöltés dátuma: 2012. november 25.)

Vajdasági magyar doktoranduszok szocio-demográfiai adatai

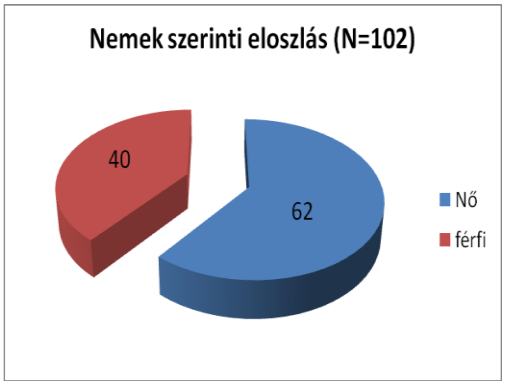

A 102 adatközlő közül 62 nő és 40 férfi, tehát a nők aránya 61%, a férfiaké pedig 39%. Ez az arány összhangban van a tudományos élet jelenleg zajló feminizálódási tendenciájával.

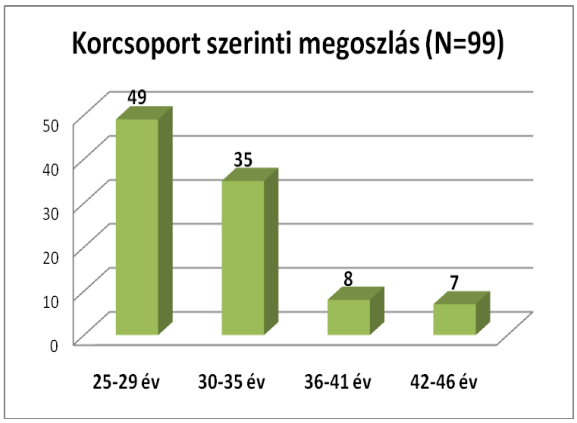

Az első és a második korcsoport, vagyis a 25-35 év közöttiek vesznek legnagyobb számban részt doktori képzésben, a 36 év felettiek részvétele jelentősen alacsonyabb. Ez az eredmény is azt támasztja alá, hogy az a tendencia, hogy a fiatalok az egyetemi tanulmányaik befejezése után megszakítás nélkül lépnek át a következő szintre.

A szülők iskolai végzettsége	**Apa**	**Anya**
Általános iskola	8	11
Szakmunkásképző	14	7
Szakközépiskola	35	37
Gimnázium	2	4
Specializáció	1	4
Főiskola	13	10
Egyetem	21	20
Tudományos fokozat	3	3
Összesen	**97**	**96**

A szülők iskolai végzettsége jelentősen nem befolyásolta a vizsgált célcsoport továbbtanulási hajlandóságát. A szülők legnagyobb számban négyéves szakközépiskolát végeztek, de nagyjából megegyezik ezzel a számmal a főiskolát és egyetemet végzettek együttes száma is.

A 102 válaszadó közül mindössze 16 fő töltött hosszabb-rövidebb időt külföldön, ebből pedig csupán 5 fő tartózkodott egynél több országban néhány hónapig. A célországok Ausztria, Magyarország, Németország, Finnország, Olaszország, Dánia, Norvégia, Belgium, Szlovénia, Spanyolország és Japán voltak. E tekintetben az volt a hipotézisünk, hogy a Magyarországon tanulók nagyobb arányban vesznek részt cserediák-programokban, tanulmányutakon, de ez a feltevésünk megdőlt, ugyanis a külföldre utazó diákok száma hasonló arányban van mindkét országban. A hallgatók gyenge mobilitásának okai mindenképpen mélyebb kutatást igényelnek ugyanis nagyon szignifikáns és komoly problémáról van szó, a tudományos életbe való sikeres integrálódás szinte nélkülözhetetlen feltételei a külföldi tapasztalatok.

A vajdasági magyar doktoranduszok munkaerő-piaci helyzete

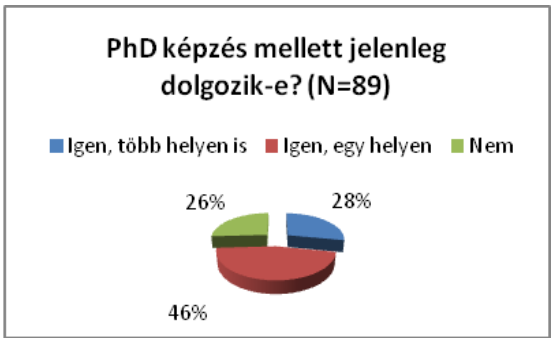

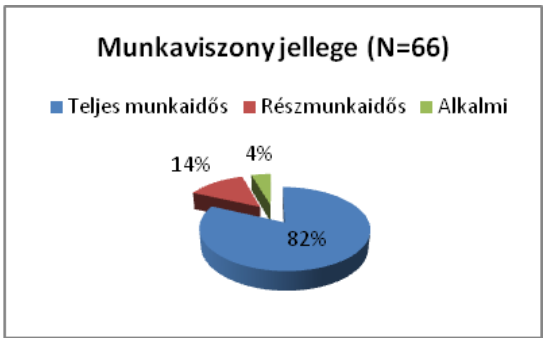

A vajdasági magyar doktoranduszok jelenlegi munkaerő-piaci helyzete kielégítő, ugyanis a megkérdezettek 74%-a doktori tanulmányai mellett egy vagy több helyen is foglalkoztatott státuszt tölt be. Csupán 18%-ra jellemző az alkalmi illetve a részmunkaidős munkaviszony.

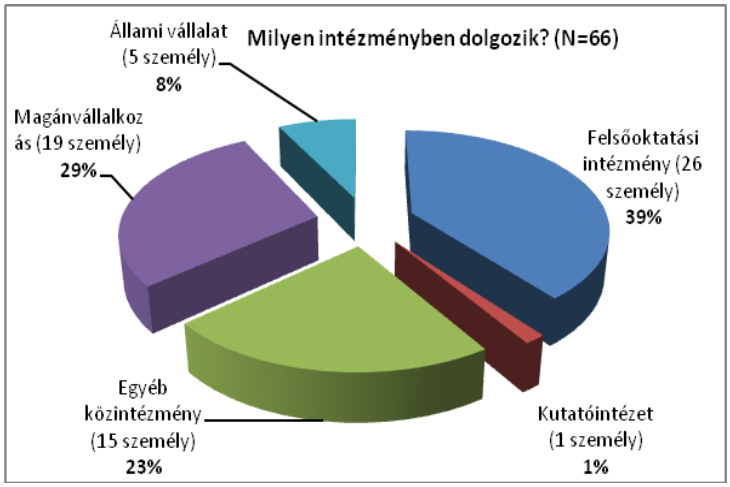

Az érvényes válaszokból kiderül, hogy a vajdasági magyar doktoranduszok és a doktorjelöltek nagy része az állami szektorban helyezkedett el, és csupán 29%-uk magánvállalkozásban.

Mi a foglalkozása?	Gyakoriság	Százalék
Közoktatási intézményben dolgozó	36	60%
Mérnök	6	10%
Kutató	5	8%
Menedzser, koordinátor	4	7%
Tanácsadó	4	7%
Szerkesztő, újságíró	3	5%
Közgazdász, könyvelő	2	3%
Összesen	**60**	**100%**

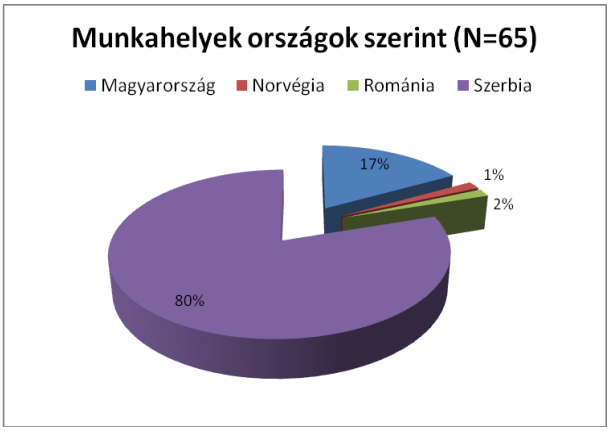

A vajdasági magyar közösség súlyos társadalmi problémája az évtizedek óta jellemző értelmiségiek kivándorlása. A munkahellyel rendelkező doktoranduszok 80%-a Szerbiában dolgozik, ami azt jelenti, hogy a nagy többségük valószínűleg a szülőföldjén tervez boldogulni – következtethetjük abból is, hogy a nettó jövedelmek átlagai[26] nem mutatnak nagy eltérést a Magyarországon (654 euró) és Szerbiában (614 euró) dolgozók közt - , fokozatának megszerzésével ugyanis megerősítheti jelenlegi pozícióját.

Információk a doktori iskoláról – képzéssel kapcsolatos motivációk és elégedettség

Tanulmányunk e fejezetében a doktori iskolák általános jellemzőiről valamint a hallgatók hozzájuk fűződő viszonyáról fogunk szólni.

Egyre több hallgató folytatja tovább tanulmányait Magyarországon, főként a szerb határhoz közeli egyetemi városokban. A 102 válaszadó közül 47-en tanulnak az anyaországban, 29-en Szerbiában (ebből csak 3-an Belgrádban) és 4-en más külföldi országban, 22 személy nem válaszolt a kérdésre. Ezen hallgatók többsége 64% nappali tagozaton tanul, 16% levelezőn, 1% távoktatóként és 19% nem adott választ.

Az oktatás nyelvét illetőleg megtudhattuk, hogy 58 doktorandusz folytatta tovább tanulmányait magyar nyelven, 21 szerbül, 3-an angolul és 1 személy németül. Ezek az adatok okot adtak a további vizsgálódásra, kíváncsiak voltunk, hogy a doktor jelöltek milyen mértékben beszélnek idegen nyelveket, amelyek ismerete nélkülözhetetlen eleme a tudományos életbe való sikeres integrálódásnak. Az idegen nyelvismeret alapvető feltétele a külföldi tapasztalatok szerzésének, nemzetközi kapcsolatok ápolásának, külföldi kutatókkal, szakemberekkel való kommunikációnak, melyek fontos tényezői a sikeres tudományos tevékenységnek.

A válaszokból kiderült, hogy a 102 hallgató közül csak 37-en beszélnek jól és írnak helyesen szerb nyelven, 17 azoknak a száma, akik angol nyelven beszélnek jól illetve megvan a hozzá kapcsolódó írásképességük, németül 1 fő beszél és ír helyesen, míg 1 válaszadó jelezte, hogy más, nem megjelölt nyelven beszél magas fokon. Ezek az adatok magukért beszélnek, és részben magyarázzák azt a tényt, hogy miért olyan kevés hallgató publikál és ad elő idegen nyelvű nemzetközi konferenciákon. A megkérdezettek közül 36-an se nem publikáltak, se nem adtak elő konferenciákon az elmúlt egy évben, 52 hallgató adott elő és publikált magyar (vagy szerb) nyelven, és csak 9 volt azoknak a száma, akik a magyaron (szerben) kívül más idegen nyelven jelentették meg írásaikat és tartottak előadást. Mindezek részben magyarázzák azt, hogy a 102 válaszadó közül miért 16 fő töltött rövidebb időt külföldön és ebből csak 5 személy tartózkodott több országban huzamosabb ideig.

Továbbá külön vizsgáltuk a hallgatók motivációit, hogy miért is döntöttek úgy, hogy folytatják tanulmányaikat, illetve a doktori programhoz és témavezetőjükhöz fűződő kapcsolatukat. A válaszokból kiderült, hogy a három fő motivációs tényező a szakmai érdeklődés, kutatási lehetőségek illetve a fokozat megszerzése általi karrierépítés volt. A doktori programmal 49 válaszadó elégedett, 22-en nem tudták eldönteni, 4 személy kifejezetten elégedetlen illetve a 27 fő nem válaszolt a kérdésre.

[26] Csak azok az esetek kerültek be, akik foglalkoztatottak és kitöltötték az erre vonatkozó kérdést.

Arra a kérdésre, hogy a hallgatók újraválasztanák-e mentorukat a válaszadók több mint a fele igennel válaszolt, 102 főből 55 elégedett, 17 bizonytalan, 3 viszont elégedetlenségét fejezte ki, 27 nem válaszolt.

Azokra a nyílt típusú kérdésekre, hogy a hallgatók mit tartanak a jelenlegi doktori képzés legnagyobb problémájának, illetve, hogy mely változtatásokat látnák indokoltnak a képzés szerkezetében tartalmában, többnyire egybehangzó válaszokat kaptunk. A válaszadók kiemelték a kutatások számának növelésének fontosságát, a hallgatók bevonását az oktatási folyamatokba, több együttműködést az a hazai és külföldi egyetemek és kutatóintézetek között, átjárást más tanszékekre, interdiszciplináris szemlélet hangsúlyozását, nyelvi kurzusok bevezetését, több gyakorlati óra tartását, a tantárgyak illeszkedjenek jobban a kutatási területhez, szorosabb együttműködést a mentorral, publikálási és konferenciákon való részvétel lehetőségének növelését, a hallgatói jogviszony megszűntével a doktoranduszok szeretnék ha nem szűnne meg az egyetemi könyvtár használásának joga.

Mindezekből azt tudjuk következtetni, hogy végső ideje lenne összehangolni a doktori képzés programját, módját a munkaerő-piaci szükségletekkel. A válaszokból kiderült, hogy a képzések nagy hányada nagy hangsúlyt fektet az elméleti tudás átadására, és ez a gyakorlati és egyéb (pl. nyelvi) kompetenciák fejlesztésének rovására megy. A hallgatók a képzési programok nagy részét túl merevnek tartják, amely nem hagy elegendő teret az interdiszciplináris szemléletnek, és ezáltal nem illeszkedik kellőképpen az új társadalmi-gazdasági trendek elvárásaihoz, ami később elégedetlenséget szül mint a doktori képzésben résztvevők s mint a munkaerőpiac akterei között.

A vajdasági magyar doktoranduszok jövőterve, migrációs szándéka

Feltettük a kérdést, hogy „A doktori fokozat megszerzését követően hol kíván elhelyezkedni?”. Megadott kategóriák közül többet is választhattak, így az alábbi táblázat a kívánatos munkahelyek sorrendjét mutatja. A megkérdezettek között a legpopulárisabb munkahely felsőoktatásban dolgozni főállású oktatóként, ezután az állami kutatóintézet következik, majd kicsi lemaradással a magánszektor.

Számos kutatás foglalkozik a magasan képzett egyének migrációs szándékával. A vajdasági magyarok körében egyre jellemzőbb, hogy tanulmányi vagy munkavállalási céllal a külföldre utazást választják. A munkavállalással kapcsolatok adatok kimutatták, hogy a vajdasági magyar doktoranduszok jellemzően Szerbia munkaerő-piacán vannak jelen, viszont fontos, hogy a magasan képzett egyének továbbra is Szerbiában szeretnének érvényesülni vagy sem.

Összesen 18 egyén jelezte a 71-ből, hogy a doktori fokozat megszerzését követően vélhetően Magyarországon fog élni, ezek közül 8 olyan egyén volt, aki Szerbiát jelölte meg második helyként, viszont az érvényes válaszadók közel 70%-a pedig továbbra is Szerbiában tervez maradni. Azon válaszadók körében, akik első helyen Szerbiát jelölték meg (49 egyén), összesen 14 olyan egyén volt, aki második helyen is jelölt be országot. Ezek közül 12-en Magyarországot írták be. Elenyésző azok száma, akik nem Magyarországon illetve Szerbiában tervezik életüket a doktori fokozat megszerzése után (1. melléklet).

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy azok, akik a doktori fokozat megszerzése után szülőföldön (is) terveznek élni vajon a kisebbségi magyar vagy a többségi tudományos életbe kívánnak bekapcsolódni. Az érvényes válaszadók 70%-a tervezi, hogy a szülőföldi magyar és a többségi tudományos életbe egyaránt be fog kapcsolódni (2. melléklet). Összességében tehát megállapítható, hogy a vajdasági magyar doktoranduszok és doktorjelöltek a szülőföldön való érvényesülést preferálják illetve az anyaország és a szülőföld közti ingázást.

Annak ellenére, hogy a vajdasági magyar doktoranduszok és doktorjelöltek Szerbiában keresik az érvényesüléshez vezető utat, az élet- és munkakörülmények remélt javulása érdekében a válaszadók közel 44%-a jelezte, hogy szívesen, avagy nagyon szívesen elhagyná szülőföldjét és csupán 15%-uk nem szívesen szánná rá magát erre a lépésre (3. melléklet). Ám ez a típusú elvándorlás inkább ideiglenes, mintsem végleges letelepedést jelent. Az összes válaszadó (102) közül 24 személy jelezte, hogy a közeljövőben tervezi a külföldre való utazást, kutatási és/vagy továbbtanulási, szakmai továbbképzés, valamint munkavállalás céljából, viszont elenyésző azok száma (3 személy), akik véglegesen letelepednének más országban, jellemzően Európa határain belül (4., 5., 6., 7. melléklet).

A megkérdezettek közel 64%-a pozitívan vélekedik jövője kapcsán, bíznak életük jelentős javulásában, amiben az ambíciójuknak és szakmai teljesítményüknek valamint doktori tanulmányaiknak és fokozatszerzésüknek jelentős és egyben meghatározó szerepe is van (8., 9. melléklet).

Következtetések

A doktoranduszok jelenlegi munkaerő-piaci helyzete kielégítő, annak ellenére, hogy többségük a doktori iskolát nappali tagozaton végzi. Jellemzően az állami szektorban dolgoznak a megkérdezettek, és a doktori fokozat megszerzése után is a többség állami intézményekben, a felsőoktatásban főállású oktatóként vagy állami kutatóintézetben szeretnének érvényesülni. A munkahellyel rendelkező doktoranduszok 80%-a Szerbia munkaerő-piacán van jelen, ami óriási nyereség a vajdasági magyar társadalom szempontjából. Pozitív következtetést vonhatunk le annak tekintetében is, hogy a vajdasági magyar doktoranduszok a szerbiai és/vagy a magyarországi munkavállalást részesítik előnyben. Kevés olyan vajdasági magyar doktorandusz van, aki Szerbia illetve Magyarország határain kívül képzeli el a jövőjét a doktori képzés végeztével. Ebből arra is következtethetünk, hogy feltehetően tovább fog erősödni a két ország közti ingázás, amely talán elősegíthetné a gazdasági kapcsolatok kiépülését, megélénkítve ezzel például a nemzetközi kereskedelmet.

A doktori iskolával kapcsolatban részbeni elégedettség figyelhető meg, hiányosságként emelték ki többek közt a kutatások alacsony számát, a hazai és külföldi egyetemek és kutatóintézetek közti gyenge együttműködést, a nyelvi kurzusok hiányát és a kevés gyakorlati oktatást. Összességében a hallgatókra a gyenge mobilitás jellemző, amelynek egyik fő oka az idegen nyelvek gyenge ismerete, amely kihat az idegen nyelven történő publikáció alacsony számára is.

Felhasznált irodalom

Berényi Dénes – Egyed Albert – Kulcsár Szabó Enikő (2004): *A magyar tudományos utánpótlás a Kárpát-medence kisebbségi régióiban.* Magyar Kisebbség 2004/3. 195–208.

Gábrity Molnár Irén (2002): *A fiatal értelmiségképzés lehetőségei*. In: *Holnaplátók. Ifjúsági közérzetmérleg.* Szerkesztette: Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa. Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság, 13–37.

Gábrity Molnár Irén (2006): *Oktatásügy – a tudásalapú társadalom felé*. In: Gábrity Molnár Irén és Ricz András (szerk.): *Kistérségek életereje*. Szabadka: RTT, 103-130.

Gábrity Molnár Irén (2008): *Oktatásunk látlelete. Oktatásszociológiai olvasmány*. Forum Könyvkiadó – Újvidéki Egyetem, Újvidék – Szabadka: Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar.

2011 Census of Population, Households and Dwellings in the Republic of Serbia, 20. http://media.popis2011.stat.rs/2012/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf
(Letöltés dátuma: 2013. március 27.)

Vodič kroz akreditovane studijske programe na visokoškolskim ustanovama u Republici Srbiji, 2012. november 9.
http://www.kapk.org/index.php?option=com_content&task=view&id=42&Itemid=52
(Letöltés dátuma: 2012. november 25.)

Mellékletek

1. melléklet

Elsőnek mondták (71)	Gyakoriság
Szerbia	49
Magyarország	18
Svájc	1
Norvégia	1
Belgium	1
Másodiknak mondták (29)	
Magyarország	14
Szerbia	8
Szlovénia	2
Benelux állam	1
EU	1
Kanada	1
Olaszország	1
USA	1
Harmadiknak mondták(8)	
Szerbia	4
Szlovénia	2
Belgium	1
Németország	1

2. melléklet

Szülőföldi magyar, vagy többségi nyelvű tudományos élet

		Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kummulatív százalék
Érvényes válaszok	Kizárólag a szülőföldi magyar tudományos életbe	2	2,0	2,8	2,8
	Inkább a szülőföldi magyar tudományos életbe	10	9,8	13,9	16,7
	A szülőföldi magyar és a többségi tudományos életbe egyaránt	51	50,0	70,8	87,5
	Inkább a többségi tudományos életbe	2	2,0	2,8	90,3
	Kizárólag a többségi tudományos életbe	1	1,0	1,4	91,7
	Nem tudom	2	2,0	2,8	94,4
	A kérdés nem vonatkozik rám	4	3,9	5,6	100,0
	Összesen	72	70,6	100,0	
Hiányzó válaszok		30	29,4		
Összesen		102	100,0		

3. melléklet

Kiköltözés Szerbiából, ha javíthatná életkörülményeit

		Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kummulatív százalék
Érvényes válaszok	Nagyon szívesen	16	15,7	22,5	22,5
	Szívesen	15	14,7	21,1	43,7
	Inkább nem szívesen	22	21,6	31,0	74,6
	Egyáltalán nem szívesen	11	10,8	15,5	90,1
	Már véglegesen elköltöztem	7	6,9	9,9	100,0
	Összesen	71	69,6	100,0	
Hiányzó válaszok		31	30,4		
Összesen		102	100,0		

4. melléklet

Közeljövőben külföldre való utazás

		Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kummulatív százalék
Érvényes válaszok	Igen	24	23,5	41,4	41,4
	Nem	34	33,3	58,6	100,0
	Összesen	58	56,9	100,0	
Hiányzó válaszok		44	43,1		
Összesen		102	100,0		

5. melléklet

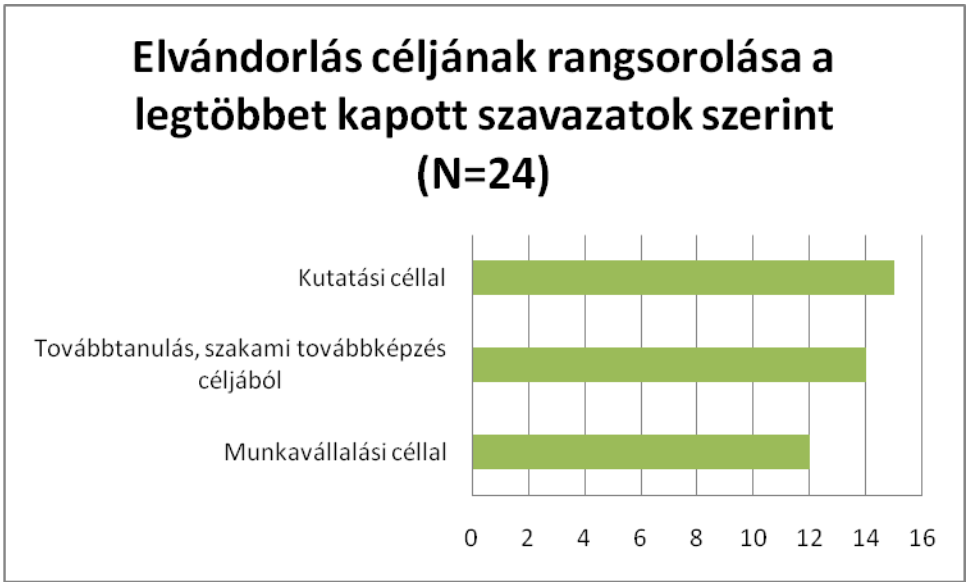

6. melléklet

Mennyi időre hagyné el az országot?

		Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kummulatív százalék
Érvényes válaszok	Pár hétre vagy hónapra	7	29,2	30,4	30,4
	Félévre, egy évre	4	16,7	17,4	47,8
	Pár évre	9	37,5	39,1	87,0
	Véglegesen kitelepednék	3	12,5	13,0	100,0
	Összesen	23	95,8	100,0	
Hiányzó válaszok		1	4,2		
Összesen		24	100,0		

7.melléklet

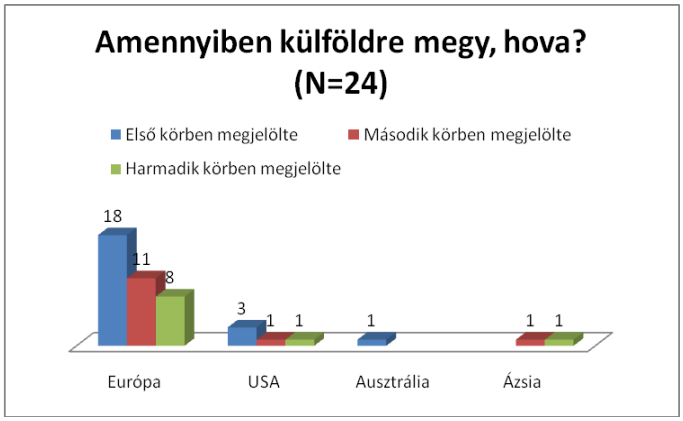

8. melléklet

Életének jelentős javulása 5 éven belül

		Gyakoriság	Százalék	Érvényes százalék	Kummulatív százalék
Érvényes válaszok	Igen	47	46,1	63,5	63,5
	Nem	9	8,8	12,2	75,7
	Nem tudja	18	17,6	24,3	100,0
	Összesen	74	72,5	100,0	
Hiányzó válaszok		28	27,5		
Összesen		102	100,0		

9. melléklet

Élete jelentős javulásában mennyire lesz szerepe…	Semmilyen (gyakoriság)	Kevés (gyakoriság)	Jelentős (gyakoriság)	Meghatározó (gyakoriság)	Nem tudja/Nincs válasz (gyakoriság)	Összesen (gyakoriság)
Az Ön ambiciójának és szakmai teljesítményének	-	-	10	35	57	102
A doktori tanulmányainak	1	7	22	14	58	102
A doktori fokozatszerzésnek		6	20	16	60	102
Az általános konjunktúra változásának	2	8	15	19	58	102

FERENC VIKTÓRIA – SÉRA MAGDOLNA: KÁRPÁTALJA. REGIONÁLIS JELENTÉS

BEVEZETÉS

A kárpátaljai magyar doktoranduszok hátteréről

Kárpátalján hosszú ideig nemhogy magyar tudományos utánpótlása, de a magyar nemzetiségűek továbbtanulása is megoldatlan probléma volt. Az első és a (rendszerváltozásig az egyetlen) magyarul végezhető egyetemi szintű képzés Kárpátalján a *Ungvári Nemzeti Egyetem.* magyar nyelv és irodalom szakos képzése volt, amely 1963-ban jött létre. Nem sokkal később 1968-ban megnyílt az aspirantúra is, azonban a doktori fokozatig csak kevesen jutottak el, annak ellenére, hogy szép számmal vettek részt doktori képzésben ezen a képzési helyen.[27] A rendszerváltás után 1996-ban jött létre a magyar tannyelvű *Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola* (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola). Az Ungvári Nemzeti Egyetemen (UNE) a Magyar Filológia tanszék mellett 2005-ben Magyar Történelem és Európa Integrációs képzés nyílt részben magyar nyelven. 2008-ban magyar állami támogatással az UNE bázisán az említett két szakra alapozva, továbbá részben magyar nyelvű matematika és fizika tanszék indításával létrehozták a *Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Kart.*

A magyar tannyelven oktató intézmények megjelenése a kárpátaljai oktatási piacon mára segített csökkenteni azt a fokozott lemaradást, amivel a magyar kisebbség a diplomások száma tekintetében rendelkezett. Ugyanakkor magyar nyelvű doktori képzés beindítására nem voltak és most sincsenek reális esélyek.

Mivel a szülőföldi magyar nyelvű intézményekből magas számban kerültek ki a diplomás magyar fiatalok, helyi magyar nyelvű doktori képzésben való részvételre pedig nem volt lehetőség, ezért a kárpátaljai magyar tudományos utánpótlás szempontjából jelentős lépésként tartjuk számon, hogy 1993-tól kezdődően a magyar állam ösztöndíjjal támogatta a magyarországi magyar nyelvű doktori iskolákban tovább tanulni vágyó fiatalokat.[28]

Az ösztöndíjazás bevezetése a kárpátaljai magyar tudományos utánpótlás nevelésben egy új korszak kezdetét jelentette két szempontból is. Egyrészt korábban nem volt jellemző, hogy a magyar diplomások nagyobb számban végezzenek doktori tanulmányokat akár külföldön, akár a hazai intézményekben. A külföldi továbbtanulás túl költséges lett volna, a hazainak pedig egyrészt nyelvi, másrészt ideológiai akadályai voltak. Azok a kárpátaljai magyar kandidátusok, akik a kilencvenes évek előtt szereztek fokozatot, jellemzően a természettudományok terén tevékenykedtek, mert ezek a témák semlegesek tudtak maradni. A magyarországi továbbtanulásnak köszönhetően a doktori kutatások tematikája is kibővülhetett: megjelentek a magyar kisebbség helyzetét feltáró főleg

[27] Csernicskó (2006:177) számításai szerint 1968-2003 között, azaz 35 év alatt az ungvári doktori iskolában csak 5 kutató szerzett tudományos fokozatot.

[28] 1993-94 között csupán két-két ösztöndíjas tanulhatott tovább, 1995-től a keret nyolcra emelkedett, ami 2002-ig így maradt, bár volt rá precedens, hogy ha több szakmailag megfelelő pályázó volt, a keretet más forrásból kibővítették (Csernicskó 2006:177-178).

humántudományokhoz kötődő kutatások.[29] A humántudományok túlsúlyának egyik oka egyébként az lehet, hogy a magyar nyelven oktató kárpátaljai felsőoktatási intézmények kezdetben főleg az „olcsóbban" kivitelezhető humántudományok oktatására tudtak berendezkedni.

Jelenleg a kárpátaljai magyar doktoranduszok egyrészt ukrajnai egyetemeken végzik tanulmányaikat, másrészt magyarországi intézményekben tanulnak magyarországi ösztöndíjjal vagy költségtérítéses formában. Az anyaországon továbbtanulók száma jelentősen meghaladja a szülőföldön tanulók számát. Egyrészt a szülőföldi PhD képzések ösztöndíjazása nem olyan kedvező, mint a magyarországiaké, másrészt nincs egy olyan program sem Kárpátalján, amit magyar nyelven lehetne végezni, illetve ahol lenne elegendő magyarul tudó professzor, hogy az értekezést magyar nyelven lehessen elkészíteni és megvédeni.

Az érintett kárpátaljai doktoranduszok pontos számát, lokalitását, a munkaerőpiacon betöltött pozícióikat, doktori tanulmányaik jelenlegi állását, a tudományos világba való integrációs törekvéseik irányát és mértékét illetően kevés információval rendelkezünk. A témában korábban egy kérdőíves kutatás készült, amely során 37 magyarországi PhD ösztöndíjban részesülő már végzett, vagy még tanuló hallgatótól gyűjtöttek adatokat (lásd Csernicskó 2006). Ezen kívül a magyarországi Oktatásstatisztikai Hivatal statisztikai adatai alapján tudhatjuk azt, hogy hány ukrán állampolgárságú személy vesz részt doktori képzésben, és ők hogyan oszlanak meg intézmények, tudományterületek szerint.

Reményeink szerint kutatásunkkal sikerül teljesebb és részletesebb képet kapnunk a doktoranduszok helyzetéről, beleértve azokat is, akik Ukrajnában doktorálnak, vagy nem részesültek ösztöndíjban.

A kutatás módszertana

Az online kérdőív kárpátaljai verzióját a lekérdezés lezárásakor (2013. március 15. 24:00) 124 adatközlő töltötte ki, az adatok tisztítása, a tévedésből kitöltött adatközlők kizárása után elemzésünket egy 108 fős adatbázison végezzük.

Adatközlőinket különböző módszerek együttes alkalmazásával próbáltuk meg elérni. A Momentum Doctorandus, kárpátaljai magyar doktorandusz szervezet adatbázisa által 116 magyar doktoranduszt szólítottunk meg, akik közül 1 elutasító és 19 visszajelzés nélkül hagyott megkeresésen kívül a többség megnyugtató visszajelzést küldött. hogy már kitöltötte vagy ki fogja tölteni a kérdőívet. Ezen kívül a kutatást népszerűsítő bannert, a kérdőívhez elvezető linkkel együtt a kárpátaljai elektronikus médiában, közösségi portálokon is megjelentettük. Emailben kerestük meg azokat az ukrajnai magyar professzorokat, akik a Magyar Tudományos Akadémia külső köztestületi tagjai, és arra kértük őket, továbbítsák a kérdőívet az ismeretségi körükbe tartozó doktoranduszok felé.

A továbbiakban az adatok feldolgozását négy nagyobb témakör, konkrétan a doktoranduszok szocio-demográfiai adatai (I), a doktori képzésben való részvételi sajátosságaik (II), a hallgatók jövőtervei (III) s végül a kárpátaljai doktorandusz szervezet értékelése (IV) mentén végezzük. Az I. és a III. fejezet szerzője Séra Magdolna, a Bevezető rész, a II. és a IV. fejezet Ferenc Viktória munkája.

[29] A későbbiekben humántudományi doktori tanulmányok aránytalan túlsúlya (71%) már problémaként is megjelenik (Csernicskó 2006:182).

I. NÉHÁNY SZOCIO-DEMOGRÁFIAI ADAT

A kérdőív első nagyobb blokkja a szocio-demográfiai adatokat tartalmazza. A nemek összetételét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy 53 nő és 55 férfi töltötte ki a kérdőívet, akik életkora 23 és 55 év között van.

A kérdőívet kitöltöttek életkor szerinti megoszlása (N=108)

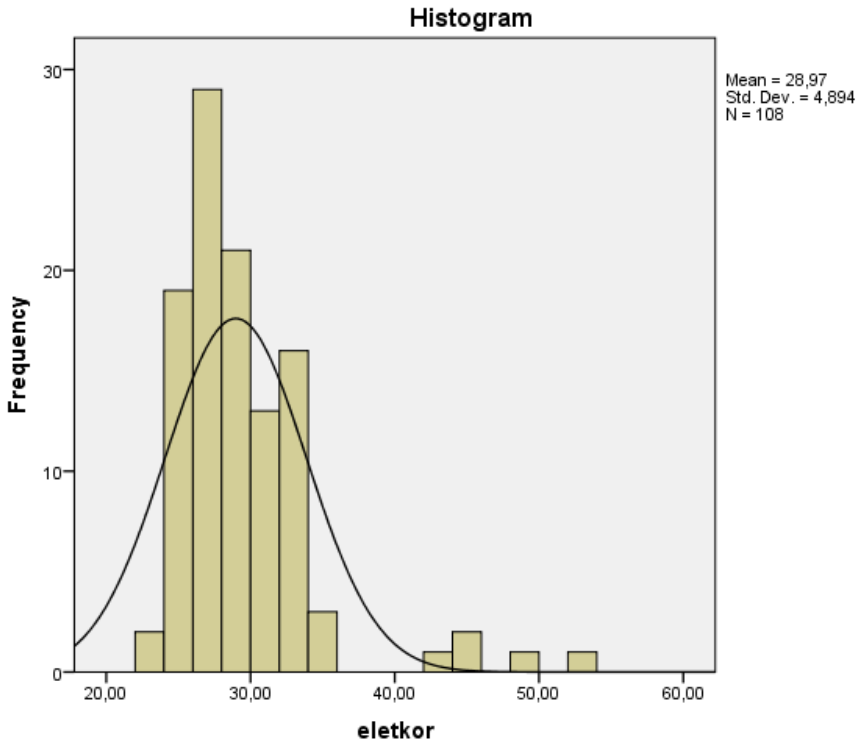

A kérdőívet kitöltők átlagéletkora 29 év. Ennek egyik oka talán az is lehet, hogy online kérdőívről volt szó, így vélhetően a korosztályhoz jobban és gyorsabban eljutott a kérdőív kitöltésének a lehetősége (a fiatalabb korosztály jóval többször használ internetet).

A 108 adatközlő mindegyike Ukrajnában nevelkedett, közülük 104-en Kárpátalján (4 hiányzó adat van, azaz nem érkezett válasz), ezen belül is a Beregszászi, Munkácsi, Ungvári és Nagyszőlősi járásban nevelkedtek (egy közülük a Técsői járásban).

Ha figyelembe vesszük azokat a településeket, ahol a kárpátaljai magyarok tömbben élnek, akkor megállapíthatjuk, hogy az adatközlők abban a négy járásban nevelkedtek, ahol a kárpátaljai magyarok közel 91 százaléka él (Molnár – Molnár 2005). Szórvány területekről érkező adatközlő csak egy volt a Técsői járásból. Ez azt jelenti, hogy a doktori képzésben résztvevők azokról a területekről érkeznek elsősorban, ahol a magyarok aránya magasabb és az iskolahálózat is sűrűbb.

A kérdőív negyedik kérdése arra vonatkozott, hogy hol tartózkodik az év nagyobb részében a doktorandusz hallgató /vagy doktor jelölt.

Az adatközlők tartózkodási helye (N=108)

Ország	Szám	Százalék
Magyarország	38	35,2
Ukrajna	70	63,9
Total	108	100,0

A kérdőívet kitöltők közül 70-en Ukrajnában tartózkodnak, 38-an pedig Magyarországon, 1 válaszadó pedig mind a két országot megjelölte tartózkodási helyként, de mivel Ukrajnát említette elsőként, ezért a fenti táblázatban az Ukrajnában tartózkodók kategóriájába csoportosítottuk be.

Az állampolgársági kérdés tekintetében több választ is megadhatott a kérdőívet kitöltő doktorandusz. A válaszadók közül 95 fő ukrán állampolgár, míg 12 hallgatónak magyar az elsődleges állampolgársága, 1 fő nem válaszolt a kérdésre. Ám a második állampolgárság megválaszolásánál 27 magyar, 10 ukrán állampolgárságú doktorandusz van a kitöltött kérdőívek alapján, 71-en nem válaszoltak a kérdésre. Harmadik állampolgárságot senki nem jelölt be. Mivel sokan nem válaszoltak a kérdésre az egyrészt arra utal, hogy nincs másik állampolgárságuk, vagy épp a téma érzékenységéből kifolyólag nem válaszoltak a kérdésre, hiszen az elmúlt időszakokban egyre többször jelent meg az ukrán politikai diskurzus és sajtó előtt is a magyar állampolgársággal járó negatív következményeknek a lehetősége. A 2011-ben készült Fiatalok a Kárpát-medencében c. ifjúság kutatás Kárpátalján készült interjúi is ez bizonyítják, ahol mind a négy helyszínen (Munkács, Ungvár, Técső, Beregszász) meghatározó diskurzus elem volt az állampolgárág kérdésköre (ld. bővebben: Ferenc-Séra 2011).

A válaszadók elsődleges állampolgársága százalékokban (N=107)

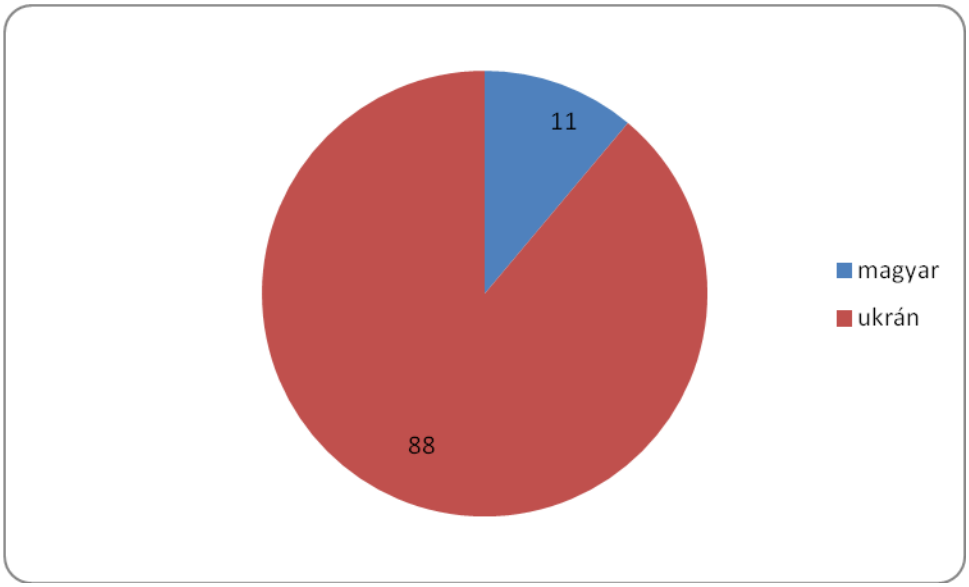

A kérdőívet kitöltő PhD, DLA hallgatók 56,6 százaléka (60 fő) nőtlen/hajadon, 36,1 százaléka (39) házasságban él, 2 fő elvált, 5-en pedig élettársi kapcsoltban élnek (életkor és családi állapot). Ha az eredményeket összehasonlítjuk a kitöltött hallgatók életkorával, akkor láthatjuk, hogy nem véletlen a családi állapotot jelző eredmények. Mivel átlagban 29 évesek töltötték ki a kérdőívet ezért ők már az a korosztály, akik megállapodtak, házasságban élnek. Ez azt jelzi, hogy a doktori iskolába való bekerüléssel egy életszakaszuk, a felnőtté válásuk is befejeződött.

A válaszadók közül 39-en házasságban élnek, 30 főnek már gyereke is van.

Fontos tudnunk, hogy a családi háttér mennyire befolyásolja az adatközlőket abban, hogy milyen életutat válasszanak maguknak. A 9. kérdés a szülők iskolai végezettségére kérdez rá.

Az édesapa iskolai végzettsége között csak egy adatközlő található, akinek PhD fokozata van.

Nem meglepő ez az eredmény, hiszen a kérdőívet kitöltött hallgatók szüleinek az idejében nagyon kevesen juthattak el magyar anyanyelvűként odáig, hogy fokozatot szerezzenek. Csernicskó István 2006-os tanulmányában utal arra, hogy a PhD tanulmányok elkezdése és megnövekedése mindenképp összefüggésbe hozható egyrészt a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola létrehozásával, illetve 1993-tól kezdődően az PhD ösztöndíj megjelenésével (Csernicskó 2006: 176).

Édesapa iskolai végzettsége százalékos megoszlás (N=107)

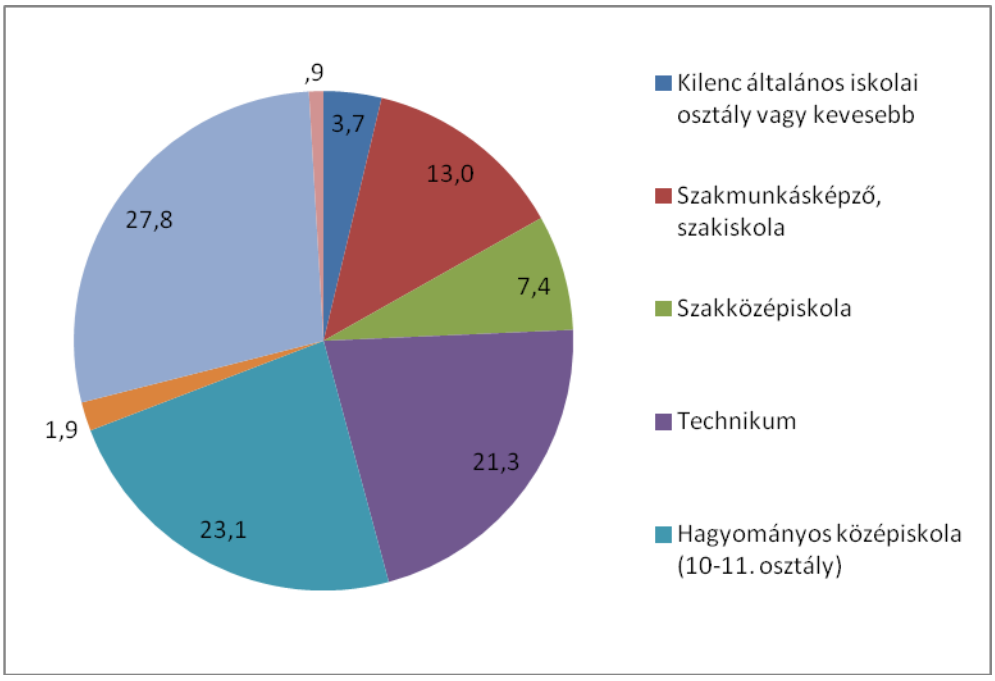

Az édesanya iskolai végzettségénél szintén hasonló eredményeket kapunk, bár itt egyik édesanyának sincs Phd fokozata. A kérdőívet kitöltő doktorandusz hallgatók döntően nem olyan családban nevelkedtek, ahol a szülőknek volt főiskolai vagy egyetemi végzettsége.

Édesanya iskolai végzettsége százalékos megoszlásban (N=107)

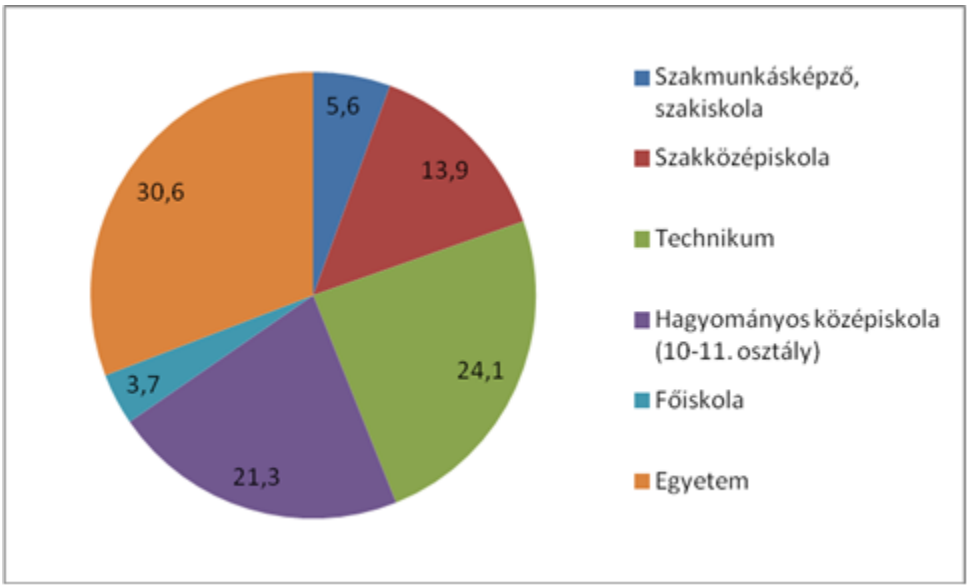

A hallgatók az Ungvári Nemzeti Egyetemen és II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán szerezték meg egyetemi végzettségüket. 53,7 százalékuk magyar nyelven tanult, míg ukrán nyelven 19,4 százalékuk, magyarul és ukránul 12 százalékuk (érdekes, hogy ukránul és magyar 2,8 százalékuk) tanult.

Az adatközlők megoszlása az egyetemi végzettség helye szerint (N=101)

Egyetem	Szám	Százalék
Budapesti Műszaki Egyetem	1	,9
Corvinus Egyetem	3	2,8
Debreceni Egyetem	7	6,5
ELTE	4	3,7
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola	34	31,5
Pécsi Tudományegyetem	4	3,7
Semmelweis Egyetem	1	,9
SZAGKHF	1	,9
Szegedi Tudományegyetem	5	4,6
Ternopili Nemzeti Pedagógiai Egyetem	1	,9
Ungvári Nemzeti Egyetem	40	37,0
Összesen:	**108**	**100,0**

A hallgatói mobilitás kapcsán szerettük volna tudni, hogy tanultak-e vagy dogoztak-e a doktoranduszok doktori tanulmányaik előtt külföldi egyetemeken. A válaszadók 76,9 százaléka nem tanult/oktatott külföldön egyetemi évei alatt. Azonban akik igennel válaszoltak azok közül heten (összes válaszadó: 18 fő) magyarországi felsőoktatási intézményeket jelöltek be, mint külföldi hely (az eredmény a magyarországi részképzési lehetőséggel van vélhetően kapcsoltban, a kárpát-medencei felsőoktatási mobilitással, valamint a nyelvtudással is lásd pl. Erdei 2003). De voltak, akik más egyetemeket is bejelöltek : University of Jyvaskyla, Justus Liebig Universitat, University of Salento, Durham University, Nevadai Egyetem.

Szerettük volna tudni, hogy mennyire befolyásolja a külföldön való egy hónapnál hosszabb tartózkodást az, hogy melyik intézményben fejezte posztgraduális tanulmányait az adatközlő.

Összevetettük a tanintézményét (ahol az MA és Specialist képzés megszerzése történt) azzal, hogy külföldön tartózkodtak-e tanulmányaik alatt. Az eredmények alapján azok, akik Magyarországon tanultak több esetben vettek részt külföldi tanulmányutakba, illetve az Ungvári Nemzeti Egyetemen végzettek közül 8-an, míg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán végzettek közül 5-en vettek részt külföldi tanulmányukban PhD tanulmányaik előtt, a posztgraduális képzésben.

A tudományterületenkénti megoszlás az elmúlt években jellemző humán (nagyrészt bölcsész és társadalomtudománnyal kapcsolatos szakok) eltolódást tükrözi. A válaszok nem meglepőek, az eredmények vélhetően kapcsolatban vannak a magyarországi PhD ösztöndíjak megjelenésével (az ösztöndíj elnyerésében prioritást élveztek azokat a kutatási témákat, melyeknek a helyi magyar közösség szempontjából identitás megtartó szerepük van).

Tudományterületenkénti megoszlás százalékokban (N=101)

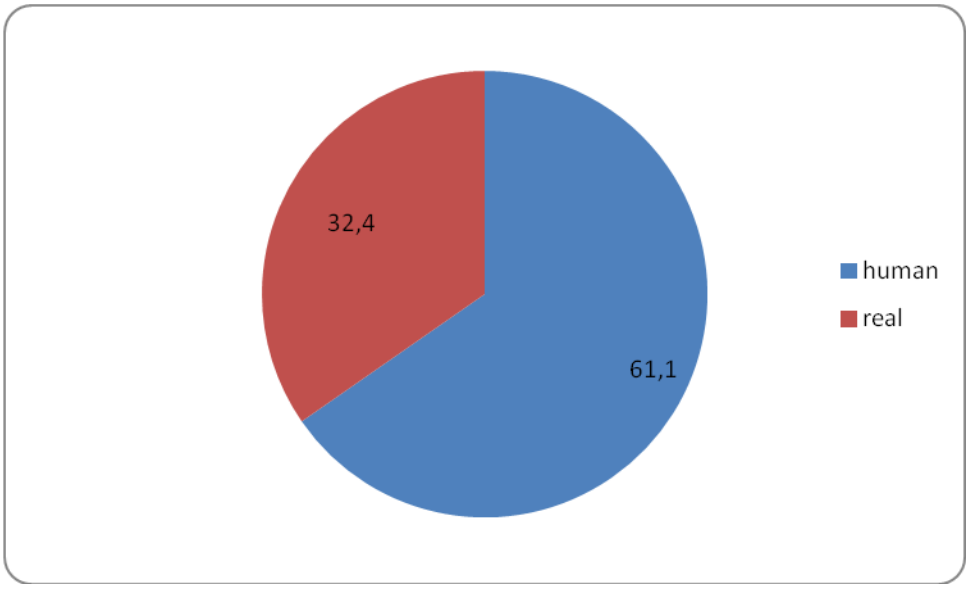

Képet szerettünk volna kapni arról, hogy az adott korosztályon belül vállalnak-e, s ha igen milyen munkát a PhD, DLA hallgatók. A válaszadók közül 47,2 százalékának (51 fő) van legalább egy munkahelye, 33,3 százalékuknak (36 fő) nincs munkahelye, míg a megkérdezettek 13 százalékának (14 fő) több munkahelye is van. A válaszadók 46,3 százalékának teljes munkaideje van (43-an nem válaszoltak az adott kérdésre).

Előfeltételezéseink szerint a doktoranduszok még ebben az időszakban nem tudnak a tudományos életben elhelyezkedni, s mivel még hallgatói kötegezettségük van, a munkaerőpiacon is kevesebb eséllyel indulnak.

A válaszadók megoszlása munkahelytípusok szerint (N=55)

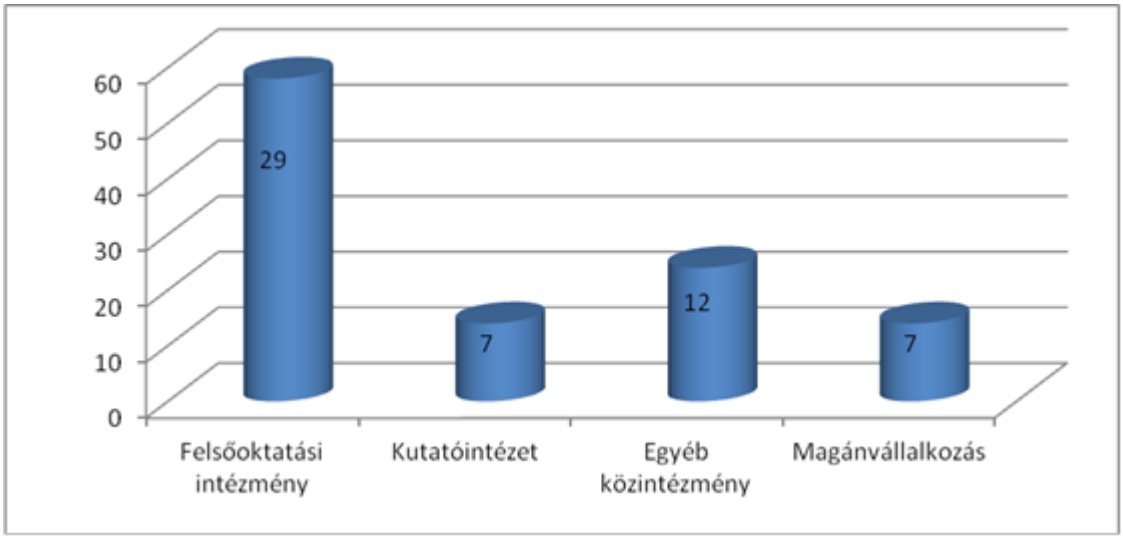

A válaszoknál mindenképp meg kell említenünk, hogy 53-an nem válaszoltak erre a kérdésre. A következő kérdésnél az alábbi adatokat kaptuk: 41-en itt sem vállaszoltak a kérdésre, 29,6 (32 fő) százaléka tanárként dolgozik, 6,5 százalék (7 fő) kutatóként dolgozik.

A havi jövedelemre is rákérdeztünk. 82 fő nem válaszolt a kérdésre. A válaszadók átlagkeresete 334 EU, a legkisebb értéke: 10 EU, míg a legnagyobb jövedelem 1000 EU. Az eredmények nem meglepőek, hiszen a jövedelem nem csak a beosztástól függ, hanem hogy melyik országban dolgozik az adott doktorandusz. Míg Magyarországon az átalagkereset 141 800 HUF (472 EU)(Nemzetgazdasági Minisztérium), addig Ukrajnában 1200-1400 UA között mozog (15-20 EU).

II. A DOKTORI KÉPZÉSBEN

1. Kárpátaljai magyarok a doktori képzésben – intézmények, tudományterületek

A kárpátaljai válaszadók közül minden adatközlő egyszerre csak egy doktori képzésben vesz részt. A képzést 85%-uk nappali tagozaton, 14%-uk levelező tagozaton, míg 1%-uk távoktatási formában végzi.

A megkérdezett doktoranduszok többségében magyarországi egyetemek doktori képzésében vesznek részt, csak 12 olyan (11%) személy töltötte ki a kérdőívet, aki szülőföldi intézmény doktori iskolájába jár. Kárpátalján nincs magyar nyelvű doktori képzés, ezért ezek egyben ukrán nyelvű képzést is jelentenek.

Az adatközlők (N=108) megoszlása a doktori képzés országa szerint (%)

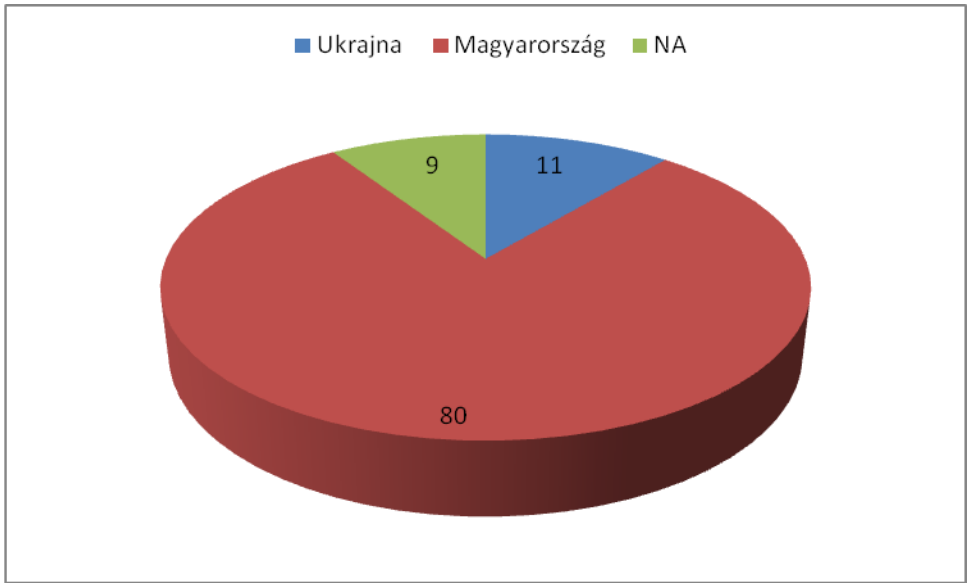

A magyarországi Oktatásstatisztikai Hivatal adatai szerint az országban 84 ukrán állampolgárságú PhD hallgató tanul. Ennek a rétegnek a lefedése megoldottnak tekinthető kutatásunkban, hiszen a kérdőívet számszerűen 86 olyan hallgató töltötte ki, aki Magyarországon doktorál. Sokkal nagyobb problémát jelentett az ukrajnai doktori iskolában járó aspiránsok, tanszéki munkatársak, doktoranduszok lefedése. Jellemezően kevesebben vannak, mint a magyarországiak, de pontos számukat nem ismerjük.

A doktori iskola országa minden esetben nem egyenlősíthető a képzés nyelvével, vagyis azzal, hogy a képzés minden esetben államnyelven (Magyarországon magyarul, Ukrajnában ukránul) folyik. A doktoranduszok válaszai alapján ugyanis a magyar és ukrán tannyelvű iskolák mellett léteznek ún. vegyes tannyelvű doktori iskolák is. Ez 10 esetben magyar-angolt jelentett, 2 esetben magyar-ukrán, 1 esetben pedig ukrán-angol. Mindez jelzi az angol, mint lingua academica megjelenését mindkét ország oktatás rendszerében.

A doktori képzés tannyelve (N=99) (%)

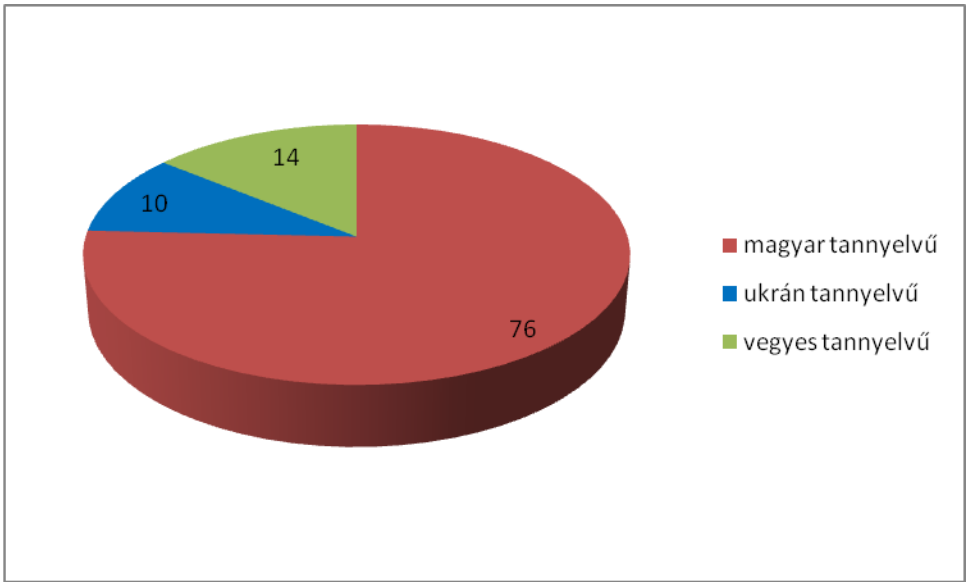

Intézmények szerint a diákok jelentős része (37%) a Debreceni Egyetemen tanul. Az egyetem ilyen kiemelt helyét a szülőföldhöz való földrajzi közelségnek is köszönheti. Ezt követi az ELTE (14%), majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (9%). A magyarországi egyetemek közül jelentős még a Pécsi Tudományegyetem is (7%). Az ukrajnai egyetemek közül az UNE-en tanuló magyar doktoranduszok képezték a legnagyobb csoportot mintánkban (8%). A Budapesti Corvinus Egyetemen, a Szegedi Tudományegyetemen és a Semmelweis Egyetemen tanuló doktoranduszok is megjelentek a mintánkban (3-4%). Kisebb arányban, de képviselteti magát a Budapesti Műszaki Egyetem, a veszprémi Pannon Egyetem és három ukrajnai egyetem és kutatóintézet is, konkrétan a Kárpátaljai Állami Egyetem, az UNE Elektronfizikai Kutató Intézete, valamint a Subbotin Kárpáti Geofizikai Intézet.

A doktorandusz hallgatók (N=98) megoszlása intézmények szerint (%)

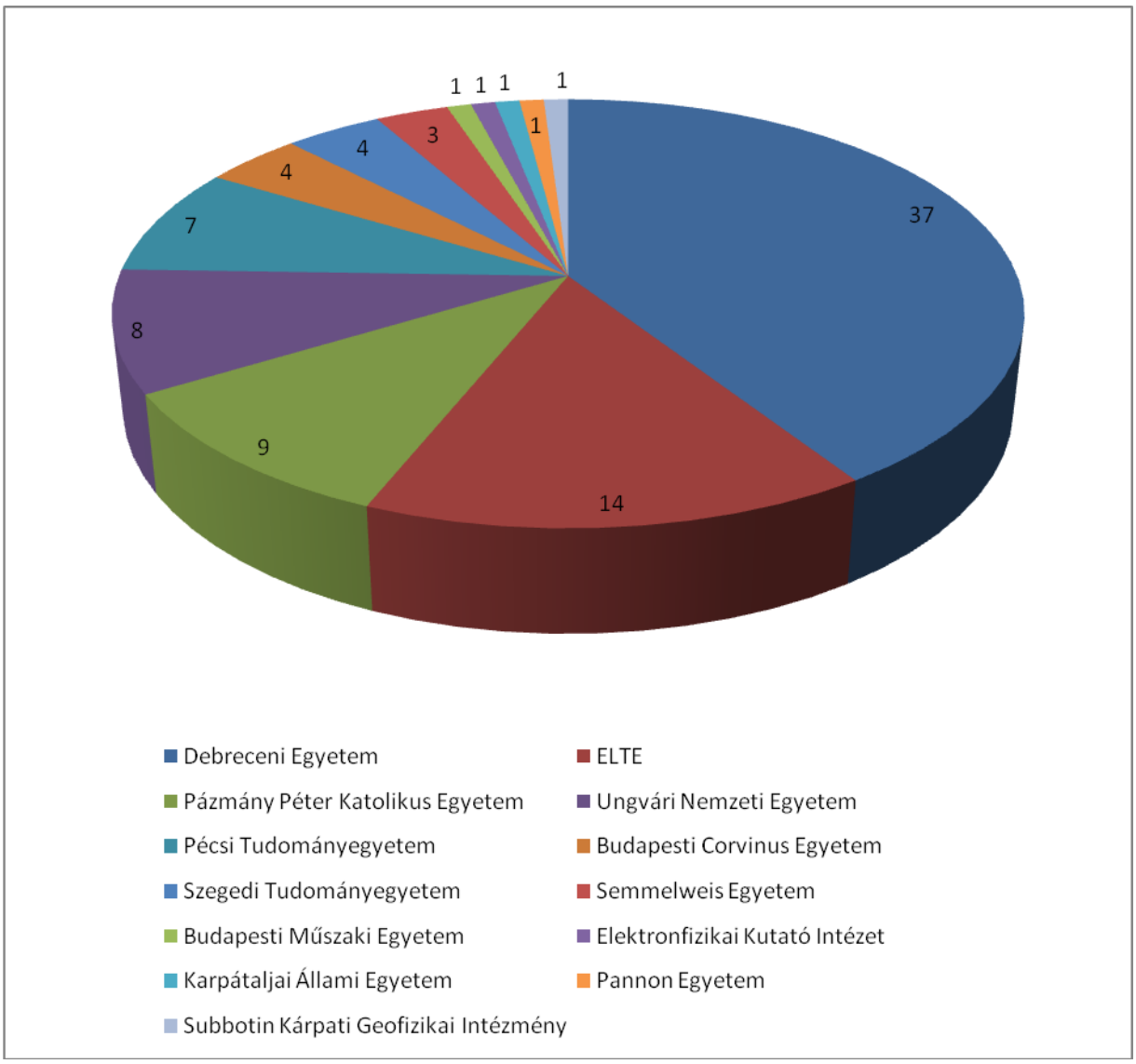

Az Oktatási Hivatal adatai alapján a mintánk magyarországi részének reprezentativitását ellenőrizni tudjuk. Az első három legnépszerűbb egyetem tekintetében megbízható a mintánk, igaz az ELTE-nek és a PPKE-nek a valóságban még nagyobb súlya van, mint a mintában.

Magyarországon tanuló ukrán állampolgárságú doktoranduszok egyetemek szerint (Forrás: Oktatási Hivatal)

Intézmény neve	**ukrán állampolgárok száma**	**ukrán állampolgárok %**
Debreceni Egyetem	28	33
ELTE	24	29
Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE)	12	14
Szegedi Tudományegyetem	5	6
Közép-európai Egyetem	4	5
Semmelweis Egyetem	3	4
Budapesti Corvinus Egyetem	2	2
Károli Gáspár Református Egyetem	2	2
Pécsi Tudományegyetem	2	2
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	1	1
Debreceni Református Hittudományi Egyetem	1	1

Egyetlen a hivatal által számon tartott egyetemről, a Közép-európai Egyetemről nem került be adatközlő a mintánkba, de ez esetben abban sem lehetünk biztosak, hogy ezek az ukrán állampolgárságú hallgatók a magyar kisebbséghez tartoznak-e, hiszen az egyetem tannyelve angol. A magyar tannyelvű egyetemeknél nagyobb esély van arra, hogy az ukrán állampolgárságú doktorandusz hallgatók a magyar kisebbség tagjai.

Tudományterületek szerint 97 doktorandusz besorolására nyílt mód az adataink alapján. Mivel az adatközlők többsége eleve a humán- (főleg bölcsészet- és társadalomtudományok) és természettudományok körébe tartozott, azt a 3-3 doktoranduszt, aki jogtudományi és orvostudományi doktori tanulmányokat folytat a hozzá közelebb álló nagyobb tudományterülethez csoportosítottuk át. Volt két adatközlő, aki vegyes karon, az Ungvári Egyetem Humán- és Természettudományi karán doktorál, őket szakterületük ellenőrzése után egyértelműen el tudtuk helyezni a humántudományi területen.

A kárpátaljai magyar doktoranduszok (N=97) megoszlása tudományterületek szerint (%)

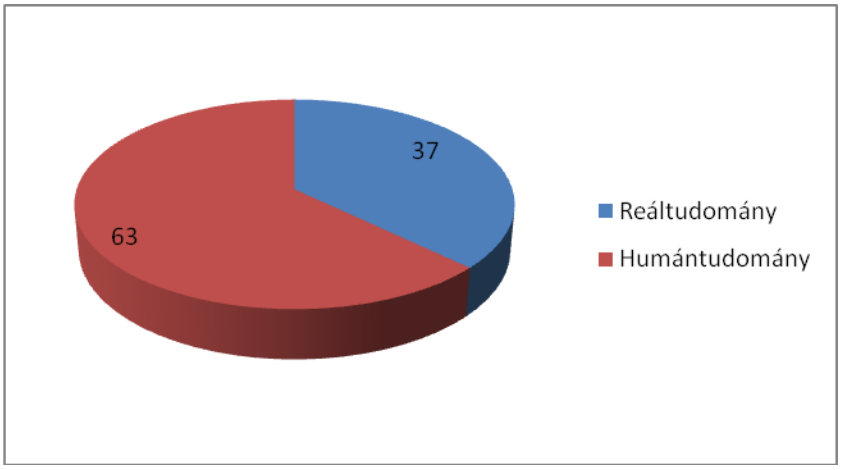

Az Oktatási Hivatal kimutatásában szereplő Magyarországon tanuló doktoranduszok tudományterületeket szerinti megoszlása is nagyvonalakban alátámasztja a minta megbízhatóságát. Az adatokban 65,5 % volt a humántudományok, és 35,5 % a reáltudományok aránya.

A kérdőívet kitöltő adatközlők között több mint 50 %-ban találunk olyan doktoranduszokat, akik az 1-3 éves képzési időszakban voltak az adatfelvételkor. A válaszadóknak 27%-a 3-6 éve kezdte el tanulmányait. A minta egyötödét adják olyanok, akik 7 vagy annál több (esetenként 10, de akár 15) éve kezdték el doktori tanulmányaikat. Adatközlőink évfolyami átlaga 4 év körül van, ami – megítélésünk szerint – megfelelő tapasztalat felhalmozását tette lehetővé, annak érdekében, hogy a kérdőívvel érvényes adatokat gyűjtessünk.

2. Miért döntenek doktori tanulmányok mellett a kárpátaljai doktoranduszok?

On-line kérdőívünk segítségével megvizsgáltuk, hogy az alábbi diagramon látható motivációs tényezők, milyen mértékben voltak jelentősek a kárpátaljai doktoranduszok továbbtanulási döntéseiben.

A doktori képzésbe való jelentkezés motivációi

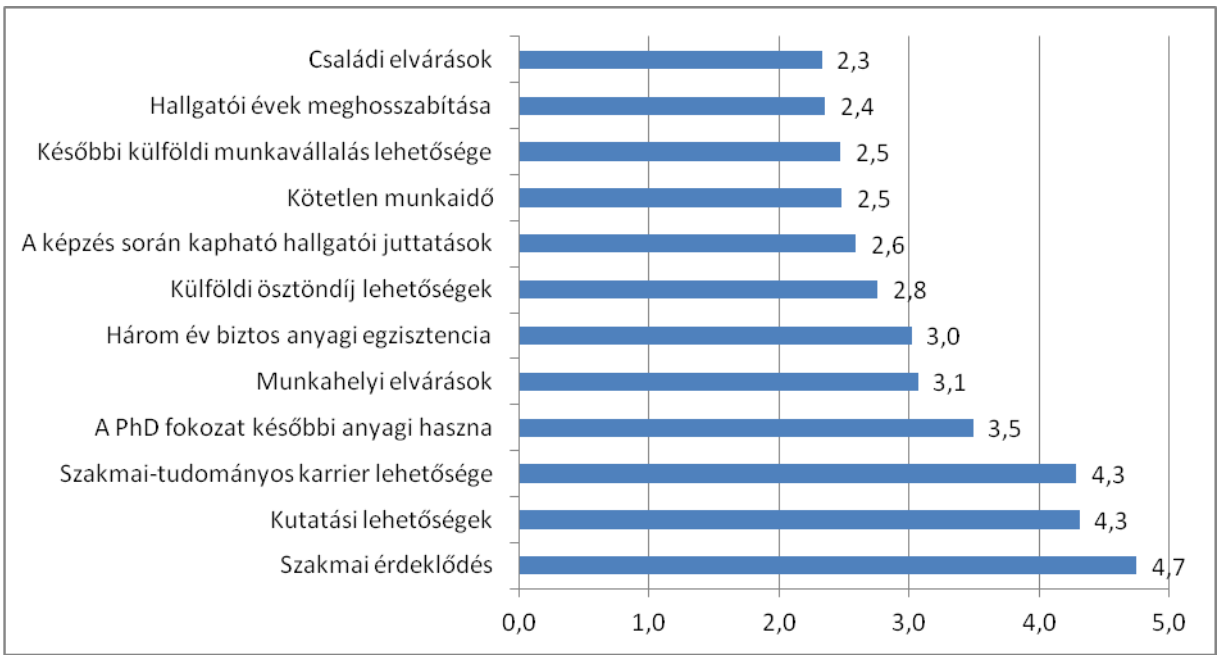

A kapott válaszok értékelése után úgy tűnik, hogy a kárpátaljai magyar doktoranduszok számára leginkább motiváló tényezők a masszívan szakmai-tudományos tételek közül kerültek ki: nevezetesen a szakmai érdeklődés, a kutatási lehetőségek, valamint a szakmai-tudományos karrier lehetősége. Ezzel mintegy azt a laikus véleményt is sikerült árnyalni, hogy a doktori képzésbe való jelentkezés elsősorban a kedvező ösztöndíjazás egzisztenciális oldala miatt növekedett meg.

A szakmai érveket egyfajta pragmatikusabb, financiális motívum csoport követi, melynek alkotó elemei a PhD fokozat későbbi anyagi haszna, a munkahelyi elvárások, a PhD képzés, mint három év biztos anyagi jövedelem, valamint az esetleges külföldi ösztöndíj lehetőségek. A kérdőív kitöltőinek körében egyébként magas az ösztöndíjasok, illetve az államilag támogatott keretben tanulók száma. A doktoranduszok 82%-a ingyenesen tanul, 7%-uk részleges költségtérítéses rendszerben. A megkérdezettek 80%-a részesült vagy jelenleg is részesül valamilyen ösztöndíjban. A legutoljára kapott ösztöndíj havi összege – 73 doktorandusz válasza alapján – átlagosan 311 euró volt. A legkisebb megjelölt összeg 60 euró, a legmagasabb 900 euró volt.

A későbbi külföldi munkavállalás, vagy a kötetlen munkaidő, a hallgatói évek meghosszabbítása és a családi elvárások fejtették ki a legkisebb motivációs hatást. Ez utóbbi hátterében talán az állhat, hogy a megkérdezett kárpátaljai fiatalok szüleinek körében nem jellemző a tudományos fokozatszerzés.

3. A fokozatszerzés felé

Feltett kutatási kérdéseink között szerepelt, hogy megtudjuk, eljutnak-e doktoranduszaink a fokozatszerzésig, ha igen, mennyi idő alatt, s ez idő alatt melyek azok a fő kihívások, amelyek nehezítik a doktori képzés céljának, azaz a doktori cím megvédésének teljesülését.

Ahogy korábban már említettük az adatközlők átlagosan 4 éve vesznek részt doktori képzésben. Ugyanakkor látható az alábbi ábrából, hogy durván a doktoranduszok egyötöde (20%) 7 vagy annál több éve kezdte el doktori tanulmányait, s még nem jutott el a fokozatszerzésig.

A kárpátaljai magyar doktoranduszok (N=97) megoszlása a doktori képzésben eddig eltöltött idő szerint (%)

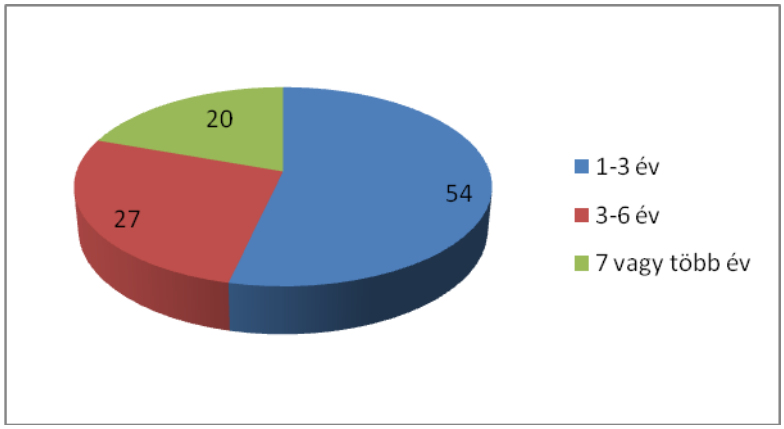

Egy másik kérdéssel, melyben azt kérdeztük, hogy jelenleg a fokozatszerzés mely fázisában tartanak adatközlőink, egy kicsit árnyalni tudjuk a fenti kérdést. Az alábbi diagramon láthatjuk, hogy a diákok több mint fele még a képzésben van, tehát doktorandusz. Azt is látjuk ugyanakkor, hogy a fennmaradó 33% megrekedt az abszolutórium és a fokozatszerzési eljárás elindítása közötti szakaszban, s mindössze 11% indította el a fokozatszerzési eljárást.

A kárpátaljai magyar doktoranduszok (N=97) megoszlása a doktori képzésben eddig elért fokozatok szerint (%)

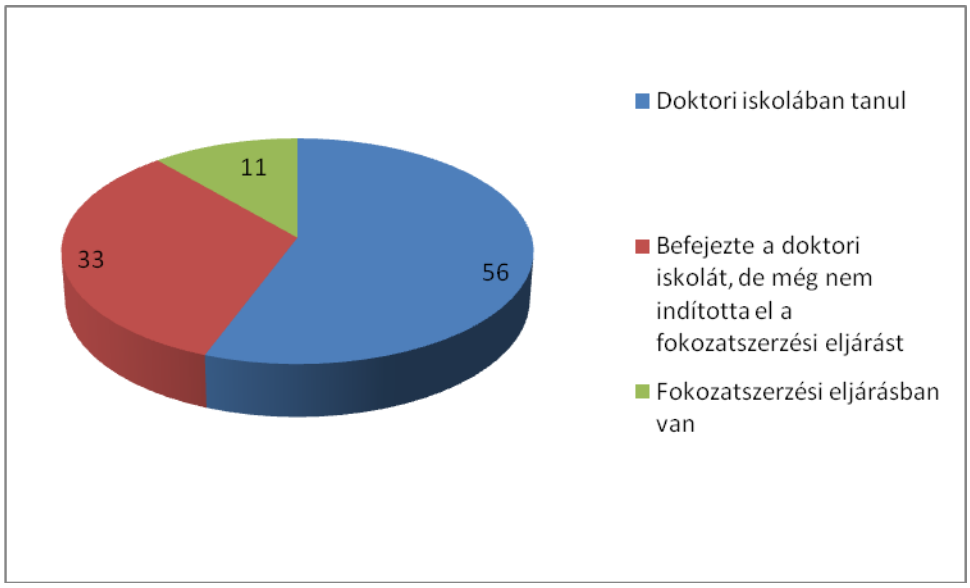

Bár a fenti adatok arról árulkodnak, hogy a doktori tanulmányok befejezése és a fokozatszerzési eljárás elindítása között nagy számban akadnak el (akár örökre is) a hallgatók, jelenleg a sokan vannak azok a doktoranduszok, akik teljes mértékben (39 %) vagy majdnem biztosak (41%) abban, hogy fokozatot fognak szerezni. Nagyon kevesen vannak a mintában olyanok, akik kicsit bizonytalankodnának a fokozatszerzést illetően.

'Mennyire biztos abban, hogy fokozatot szerez?' kérdésre adott válaszok megoszlása (%) (N=97)

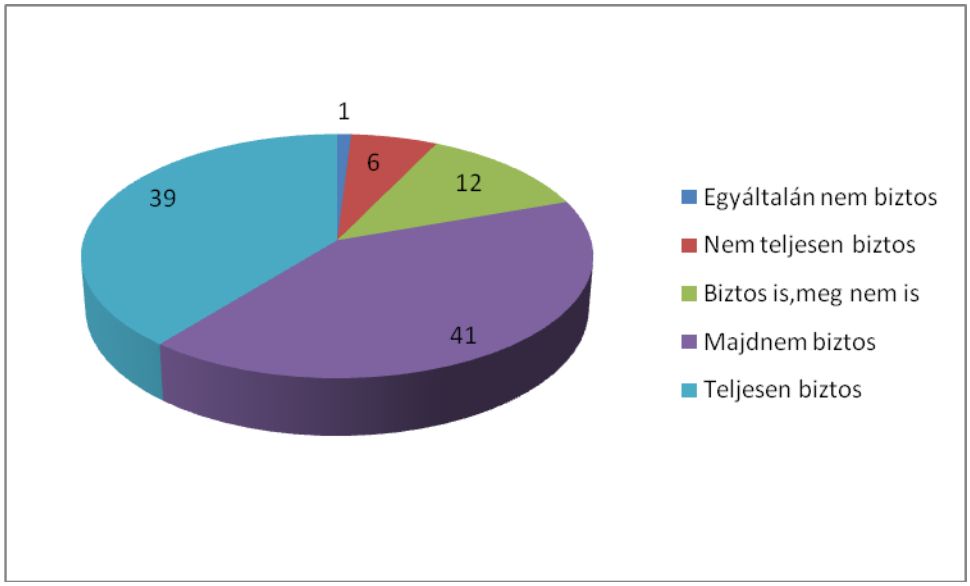

Azok, akik határozottan biztosak a fokozatszerzésben, arra is válaszoltak, hogy konkrétan melyik évben várható az esemény. Ezt az évet a doktori képzésbe való belépés évével összevetve megállapítottuk, hogy átlagosan 6 évre tehető a doktori fokozat megszerzéséhez szükséges idő a célcsoportban.

4. A doktori képzés, a témavezető megítélése

Kutatásunkkal szerettük volna feltérképezni a doktori képzés hatékonyságát, illetve a témavezető szerepét a doktoranduszok tudományos-szakmai fejlődésében. Ennek érdekében azt is megkérdeztük adatközlőinktől, hogy mennyire elégedettek a doktori képzés bizonyos tulajdonságaival. Adatközlőink elégedettségüket egy 1-5-ig terjedő skálán jelölhették, ahol 1 ’egyáltalán nem elégedett’, 5 pedig ’nagyon elégedett’ értékeknek felel meg.[30]

’Ha a saját képzésére gondol, mennyire elégedett az alábbiakkal?’ kérdésre adott válaszok átlagai

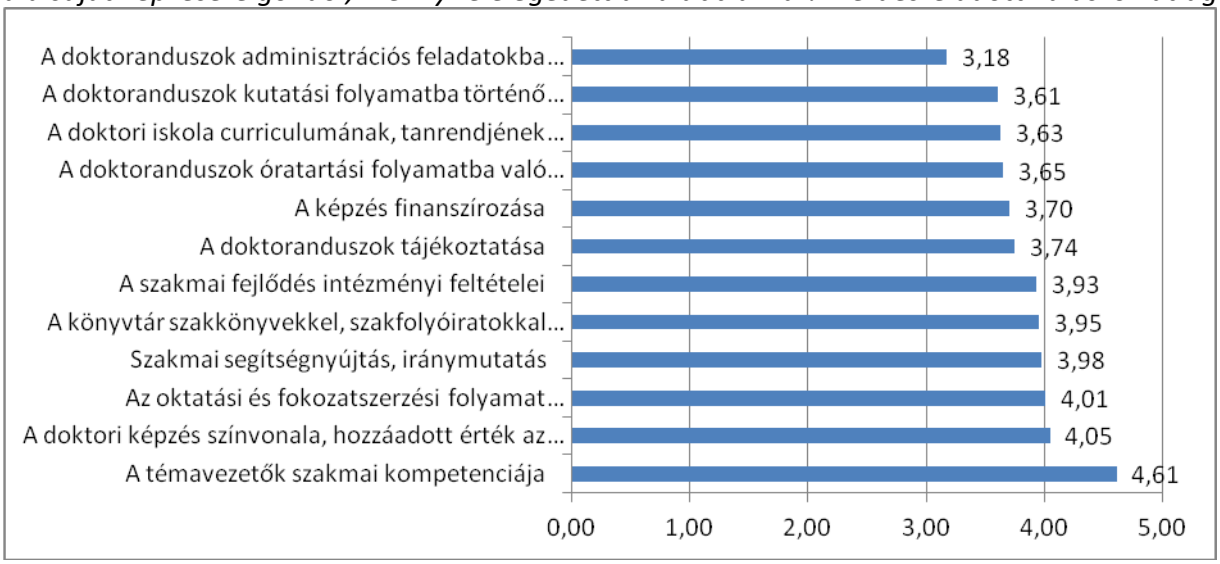

A témavezető és a doktorandusz közötti kapcsolat fontosságát nemzetközi kutatások is bizonyították (Carpenter et al. 2011: 48-54), ezért nem meglepő, hogy a tutor szakmai kompetenciája, vagyis a magas szintű szakmaiság személyes megtestesülése vívta ki a legmagasabb elégedettségi mutatót a kárpátaljai doktoranduszok között is. Ezt követi a doktori képzés színvonala, az oktatási és fokozatszerzési folyamat szervezettsége, a szakmai segítségnyújtás, iránymutatás, a szakkönyvellátás. A témavezető szakmai kompetenciája és a szakmai iránymutatás, segítségnyújtás kategóriák élmezőnyben történő megjelenése megerősíti az a vélekedést, hogy a doktori képzés a hagyományos egyetemi képzéssel szemben még meg tudott őrizni valamennyit a Humboldt-i egyetemi modellből, s ezen a képzési szinten nagy jelentősége van a témavezető és a hallgató kollegiális viszonyának, együttműködésének.

[30] A kérdőívben a skála mellett szerepelt a nem tudja kategória is, de ennek a változónak az értékeit nem vettük figyelembe a kérdés elemzésénél, hiányzó adatként tekintettük.

Mivel szinten mindegyik kategória 3 (elégedett is, meg nem is) feletti értéket kapott, ezért nagyfokú elégedetlenségről nem lehet beszélni. Az elégedettségi listán legalacsonyabb pontszámmal az adminisztrációs feladatokba való bevonás, a tanrend célirányossága, a kutatási folyamatba való bevonás, valamint a képzés finanszírozása szerepelt. Hogy tovább árnyaljuk ezt a kérdést nyitott kérdésben is rákérdeztünk arra, hogy a doktoranduszok mit tartanak a doktori képzés legnagyobb problémájának. A kérdésre adott válaszok igazolni látszanak a skálás lekérdezés tapasztalatait, azaz az egyik fő problémát a tanrend jelenti, másképp fogalmazva a képzés során oktatott tantárgyak hasznosíthatósága (15 említés). A hallgatók úgy érzik, hogy a tanrend kevésbé veszi figyelembe az egyének saját kutatási témáját, és mivel kötelező az előadásokon való részvétel, ezért idő hiányában nem tudnak saját kutatásukkal foglalkozni. A doktoranduszok között van olyan is, aki kutatás módszertani előadásokat hiányolt. Az alábbiakban a doktoranduszoktól származó idézetekkel is illusztráljuk az említett problémát.

Szemelvények a *„Véleménye szerint, mi a jelenlegi doktori képzés legnagyobb problémája, ott ahol Ön is tanul?”* kérdésre érkező válaszokból:

„Túlságosan tananyag-orientált, és nagy a távolság a diákok es a tanárok között.”

„…nem fektetnek nagy hangsúlyt az olyan tantárgyak oktatására, melyek elősegítenék a doktoranduszok tudásának gyarapodását saját szakterületükön belül.”

„Egy sor felesleges tárgyat oktatnak, amelyeknek sem a kutatásomban, sem a szakmai fejlődésemben semmilyen hasznát nem veszem.”

„Nehezen teljesíthető követelmények. A saját kutatásomra szinte nem is maradt időm a témámhoz nem kapcsolódó kötelező tárgyak miatt.”

„Szükségem lett volna olyan tantárgyra, ahol a kutatási módszerek gyakorlati részével foglalkozunk, leegyszerűsítve pl: kutatási téma aktualitása, a hivatkozások helyes használata…”

Nem sokkal kevesebben (összesen 13-an) említették az oktatásszervezés egyéb aspektusait – mint az oktatók megterhelése, tájékoztatás, a nyelvvizsgák elismertetése, adminisztráció, hallgatók jogi státusza – problémaként.

„Túl sok doktorandusz jut egy témavezetőre, redukálni kéne a számukat.”

„Kevés tájékoztatást kapok.”

„A megfelelő tájékoztatás hiánya az intézmény részéről.”

„Rendetlenség.”

„Az oktatás szervezésében a tömbösítést méltányoltam volna - minden héten 1 napon tartották az órákat.”

„Az ukrán nyelv nyelvvizsgának való elismertetése."

„Nincsenek konkrétan lefektetve a doktorjelölti státusszal rendelkező hallgató jogai."

Az anyagi gondokat (alacsony ösztöndíjak, magas tandíjak, szakkönyv- és eszközellátottság, kutatásfinanszírozás problémái) (10 említés) és a gyakorlati kutatási tapasztalatok hiányát (9 említés) is viszonylag sokat definiálták a doktori képzés fő problémáiként. Az eszközellátottság problémája különösen a reál tudományterületeken tanuló doktoranduszokat érinti, akik kutatási tevékenysége jelentősebb anyagi vonzatokkal bír.

„Pénzhiány. A kutatásra gondolok elsősorban, sokszor saját pénzen kell megvenni az anyagokat, amikkel dolgozni akarunk."

„Kutatási támogatás hiánya, az eszköztár muzeális. Kutatási projekt pályázati forrás hiányában kivitelezhetetlen."

„Nincs semmi anyagi támogatás a kutatásokhoz, gyenge az anyagi bázis."

Az eszközökön kívül a legfrissebb szakirodalmi tételek, folyóiratok hozzáférése is gondot okoz, ami szintén anyagi okokra vezethető vissza.

„Az új szakkönyvek hiánya és a külföldi szakmai folyóiratok hozzáférési lehetőségének a hiánya, anyagi fedezet hiánya."

„Kevés a szakmai irodalom ukrán nyelven."

Az intézményi keretek között zajló gyakorlati kutatásoknak, talán épp az intézmények anyagi lehetőségei miatt, nem szánnak olyan nagy szerepet a képzésben, amit a doktoranduszok nagyon hiányolnak.

„Nem fektet elég hangsúlyt a kutatásokra, sok az iskolaszerű tantárgy és a számonkérés.

„…a képzés formális: nincs műhely munka, es a PhD-hallgatók bevonásával szervezett intézményes keretek között végzett kutatás."

„Kevéssé felügyelt a doktoranduszok kutatási tevékenysége."

Ezen kívül néhányan megemlítették az emberi kapcsolat, a csapatmunka, a szakmai vezetés hiányát (5 említés) és a kilátástalan munkaerő-piaci esélyek (7 említés) problémakörét.

„Nem biztosított a védés utáni elhelyezkedés intézményen belül. nem megfelelő a fiatalok elismerése az idősebb kollégák által."

„Későbbi szakmai elhelyezkedés hiánya (kutatóintézetben, egyetemen stb.), versenyszférában Magyarországon eléggé kevesen érdekeltek a PhD-sok alkalmazásában."

„Kevésbé piacképes doktori programokat indítanak."

„A képzés nehezen es lassan reagál a társadalmi, gazdasági változásokra. A folyamatos megvonások gyakran kényszerpályákra terelik a kutatókat. úgy vélem, a BTK képzés alapvető válságban van."

Néhányan kevesellték a publikációs lehetőségeket, rossznak tartották a publikációk elszámolásának gyakorlatát (összesen 3 említés).

Összességében azonban a doktoranduszok majdnem fele inkább elégedett a doktori képzéssel, amiben részt vesz. Az 5 fokú skálán átlagosan 4-es (azaz inkább elégedett) szinttel értékelték a képzést. A 1 -2 értékekre, nem elégedett, inkább nem elégedett, egyáltalán nem érkezett válasz.

Összességében mennyire elégedett a doktori képzéssel (N=89)? (%)

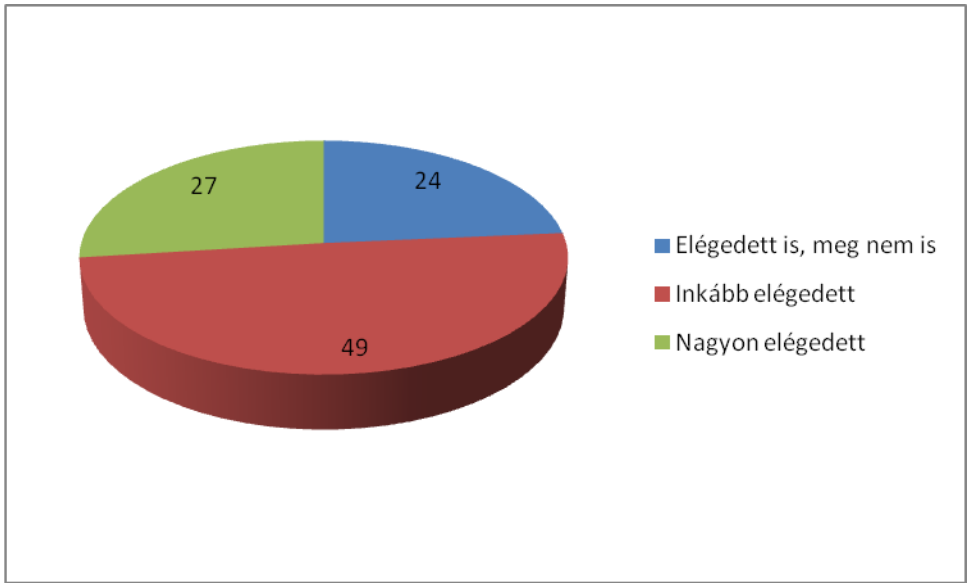

A doktoranduszokat külön is megkérdeztük a témavezetővel kapcsolatos elégedettségükről. Adatközlőink nagy része (76 %) már a doktori képzés előtt jó kapcsolatot ápolt a későbbi témavezetővel, már a doktori iskolába történő felvételi előtt felkérte témavezetőjét, többen jelezték, hogy korábbi ismeretségről van szó, az egyéb kategóriából az is kiderül, hogy tulajdonképp a tanár kérte fel/bátorította a doktoranduszt a továbbtanulásra. Az esetek 18%-ára jellemző csupán az, hogy a doktori iskola jelölte ki a témavezetőt.

A doktoranduszok 73% elégedett témavezetőjével: ha újra választhatna, ismét ugyanazt a témavezetőt választaná. 13% bizonytalan benne, hogy ismét ugyanazt a személyt választaná-e, 14% pedig biztosan nem választaná újra témavezetőjét.

A témavezető részletes értékelésére egy 1-5 fokozatú skálán került sor, ahol arra kérdeztünk rá, hogy a felsorolt tulajdonságok mennyire jellemzőek a témavezetőre (1 egyáltalán nem jellemző, 5 teljes mértékben jellemző).

Mennyire jellemzőek a témavezetőre a felsorolt kijelentések?

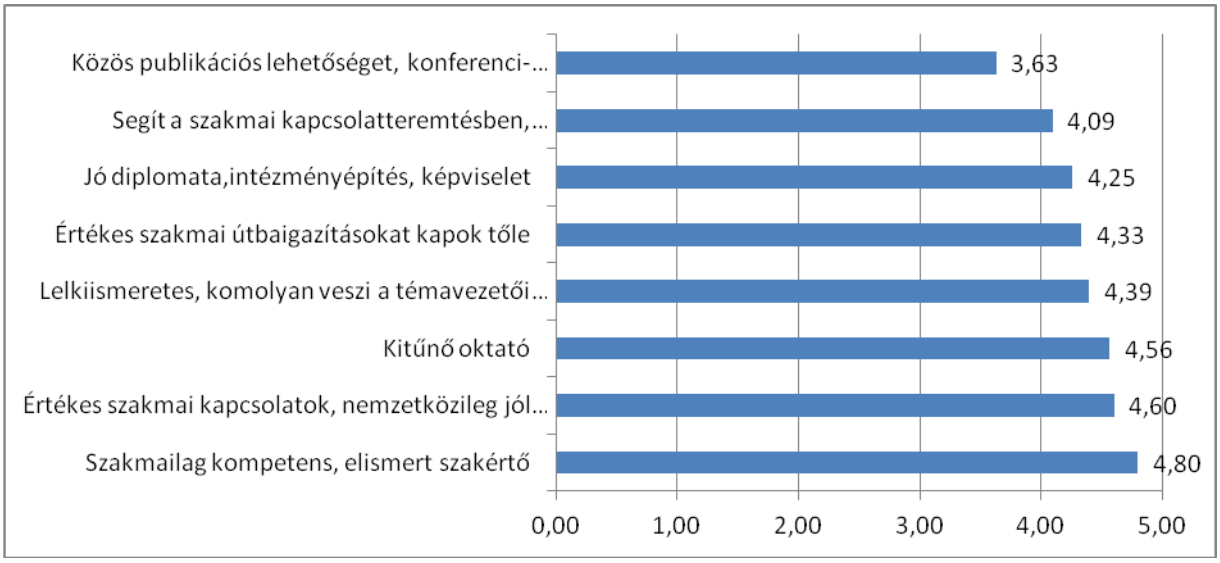

Látható a diagramon, hogy a szóban forgó témavezetők szinte mindegyik tulajdonsággal inkább (4), vagy teljes mértékben (5) rendelkeznek. Az első három helyen végzett tulajdonságok tekintetében, ahogy a korábbi kérdéseknél, itt is a szakmaiságé, a helyi és nemzetközi elismertségé lett a fő szerep. Ezt követi az témavezető pedagógusi oldala, ami szintén magas pontszámot kapott. A felsoroltak közül legkevésbé a doktoranduszokkal közös publikációk, közös konferenciaszereplések vállalása jellemző a témavezetőkre.

5. **Nyelvismeret, szakmai-tudományos tevékenység**

Adatközlőink nyelvtudása kulcskérdésként vetődik fel mind a kisebbségi létből fakadó nyelvi kihívások, mind pedig a nemzetközi tudományos élet megkövetelte nyelvi kompetenciák kapcsán. A 21. századi tudományosságban elvitathatatlan tény, hogy a kutatók érvényesülésének nyelvi feltételei is vannak.

A nyelvtudást egy 1-6 terjedő skálán mértük[31]. Az adatokat az alábbi ábrán összesítettük oly módon, hogy a 6 'nem érti, nem beszéli' legalacsonyabb szintet, valamint a 'nincs válasz' opciókat nem vettük figyelembe. Megjegyezzük ugyanakkor, hogy az a tény, hogy a kérdőívet kitöltő 108 doktorandusz körülbelül egyötöde sem az ukrán nyelv, sem az angol nyelv esetében nem tudta/akarta nyelvtudási szintjét megjelölni a skálán, már önmagában is sokat elárul az adatközlők egy részének nyelvi kompetenciájáról (annak hiányáról).

[31] 1-Anyanyelve
2-Jól, helyesen beszél és ír
3-Jól beszéli, kisebb hibákkal
4-Beszél, de kifejezési nehézségekkel
5-Érti, de nem beszéli
6-Nem érti és nem is beszéli
NA - nincs válasz

A doktoranduszok száma (fő) nyelvismereti szintjeik szerint

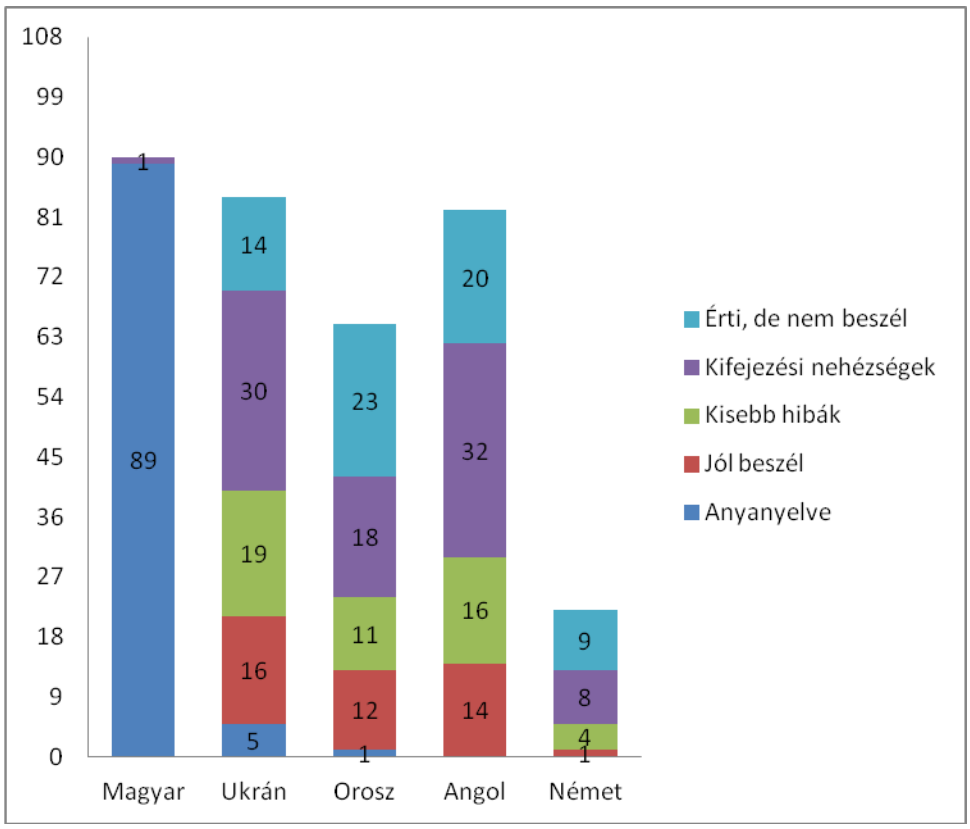

A fenti diagram egyértelműen jelzi, hogy (egy kivétellel) minden válaszadó magyar anyanyelvű, bár ennél a kérdésnél is magas a nem válaszolók aránya. Az ukrán tekintetében az öt ukrán anyanyelvű adatközlő mellett, 35 olyan doktorandusz van, aki kisebb hibákkal, vagy jól beszél (azaz például képes konferencia-előadást tartani). Viszont a válaszadók többsége csupán ért az államnyelven, esetleg kifejezési nehézségekkel küzd. Az államnyelv mellett, viszonylag sokan jelölték be, hogy az orosz nyelv tekintetében rendelkeznek valamilyen kompetenciákkal. Párhuzamosan azonban az is jól látszik, hogy az új generáció számára, szüleiktől eltérő módon nem ez a nyelv lesz a lingua franca, hanem az angol. A német mint idegen nyelv egyre visszaszorulóban van a fiatalok között. Érdekes azt is észrevennünk, hogy ha leszámítjuk az ukrán anyanyelvűeket, akkor alig van különbség azok száma között, akik az államnyelven (ami egyszerre környezetnyelv is) vagy angolul (ami idegen nyelv) kommunikációképesek. Az angol nyelvvel a diákok csak az iskolában, idegennyelv-órákon találkozhattak, míg az államnyelvvel a mindennapjaik során, a környezetükben is van alkalmuk találkozni. Az, hogy a két nyelvben elért szintjeik e jelentős nyelvkörnyezettani eltérés ellenére mégis hasonlóak, az ukrán nyelv oktatásának alacsony hatékonyságára mutatnak rá, ami sokat tárgyalt téma a kárpátaljai nyelvész szakirodalomban.

6. Szakmai, tudományos tevékenység

A kérdőívben arra is rákérdeztünk, hogy a doktoranduszok az elmúlt egy évben milyen gyakran és milyen nyelven publikáltak, tartottak előadásokat. Az előzőekben tárgyalt nyelvtudási szint jelentősen

meghatározza az államnyelven, esetleg egy idegen nyelven megjelenő publikációk, de még inkább a szóban megtartott előadások számának alakulását.

A publikációs tevékenységre vonatkozó kérdések egyik legfontosabb tanulsága, hogy a nem válaszolt és a nem publikált kategória még a magyar nyelv esetében is eléri az 50%-ot, a másik két esetben pedig 84-85%-os azok aránya, akik nem tudtak/akartak adatot közölni arra vonatkozóan, hogy hány publikációjuk jelent meg.

A doktoranduszok megoszlása az elmúlt 12 hónapban megjelent publikációk száma és nyelve szerint (%)

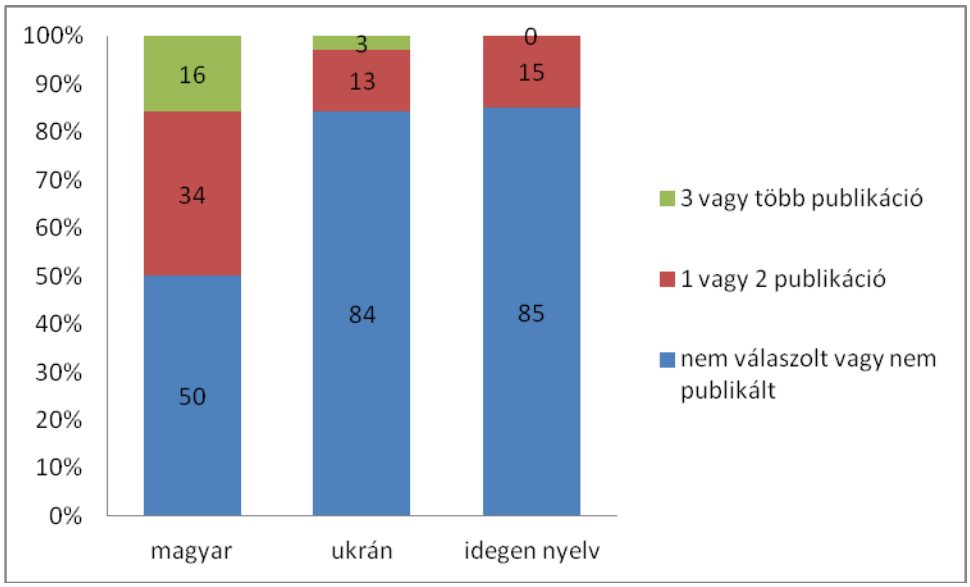

Láthatóan a nyelvi kompetenciákkal lehet az összefüggésben, hogy ukrán nyelven a doktoranduszok 13 %-a, idegen nyelven pedig csak 15%-a publikál egy, esetleg két tanulmány az elmúlt 12 hónapban. 3-nál több államnyelven írt tanulmánya igen kevés hallgatónak jelent meg, idegen nyelven pedig senkinek sem.

A doktoranduszok megoszlása az elmúlt 12 hónapban megtartott előadások száma és nyelve szerint (%)

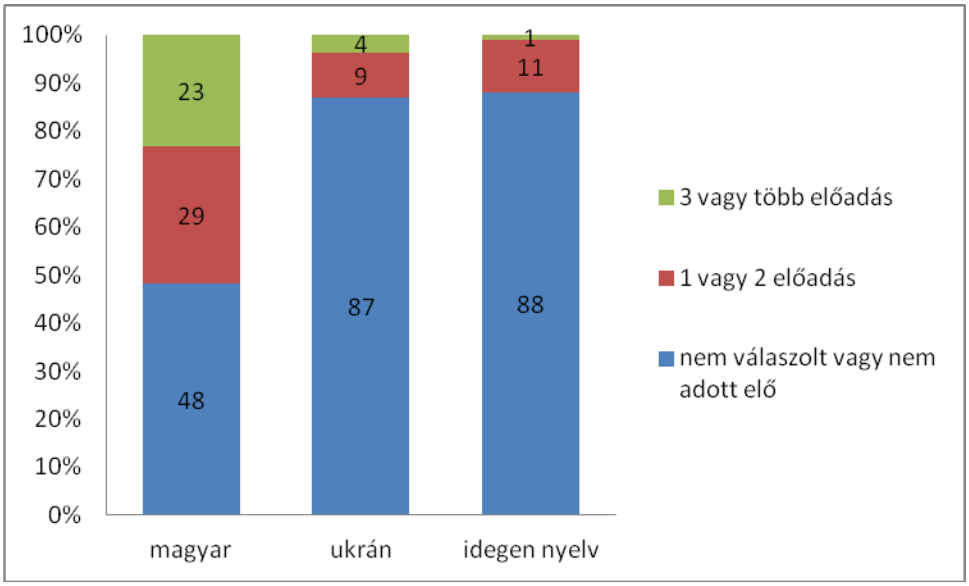

Az előadások nyelve tekintében majdnem hasonló a helyzet, mint a publikációknál. Alapvetően itt is jellemző, hogy ilyen szempontból rendkívül inaktívak a hallgatók, különösen, ami az államnyelvi és idegen nyelvi konferenciákat illeti. Ugyan összeségében kevesebben adnak elő konferencián idegen nyelven és államnyelven, mint ahányan publikálnak, de itt az aktív hallgatók között már nagyobb szában vannak olyanok, akik 3 vagy annál több előadást is abszolváltak egy év leforgása alatt.

Végül a publikációs tevékenység tekintetében mindenképpen fontosnak tartottuk, hogy kicsit árnyaljuk a képet a publikációs tevékenység és a tudományterület összefüggésével, ugyanis széles körben ismert tétel, hogy a reáltudományok képviselőinél nem jellemző a magas publikációs index.

A magyar nyelvű publikáció megoszlása tudományterületek között (%)

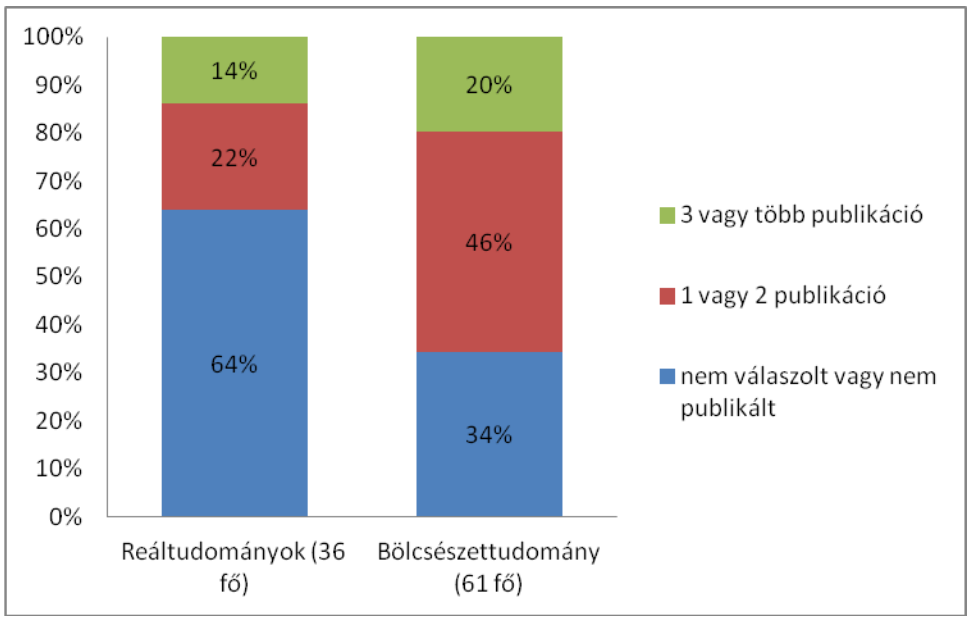

Az alábbi ábrán láthatjuk, hogy mindez a mi mintánkra is igaz. A humántudományok képvislői aktívabb publikációs tevékenységet folytatnak.

III. JÖVŐTERVEK, MIGRÁCIÓS SZÁNDÉK

A doktori képzésnél mindig nagyon fontos kérdés az, hogy egyrészt lesz-e , s ha lesz miben kimente a képzésnek (befejezik-e vagy sem), illetve a fokozat megszerzését követően milyen helyen és hol szeretnének elhelyezkedni a doktoranduszok. A kutatás szempontjából nem lényegtelen, hogy hogyan látják az esélyeiket, illetve hogyan és hol tudnak majd elhelyezkedni.

Mivel az adott kérdésnél több választ is megjelölhettek a válaszadók, ezért egy rangsort állítottunk fel a megjelölt válaszokból.[32] A kérdésre mindenki válaszolt (108 fő), a legtöbbet megjelölt válasz a felsőoktatás vagy főállású oktatóként való elhelyezkedés volt, ezt követi az állami kutatóintézetben való elhelyezkedés, valamint a közoktatásban tanárként való elhelyezkedés. Az egyéb kategóriában a következőket találtuk: egyházban, kutatóként, már elhelyezkedtem, még nem tudom. Összességében láthatjuk, hogy a válaszadóknál a doktori fokozat legfontosabb céljai állnak: tudományos, kutatói állás, valamint tanári állás.

[32] A választható kategóriák az alábbiak voltak: 1. a felsőoktatásban, főállású oktatóként
1. a közoktatásban, tanárként
2. állami kutatóintézetben
3. magánszektorban, K+F területen
4. a magánszektorban, más területeken
5. nonprofit vagy egyházi szférában
6. helyi vagy megyei önkormányzatnál
7. kormányzati vagy minisztériumi apparátusban
8. saját vállalkozást szeretnék indítani
9. önfoglalkoztató szabadúszóként
10. nem kívánok elhelyezkedni/munkát vállalni; egyéb:

A doktori fokozat megszerzését követően hol kíván elhelyezkedni rangsor

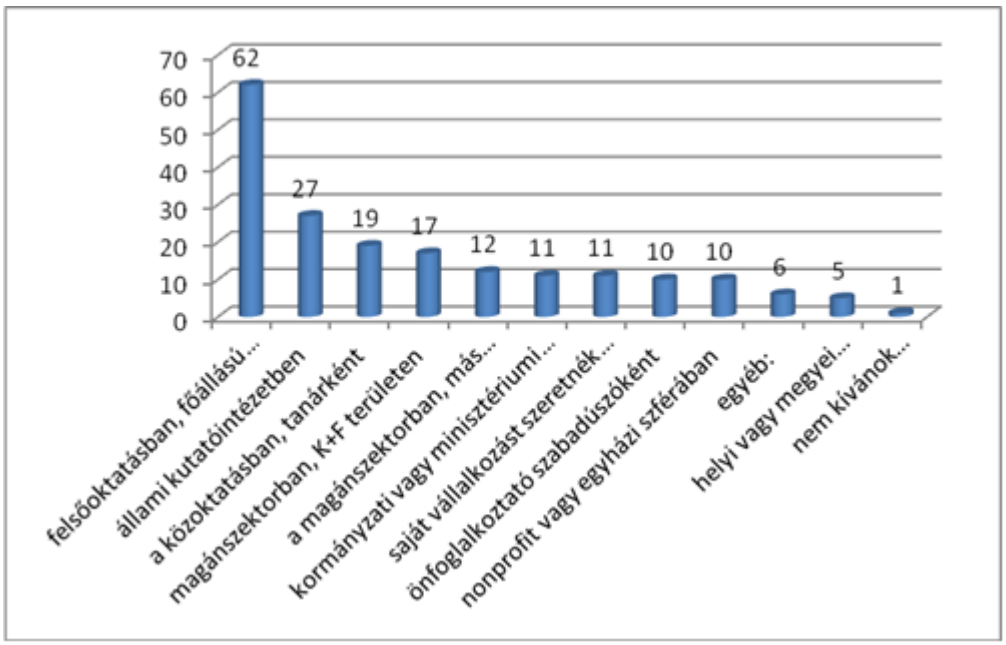

A foglalkozás mellett arra is rákérdeztünk, hogy melyik országban szeretne elhelyezkedni a fokozatszerzést követően a hallgató. A kérdésnél több országot is be lehetett jelölni. A válaszadók közül az elsőként bejelölt ország 53,7 százalék Ukrajnát, míg 28,6 százalék Magyarországot jelölte meg (18-an nem válaszoltak a kérdésre). Második országként már Németország is helyet kapott a válaszokban (73-an nem válaszoltak a kérdésre).

A tudományos integráció irányára vonatkozott a következő kérdésünk: Amennyiben a doktori fokozat megszerzése után szülőföldön (is) fog élni, vélhetően inkább a szülőföldi magyar vagy a többségi nyelvű tudományos életbe kíván bekapcsolódni?

A tudományos életbe való integráció iránya (N=88)

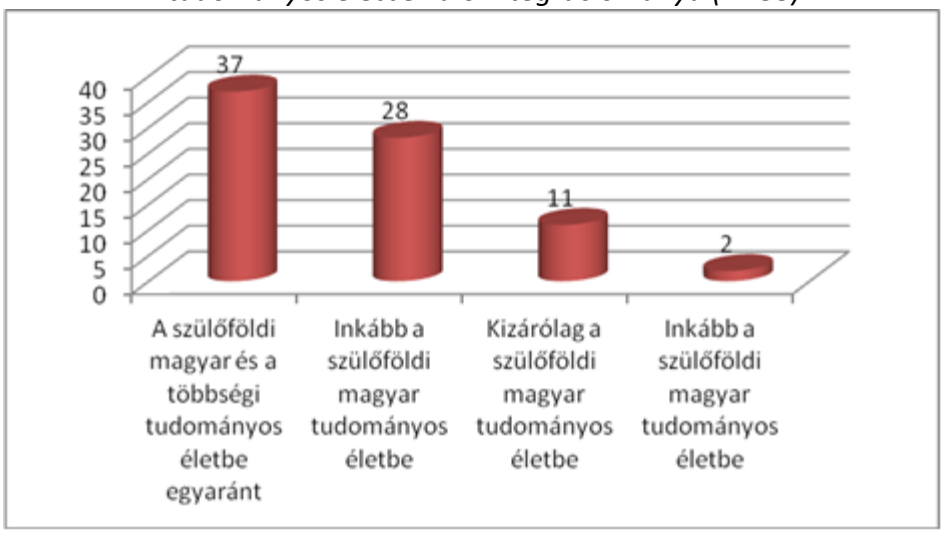

A válaszokból egyértelműen kiderül, hogy a legtöbben a szülőföldi magyar és a többségi tudományos életben való bekapcsolódást szeretnék a legjobban a válaszadók. (A kérdésre 20-an nem válaszoltak, valamint 5 fő nem tudom, 5 fő –nem rá vonatkozik válaszok születtek még). Érdekes adalék ehhez a kérdéshez, hogy csupán a válaszadók (N=79) 57%-a válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy érdekelt-e a tudományos fokozat ukrajnai honosításában, ami a hazai tudományos életbe való bekapcsolódás első számú feltétele.

Hasonló eredményeket kaptunk a kivándorlással kapcsolatban is. 29,6 százaléka a válaszadóknak inkább nem szívesen költözne el, 18,5 százaléka egyáltalán nem szívesen költözne el Ukrajnából (22 fő, 20,4 százalék nem válaszolt a kérdésre).

A pozitív jövőbeli elképzeléssel kapcsoltban összevetettem, hogy összefüggésben van-e, s ha igen mennyire a jelenlegi munkahelye és az államnyelv ismerete azzal, hogy milyen irányba mozog a tudományos integrációjuk a válaszadóknak. Összevetettem, a tudományos életbe való elhelyezkedést azzal, hogy milyen szinten ismerik a megkérdezett doktoranduszok az államnyelvet (ukrán nyelvet). Az eredmények alapján nincs szignifikáns különbség az államnyelvet beszélők és tudományos integráció iránya között. Azonban szignifikáns különbség van azok között, akik tudományos integrációjukat a szülőföldi tudományos életben képzelik és Ukrajnában dolgoznak.

Az utolsó kérdés a jövőkép megítélésére vonatkozott. Ugyan 22-en nem válaszoltak a kérdésre, de alapvetően még is azt mondhatjuk, hogy a válaszadók jövőbeli elképzelése pozitív képet mutat.

IV. A Momentum Doctorandus társadalmi szervezet megítélése

A kárpátaljai magyar doktoranduszok szakmai támogatása érdekében 2011 elején alakult a Momentum Doctorandus társadalmi szervezet, melynek célja, hogy összefogja a kárpátaljai magyar származású vagy magyar témával foglalkozó doktoranduszokat, segítse fokozatszerzésüket, illetve tudományos integrációjukat. Mivel a szervezet tagjai jelentős mértékben segítették a kérdőív propagálást, a doktoranduszok megszólítását, ezért kézenfekvőnek találtuk, hogy a kérdőívvel egyfajta visszacsatolást is kapjunk a doktoranduszok részéről a szervezet tevékenységének megítélésére nézve.

A kérdőív utolsó részében azzal kapcsolatban tettünk fel kérdéseket, hogy a megkérdezettek milyen arányban tagjai a szervezetnek, a nem tagok körében milyen belépési szándék. Szervezeti feladatkörök felsorolásával próbáltunk meg képet alkotni arról, hogy a doktoranduszok milyen profilú szervezetet tartanának elfogadhatónak. Végül azt is megkérdeztük, hogy a szervezet eddigi aktivitása (2011-12) alapján mennyire elégedettek annak tevékenységével.

A kérdőív kitöltők 52%-a tagja, 48% nem tagja a szervezetnek. A majdnem fele-fele arányban megoszló adatközlők attitűdjét a szervezet felé egy másik kérdéssel is megpróbáltuk árnyalni, kiderült ugyanis, hogy a nem tagok többségének esetében nem egy határozott elutasításról van szó, hanem arról, hogy a nemrégiben létrejött szervezetbe még nem volt alkalmuk belépni, de szívesen élnének ezzel a lehetőséggel. Arra kérdésre, hogy belépne-e a szervezetbe összesen 36 adatközlő válaszolt, közülük több mint kétharmad (69%) belépne.

Szervezeti tagság (N=83) (%)

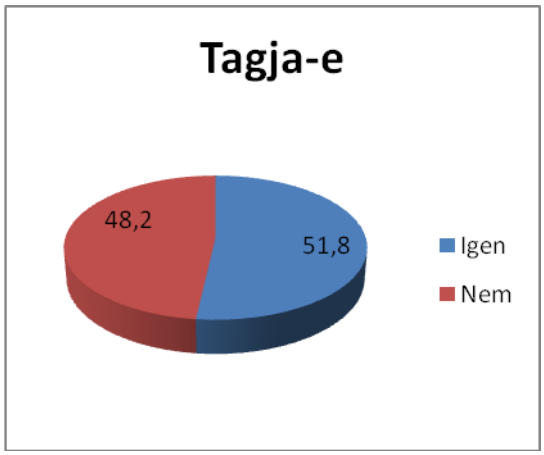

Belépési szándék a nem tagok között (N=36) (%)

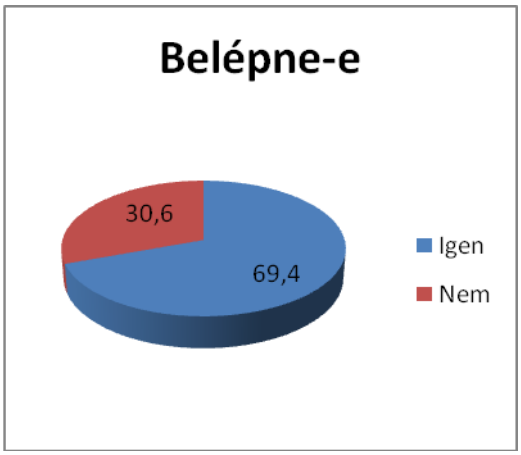

Egy 1-5-ig terjedő skálán értékelhették a doktoranduszok azt, hogy bizonyos felsorolt feladatkörök milyen mértékben legyenek hangsúlyosak a Momentum Doctorandus tevékenységében. Az alábbi ábrán láthatjuk, hogy szinte mindegyik tevékenységi kör 4-e feletti értéket kapott, azaz minden területet inkább fontosnak tartanak a doktoranduszok.

Jellemző, hogy 5-höz közeli értéket (azaz nagyon fontos cimkét) hármom terület – az információ áramoltatás, az összefogás, és a Kárpát-medence más doktorandusz szervezeteivel való együttműködés – kapott. Inkább fontosnak (4-es érték) tarják a doktoranduszok a szakmai, tudománynépszerűsítő és kutatásokat emgavlósító tevékenységeket. Végül mindközül a legkevésbbé hangsúlyosan, de még mindig inkább fontos kategóriaként jelent meg az érdekvédelem és a jogsegélyszolgálat.

Mennyira tartja fontosnak, hogy a Momentum Doctorandus az alábbi feladatokkal fogallkozzon? kérdésre érkező válaszok átlaga

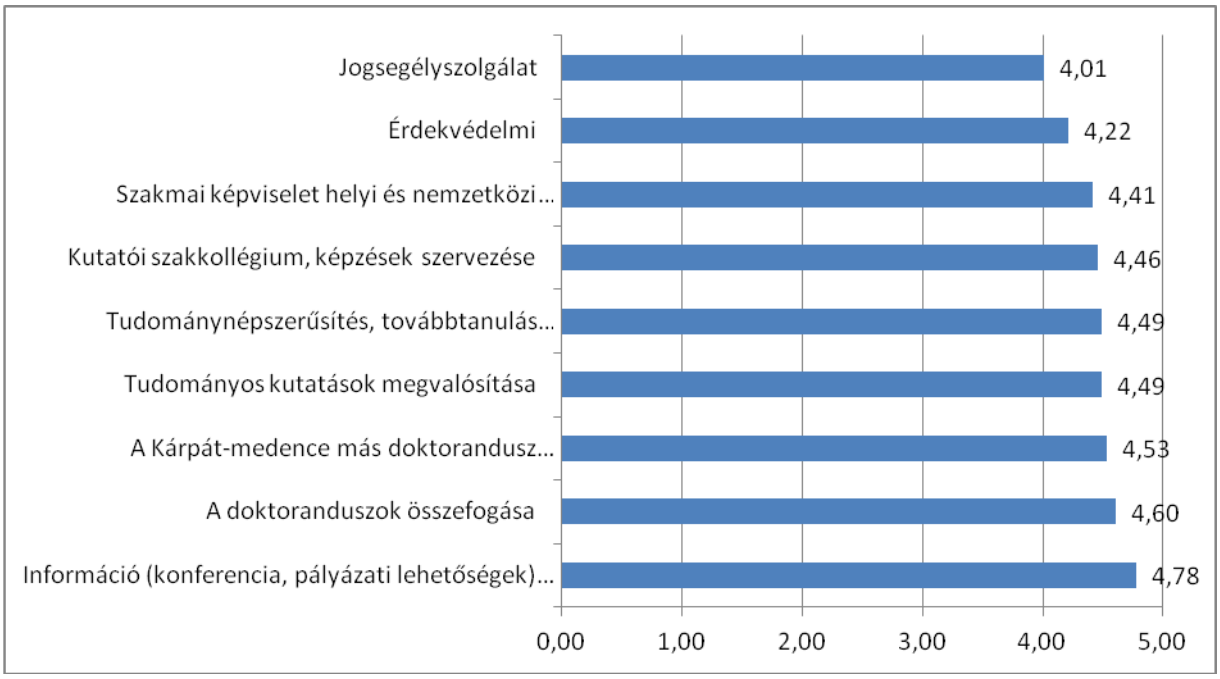

Egy 1-5-ig terjedő attitűd skálán a szervezet eddigi tevékenységével kapcsolatos elégedettséget is mértük. A doktoranduszok közül csak 67-en válaszoltak erre a kérdésre, ami annak is betudható, hogy a kérdőív végére gyengült a válaszadási kedv.

A doktoranduszok (N=67) elégedettsége a Momentum Doctorandus tevékenységével **(%)**

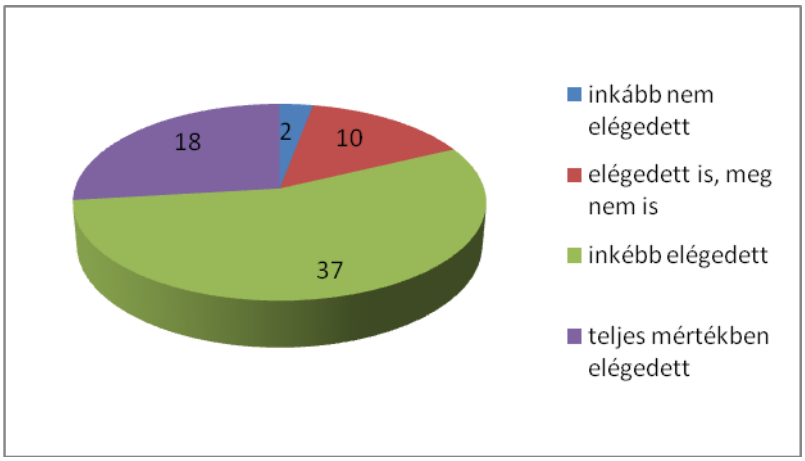

Az adatok azt mutatják, hogy a választ megfogalmazó doktoranduszok több mint fele (56%) teljes mértékben elégedett (5) vagy inkább elégedett (4) a szervezet tevékenységével. Olyan adatközlő, aki egyáltalán nem lenne elégedett a szervezet tevékenységével nem került bele a mintánkba.

Irodalom

Carpenter Julie, Sophie Tanner, Nick Smith, Meg Goodman*: Researchers of Tomorrow: three year (BL/JISC) study tracking the research behaviour of 'Generation Y' doctoral students. Second Annual Report 2010-2011*. RoT Project Board 2011

Csernicskó István: Magyarországi PhD és DLA képzésben részvevő kárpátaljai ösztöndíjas hallgatók körében végzett felmérések eredményei. Orosz Ildikó szerk.*: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján* , Ungvár-Beregszász, 2006, PoliPrint, 176-206.

Erdei Itala*: Határon túli hallgatók magyarországi részképzése*. Educatio 2003/4. 602-614.

Ferenc Viktória – Séra Magdolna (megjelenés alatt*): Fiatalok a Kárpát-medencében – Mozaik 2011. Kárpátalja régió.*

Molnár D. István – Molnár József (2005) *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében.* Beregszász: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, 27–31.

MORVAI TÜNDE: KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR DOKTORANDUSZ ÉLETPÁLYA-VIZSGÁLAT – SZLOVÁKIA. REGIONÁLIS GYORSJELENTÉS

Bevezetés

A szlovákiai oktatásstatisztikai adatbázisok a doktoranduszokra vonatkozóan nem tartalmaznak nemzetiségre vonatkozó adatokat. Ennek következtében nem lehet meghatározni a Szlovákiában tanuló magyar nemzetiségű doktoranduszok számát. Kizárólag azon hallgatók számát tudjuk, akik a magyar tannyelvű doktori iskolában folytatják tanulmányaikat. [33] (lásd: 1. sz. táblázat)

1. sz. táblázat: Szlovákia magyar tanítási nyelvű doktori iskoláinak hallgatói létszáma

Selye János Egyetem		**Összesen**	**Ebből nő**
	teológia		
	Nappali összesen	12	3
	teológia		
	Extern összesen	3	2
Összesen		15	5
	magyar nyelv és irodalom		
	Nappali összesen	7	4
	magyar nyelv és irodalom		
	Extern összesen	4	2
Bél Mátyás Egyetem			
	magyar nyelv és irodalom		
	Nappali összesen	3	2
	magyar nyelv és irodalom		
	Extern összesen	1	1
Összesen		4	3
Konstantin Egyetem Nyitra			
	hungarológia	6	4
	szakdidaktika, a magyar nyelv és irodalom tanításának elmélete	5	3
	Nappali összesen	11	7
	hungarológia	6	6
	szakdidaktika, a magyar nyelv és irodalom tanításának elmélete	1	1
	Extern összesen	**7**	**7**
Összesen		**18**	**14**
Comenius Egyetem			
Összesen		4	nincs adat
Szlovákiai magyar összesen		**52**	

[33] a Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén nincs külön nevesített doktori iskola, a tanszék megkeresésünkre közölt doktorandusz hallgatóira vonatkozó létszámbeli adatot

Szlovákián kívül a legnagyobb számú szlovákiai magyar doktorandusz közösség Magyarországon tanul. Az Oktatási Hivatal nyilvántartása szerint 98 szlovák állampolgár tanul Magyarország valamelyik doktori iskolájában. (lásd. 2. sz. táblázat)

2. sz. táblázat: Magyarországi doktori iskolában tanuló szlovák állampolgárok száma intézményi bontásban a 2012/2013-as tanévben

Intézmény neve	*szlovák állampolgárok száma*
Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem	1
Budapesti Corvinus Egyetem	7
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	4
Debreceni Egyetem	10
Debreceni Református Hittudományi Egyetem	0
Eötvös Loránd Tudományegyetem	38
Károli Gáspár Református Egyetem	0
Közép-európai Egyetem	0
Magyar Képzőművészeti Egyetem	1
Miskolci Egyetem	1
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	0
Nyugat-magyarországi Egyetem	2
Pannon Egyetem	0
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	11
Pécsi Tudományegyetem	4
Semmelweis Egyetem	4
Széchenyi István Egyetem	9
Szegedi Tudományegyetem	2
Szent István Egyetem	4
Színház- és Filmművészeti Egyetem	0
Összesen	**98**

Csehország és Szlovákiai közös történelmi hagyományainak, valamint a cseh és szlovák nyelv közötti hasonlóságnak köszönhetően a szlovák mintát követve jelentős számú szlovákiai magyar nemzetiségű egyetemista tanul Csehországban, akiknek száma szintén nem ismert, így az ott tanuló doktoranduszokról sincs nyilvántartás. A cseh Statisztikai Hivatal állampolgárság szerint tartja számon a hallgatókat, melyből csak becslésekre lehet hivatkozni a szlovákiai magyar hallgatók arányát illetően. Csehország egyetemi városaiban működő szlovákiai magyar diákszervezetek hozzávetőleges adatokkal rendelkeznek az ott tanuló szlovákiai magyar hallgatók létszámáról (600-800), azonban külön a doktoranduszokkal kapcsolatban nem tudtak megközelítő számmal sem szolgálni.

A diákszervezeteket említve rá is térhetünk a kutatás módszerének részletezésére, a szlovákiai magyar hallgatói tagsággal rendelkező szlovákiai, magyarországi és csehországi diákszervezeteket tömörítő Diákhálózat komoly segítséget nyújtott az online kérdőív terjesztésében. Hírlevelük több ezer hallgatóhoz jutott el, azonban specifikusan doktoranduszokat nem tudtak megszólítani. A Diákhálózat hírlevelén túl korábbi évek konferenciáiról, rendezvényeiről összegyűjtött a szlovákiai magyar doktoranduszok elérhetőségét tartalmazó körülbelül 400 fős adatbázisban szereplő lehetséges

érintetteket névre szóló e-mailben kértünk meg a kérdőív kitöltésére. A visszajelzésekből kiderült, hogy ebben az adatbázisban jelentős azok száma, akik már megszerezték tudományos fokozatukat. Külön megszólítottuk a szlovákiai magyar tudományos élet jelentős személyiségeit a Magyar Tudományos Akadémia külső köztestületi tagjainak nyilvántartó rendszerén keresztül, hogy kérjék meg adott esetben magyar nemzetiségű tanítványaikat a kutatásban való részvételre. A szlovákiai magyar nyelvű doktori iskolák vezetőségét külön megkerestük a felkéréssel. Magyarországon a Doktoranduszok Országos Szövetségének hírlevelén keresztül az összes magyarországi doktori iskola meg lett szólítva a kérdőív terjesztésében való közreműködésre. A diákszervezetek, a doktori iskolák, valamint az adatbázis alapján történő terjesztés mellett igyekeztünk megjelenni a szlovákiai magyar médiában, különösen az internetes hírportálon, a három legjelentősebb hírportál közölte felhívásunkat, az egyik portál pedig a kutatás reklámozására szolgáló bannert helyezett ki egy hónapon keresztül. Az elektronikus sajtón kívül egyszeri lehetőséget kaptunk a szlovákiai magyar Pátria Rádió egyik műsorában is beszámolni a kutatásról.

Szocio-demográfiai jellemzők

A válaszadók (N=98) pontosan fele-fele arányban képviselték a két nemet (49 nő és 49 férfi). Az alábbi ábrából (1. sz. ábra) látható, hogy a női hallgatók mind a szlovákiai mind a magyarországi felsőoktatásban felülprezentáltak a férfiakhoz képest. Ez a tendencia érvényesül a doktorandusz hallgatók körében is. A 2001-es népszámlálási adatok szerint a szlovákiai magyar nők 4,7 %-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel, míg a férfiak 6,1%-a. A felsőoktatás kiterjedésével nem csak a szlovákiai magyarok iskolázottsági szintje növekszik (az 1999-es évek végén a szlovákiai magyar férfiak 4,6%-ának míg a nők 2,76 %-ának volt felsőfokú végzettsége)[34], hanem a nők részaránya is.

[34] Lampl Zsuzsanna: A szlovákiai magyar kulturális és gazdasági elit szociológiai portréja, in: Kovách Imre: Elitek a válság korában, 439.old.

1. sz. ábra: Nemek szerinti megoszlás[35]

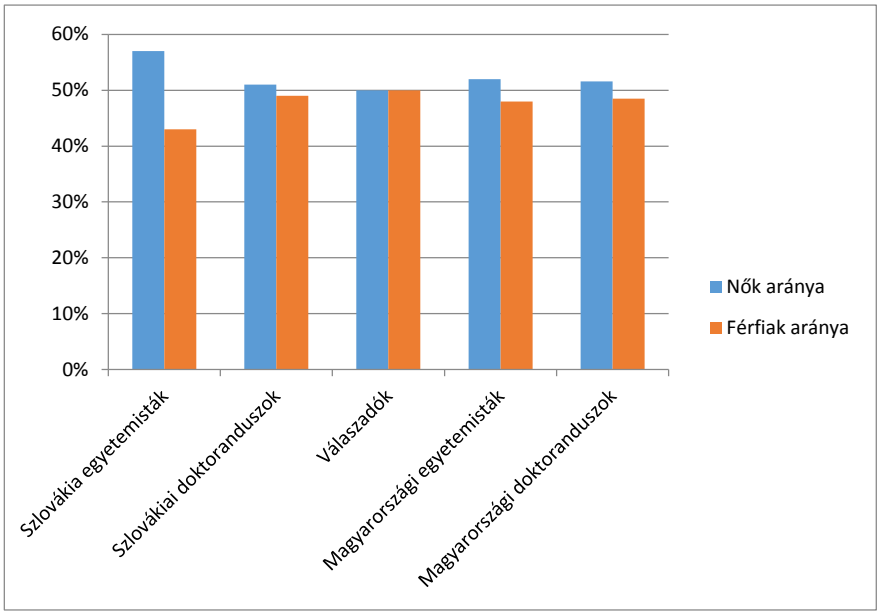

A válaszadók átlagéletkora 29 év, a legfiatalabb érintett 24, a legidősebb 58 éves. A megkérdezettek két-harmada 30 év alatti, vagyis azok, akik az öt éves graduális képzést követően közvetlenül vagy 1-2 év kihagyásával kezdték meg doktori tanulmányaikat.

2. sz. ábra: Korcsoport szerinti megoszlás (%)

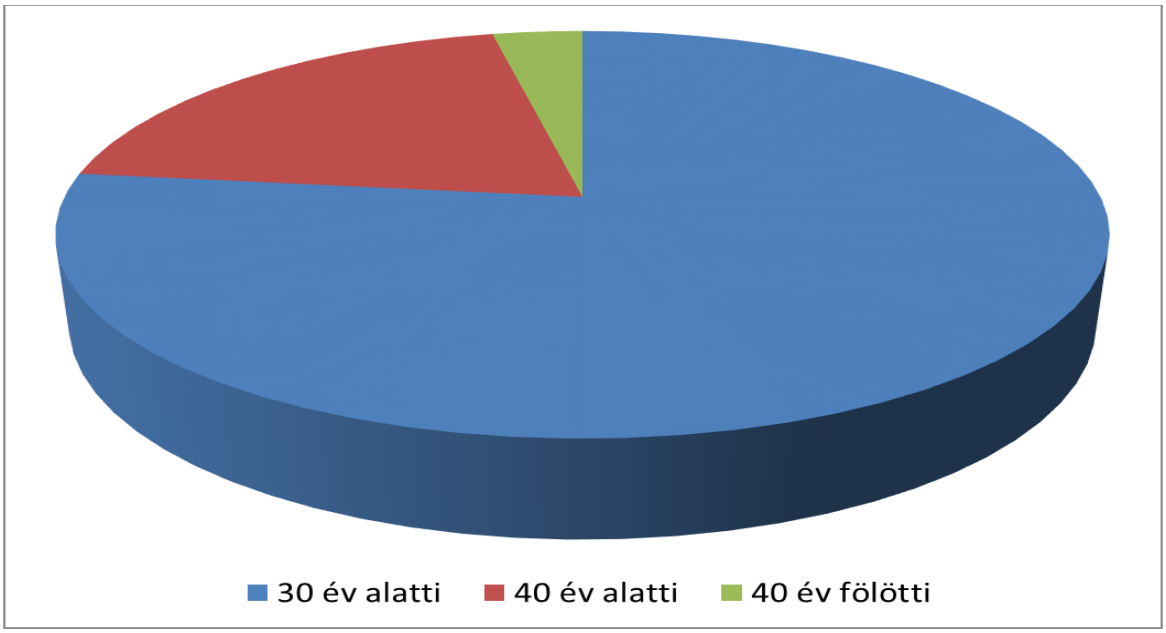

[35] Szlovákiai nappali tagozatos egyetemisták nemek szerinti megoszlása a 2012/2013-as tanévben, forrás: www.uips.sk, letöltés ideje: 2013. március 15, szlovákiai nappali tagozatos doktoranduszok nemek szerinti megoszlása a 2012/2013-as tanévben, magyarországi nappali tagozatos hallgatók nemek szerint megoszlása a 2011/2012-es tanévben,

A 30 év alatti korcsoport alacsony házasodási hajlandóságát a kérdőívet kitöltők is bizonyítják, minden ötödik él házasságban, 7% élettársi kapcsolatban, 72%-uk pedig egyedülálló. A házasságkötéskor betöltött átlag életkor a férfiak esetén 30 év fölött van Magyarországon és Szlovákiában egyaránt, a nők nagy része mindkét országban szintén 25-29 év közötti életkorában házasodik. Az iskolázottsági szint növekedésével trendszerűen az átlag fölötti életkorban köttetett házasság a jellemző. A legtöbb nő Szlovákiában 30-34 év között vállal gyermeket, Magyarországon is hasonló a helyzet az európai átlaghoz (29 év) „igazodik". Válaszadóink körében a házasságban élők fele nevel gyermeket, egy gyermek pedig élettársi kapcsolatban született.

A szlovákiai magyarság kétharmada él Nyugat-Szlovákiában, a fennmaradó több mint 30 % szinte fele-fele arányban él Közép- és Kelet-Szlovákiában. A válaszoló doktoranduszok, doktorjelöltek szülőhelyének regionális megoszlása arányaiban hasonló az országoshoz azzal a különbséggel, hogy három-negyedük származik Nyugat-Szlovákiából, 13,5-11,5 %-uk Közép- és Kelet-Szlovákiából. Település szerkezeti szempontból nézve arra a kérdésre „Hol nevelkedet 14 éves koráig?" 50-50%-ban jelöltek meg falut illetve várost, a szlovákiai magyarok 40-60 arányú város-falu megoszlását tekintve magasabb a városban nevelkedettek száma. Jelenleg 6 országban (Szlovákia, Magyarország, Csehország, Ausztria és Amerikai Egyesült Államok) tartózkodnak. Nyilvánvalóan a legtöbben tanulmányaik színhelyén élnek az említett ország valamelyik fővárosában (28%), nagyobb megyei vagy járásközpontjában (44%), de előfordulnak olyanok is, akik továbbra is kisebb városban (6%) vagy falun (22%) élnek.

A kérdőívben szerepelt egy kérdés az állampolgárságra vonatkozóan is, lévén a kitöltők anonimitása biztosítva volt két válaszadó feltüntette, hogy szlovák állampolgársága mellett magyar állampolgársággal is, tehát a szlovák állam által tiltott kettős állampolgársággal rendelkezik.

Minden ötödik doktori képzésben részesülő hallgató értelmiségi családból származik, mindkét szülője felsőfokú végzettséggel vagy tudományos fokozattal rendelkezik. Ugyanilyen arányú azon válaszadók száma is, akiknek legalább az egyik szülője felsőfokú végzettségű. Elmondható tehát, hogy a megkérdezettek a szlovákiai magyar átlagnál magasabb iskolai végzettségű családokból származnak, hiszen a szlovákiai magyar lakosság 4,7 %-ának van felsőfokú végzettsége vagy tudományos fokozata.[36] A szülők nemére vonatkozóan ki kell emelni, hogy az anyák szinte megegyező arányban (32%) szereztek felsőfokú végzettséget, mint az apák (31 %). (lásd: 3. sz. és 4. sz. ábra)

[36] 2001-es népszámlálási adatok alapján, forrás: Gyurgyík László: Népszámlálás 2001

3. sz. ábra: Apa iskolai végzettsége (%)

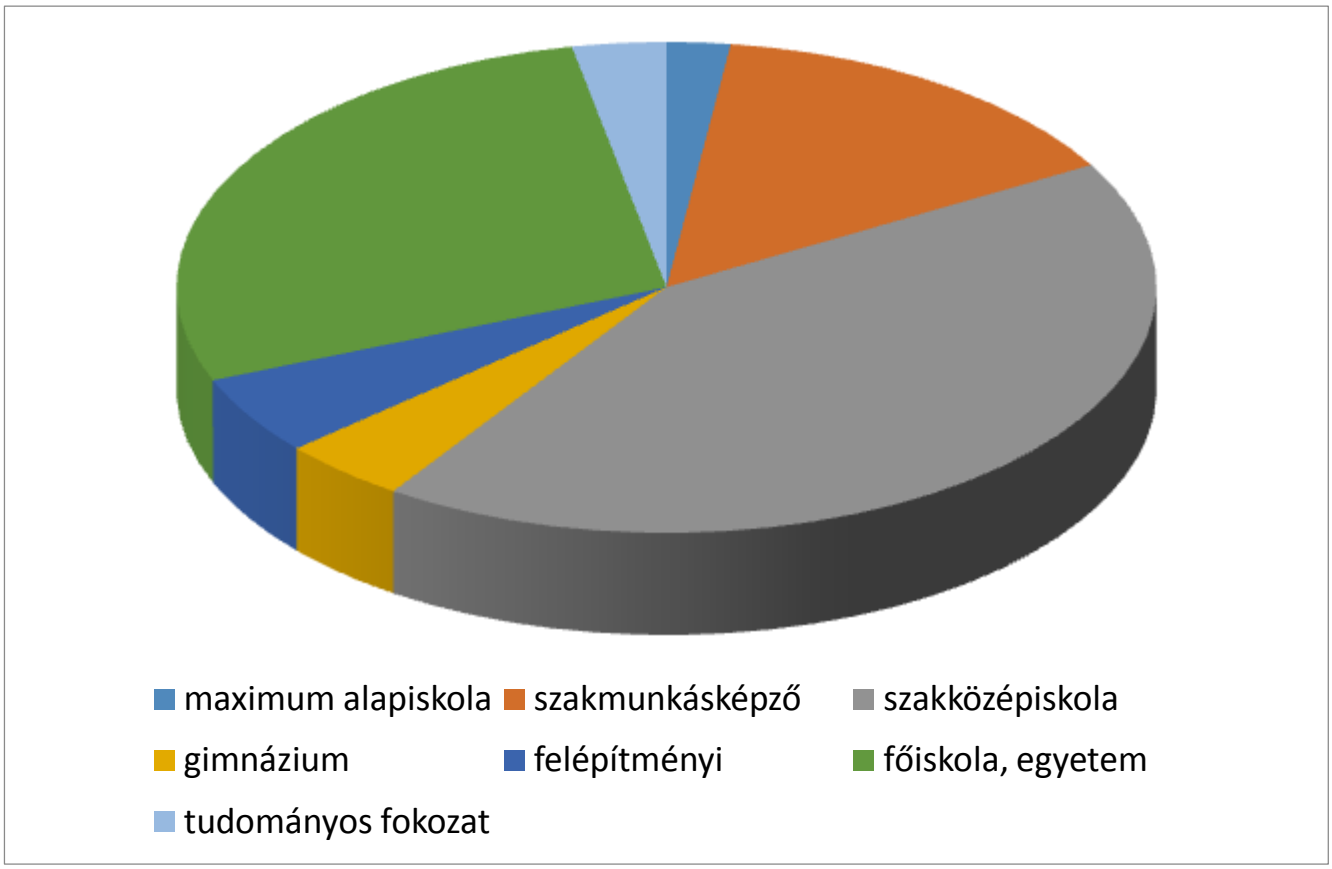

4. sz. ábra: Anya iskolai végzettsége (%)

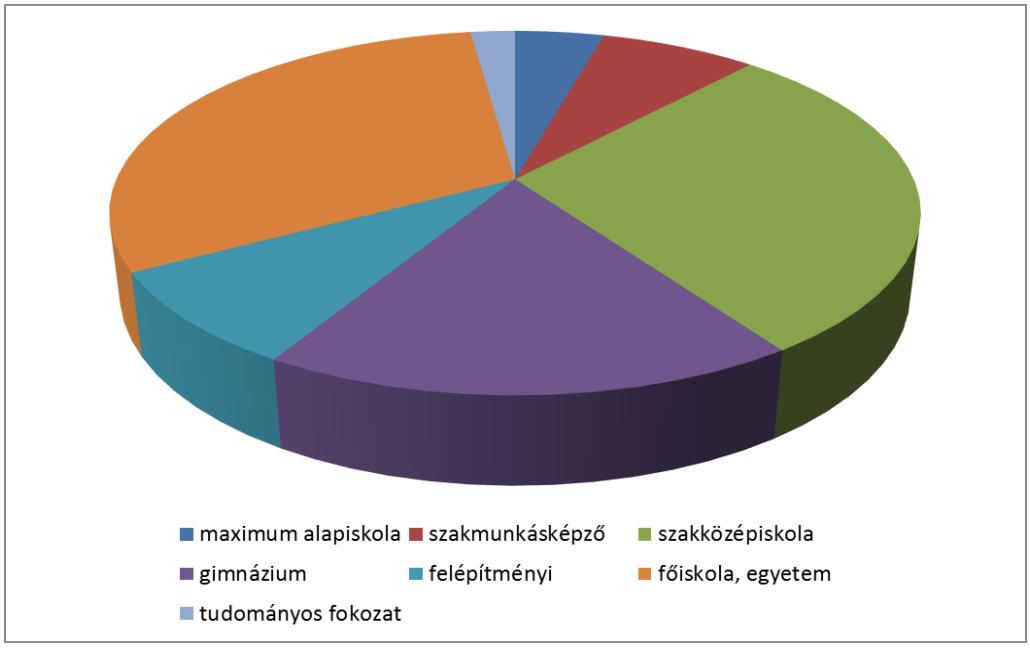

Munkaerőpiaci helyzet

A felmérésben résztvevők főként tanulmányaik helyszínét jelölték meg azon helyként, ahol évente több mint egy hónapot töltöttek munkavállalás vagy tapasztalatcsere céljából. A doktori tanulmányaikra koncentrálnak feltételezhetően azok a válaszadók, akik egyáltalán nem dolgoznak a képzés ideje alatt (45%), ők a doktori képzés azon három vagy négy éves időszakát élik, mikor óralátogatottsági kötelezettségük van, adott esetben még oktatási feladatot is el kellett látniuk az egyetemen. Különösen érvényes lehet a fenti állítás a nappali képzésben résztvevő hallgatókra. A válaszadók 37%-a több munkahelyen is dolgozik, ebből következtethetünk arra, hogy doktori tanulmányai mellett részmunkát is (28%) és alkalmi munkát is vállalnak (18%). A doktorandusz és doktorjelölt számára ideálisnak mondható munkahelyen, felsőoktatási intézményben és kutatóintézetben a töltenek be állást a megkérdezettek 45%-a. Közintézményt jelölték meg munkahelyükként főként az oktatási szférában dolgozó pedagógusok (30%), kevesen dolgoznak a magánszférában (20%), egyházi intézményeknél (10%) és a civil szférában. A kényes kérdésnek számító nettó havi jövedelemre a kérdőívet kitöltők 84%-a válaszolt, az átlag havi jövedelem nettó 592 euróra jött ki, mely a bruttó 805 eurós 2012-es évi szlovákiai átlagbérhez közelít.

Doktori iskola

Kutatásunk nem reprezentatív minta alapján készült, a bevezetőben említett okok, miszerint nem tudunk pontos adatot mondani a szlovákiai magyar doktoranduszok létszámára vonatkozóan a reprezentativitásra való törekvés igényét ki is zárja. A szlovákiai magyar nappali tagozatos hallgatók száma a 2012/2013-as évben 5422, Magyarországon az előző évek adataira támaszkodva átlagosan 2500 nappali tagozatos hallgató tanul, Csehországban becslések szerint 600-800 fő. Mintánkban a szlovákiai egyetemeken végzettek valamelyest felülprezentáltak, a Magyarországon és Csehországban végzett hallgatók közül is kevesebben töltötték ki kérdőívünket. A kis elemszám miatt országonkénti összehasonlítást sajnos nem tudunk végezni.

5. sz. ábra: Egyetemi végzettség helyszíne (%)

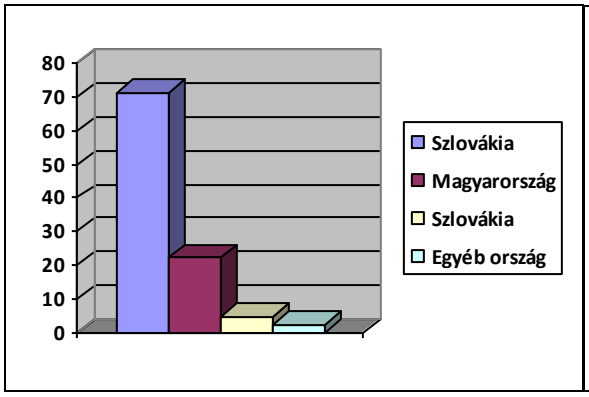

6. sz. ábra: PhD képzés helyszíne (%)

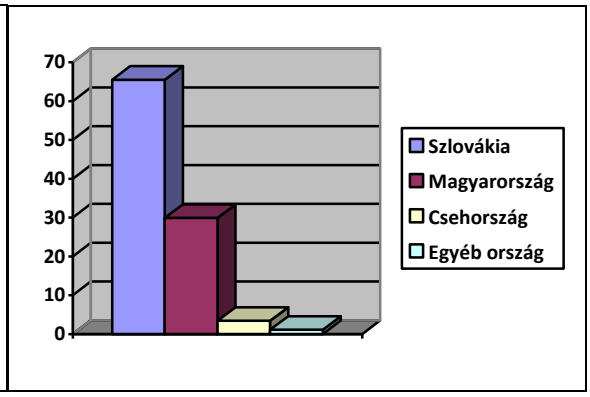

A kérdőívet kitöltők 60%-a magyar nyelven tanul, ennek magyarázata, hogy a szlovákiai magyar doktori iskolák hallgatói magas számban vettek részt a kutatásban. A felmérés nyitva állt a doktorjelöltek

számára is, azonban a válaszadók 82%-a jelenleg még doktori iskolai tanulmányait folytatja, 13%-uk indította el a fokozatszerzési eljárást, azaz doktorjelölti státuszban van. Nappali tagozaton, ösztöndíjjal tanul a lekérdezettek 64%-a. Átlagosan 2,6 évet tanultak a doktori iskolában, és 4 éven belül tartják befejezhetőnek tanulmányaikat. A doktoranduszok számára tanulmányaik sikeres befejezéséhez szükséges a szakmai konferenciákon való aktív részvétel, előadás tartása illetve tanulmányaik megjelentetése. Doktori iskolánként eltérő a konferencián tartott előadásért illetve a tudományos publikációkért járó kredit pontszám megítélése, azonban az idegen nyelvű tudományos tevékenységért magasabb kredit pontszám jár. Erre törekedhetnek az idegen nyelven publikáló fiatal kutatók, ugyanis az idegen nyelven megjelenő publikációk száma kimagaslik a magyar és szlovák nyelvű publikációkhoz viszonyítva.

7. sz. ábra: Előadás tartása az elmúlt 1 évben (%)

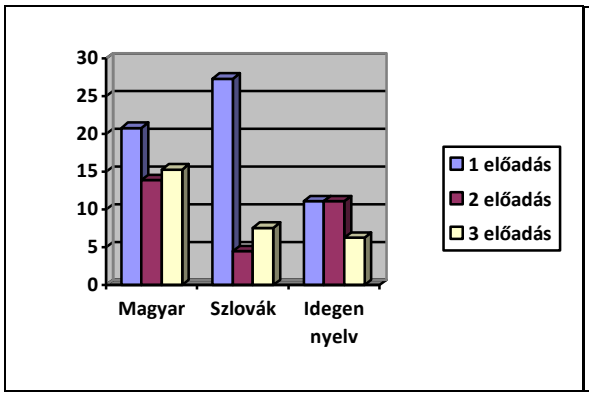

8. sz. ábra: Publikálás az elmúlt 1 évben (%)

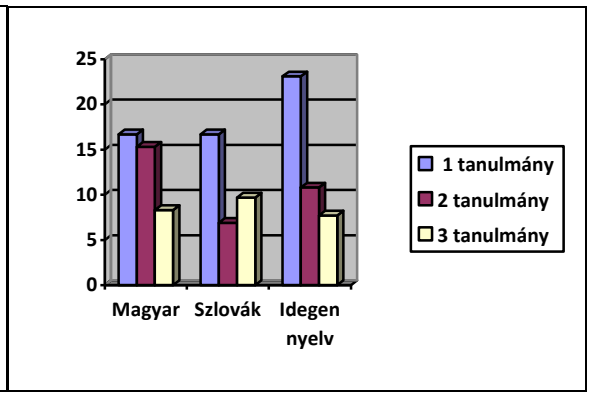

9. sz. ábra: Tudományterületenkénti megoszlás (%)

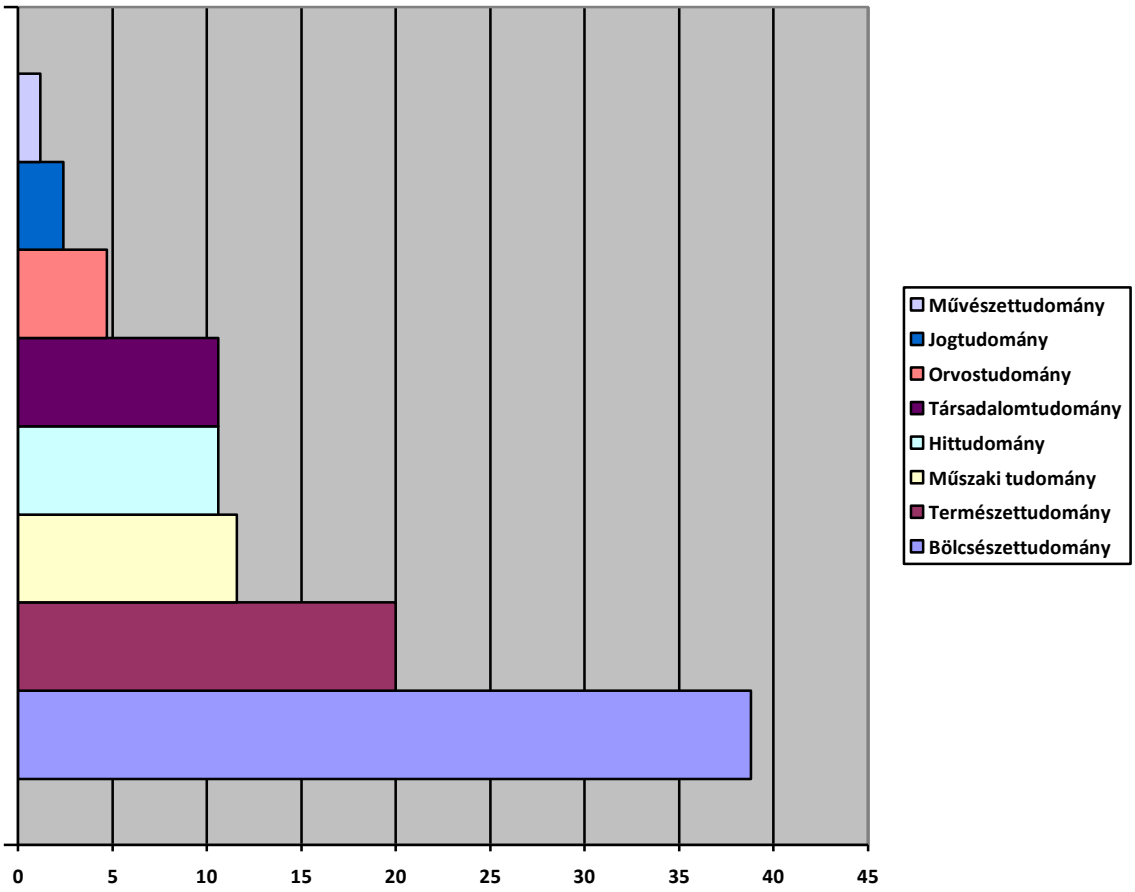

A doktori képzés során egy jó témavezető nagy segítséget nyújthat a fiatal kutatóknak a tudományos munka megismertetésében, láthatóan a válaszadók is így gondolják, ugyanis három negyedük tudatosan már a doktori képzésbe való felvételi előtt felkérte témavezetőjét a sikeres felvételi vizsgát követő tutorálásra. Kevésbé elterjedtebb szokás, hogy a doktori iskola jelöl ki doktoranduszai számára témavezetőt, az esetek 17%-ában ez is előfordult A témavezető előre történő kiválasztása magyarázata lehet arra, hogy a válaszadók 69% ismét az ugyanannak a tutornak a segítségével kezdené el doktori tanulmányait.

10. sz. ábra: Témavezető kiválasztása (%)

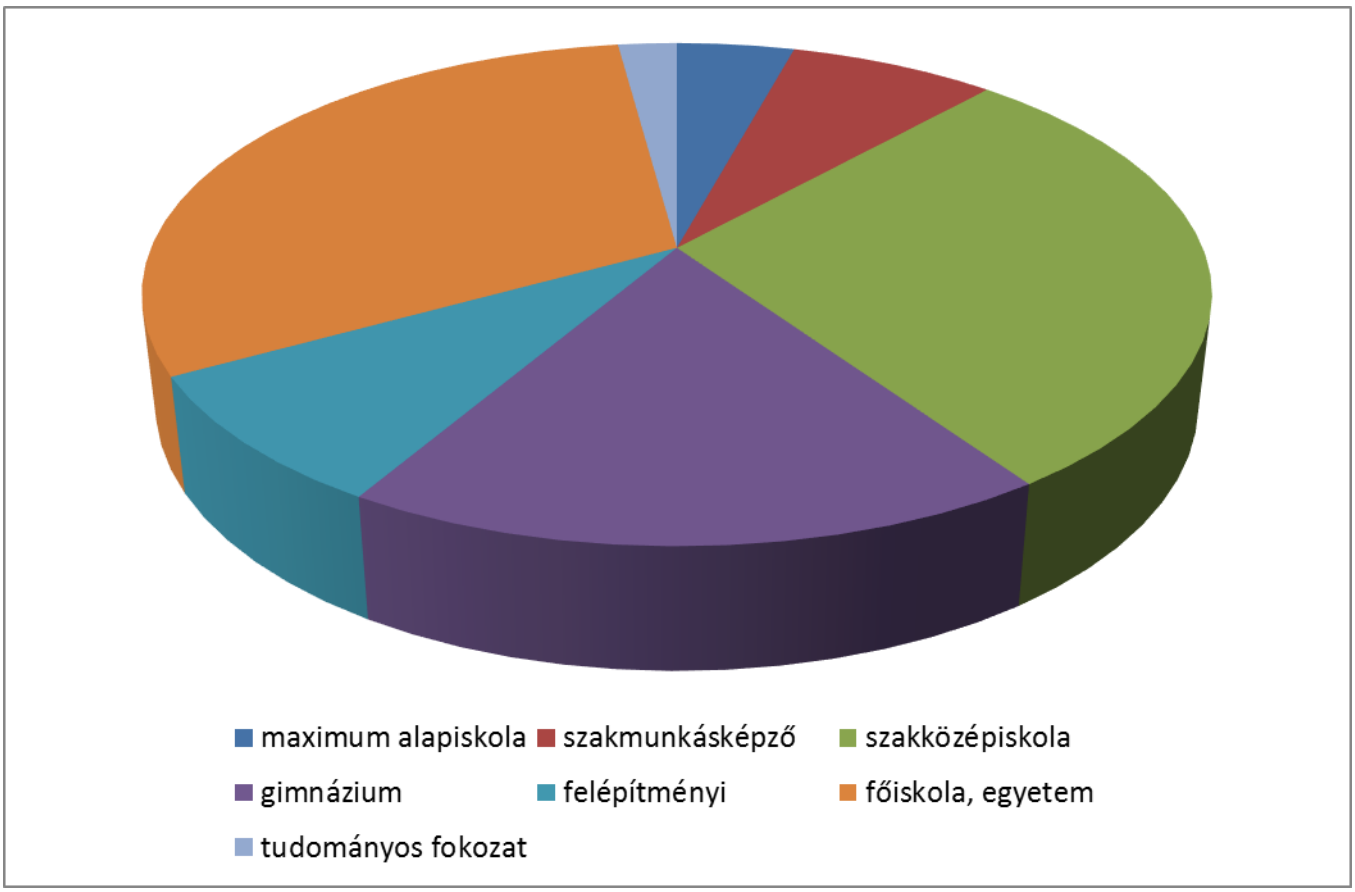

A kérdőív egyik kérdés blokkjában nyolc olyan jellemzőt soroltunk fel, mely a doktori képzés során rendkívül előnyös a hallgatókra nézve, amennyiben témavezetőjére jellemzőek a felsorolt tulajdonságok. Ezeket a jellemzőket kellett a válaszadóknak az 1-től 5-ig terjedő skálán értékelni saját témavezetőjükre vonatkoztatva. Azokkal a jellemzőkkel elégedettek leginkább a válaszadók a témavezetővel kapcsolatban, melyek magára a témavezető szakmai képességeire vonatkoznak. Ezt követik csak a témavezető és a tanítványai közötti viszonyra vonatkozó jellemzők, azok közül is első szempont az oktatói készsége majd ezt követik a hallgatók direkt a témavezetői tevékenységével kapcsolatos jellemzőinek kiemelése. (lásd: 11. sz. ábra)

11. sz. ábra: Témavezetőre vonatkozó jellemzők átlaga az 1-5 skála átlaga szerint

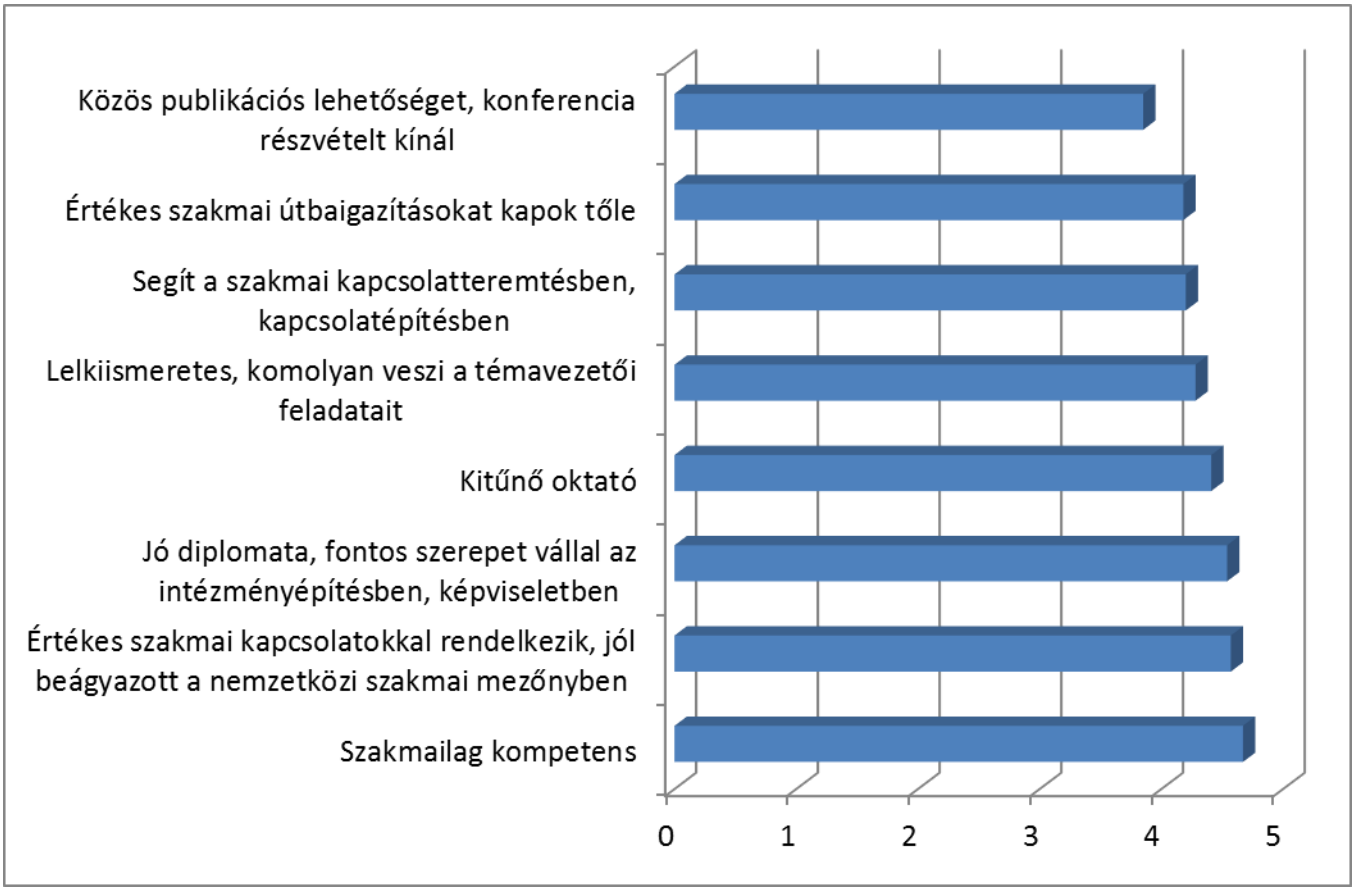

A válaszadók körében a doktori képzéskor való jelentkezéskor is erős szakmai motivációs tényezők érvényesültek. A szakmai érdeklődés, kutatási lehetőségek, szakmai tudományos karrier iránti érdeklődés az elsődleges motivációs tényezőnek számítanak. A magas szakmai elkötelezettséget követik az egzisztenciális jellegű tényezők, köztük az esetleges külföldi ösztöndíj illetve munkalehetőség. A családi elvárás a legkevésbé ösztönző hatású, azonban meg kell jegyezni, hogy a válaszadók közel egy harmada felsőfokú végzettségű szülői háttérrel bír, vagyis a szülők kétharmada a válaszadók végzettségéhez képest is alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik. Az intergenerációs mobilitás foka a vizsgált csoportnál már a felsőfokú végzettség tényével kimagasló.

12. sz. ábra: Motivációs tényezők a doktori képzésre való jelentkezéskor (1-5 skála átlaga)

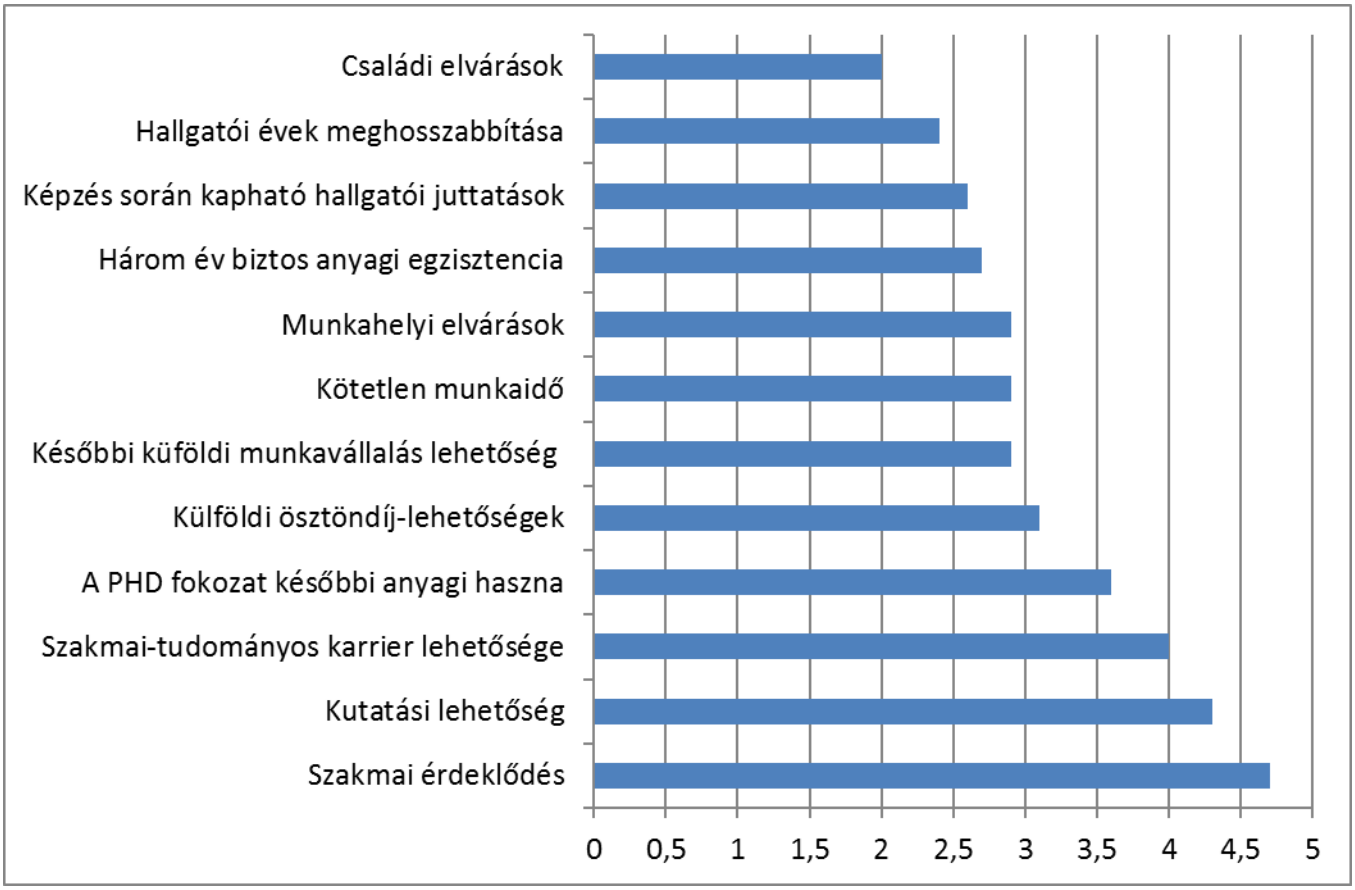

13. sz. ábra: Milyen megfontolásból döntött jelenlegi doktori iskolája mellett? (1-5 skála átlaga)

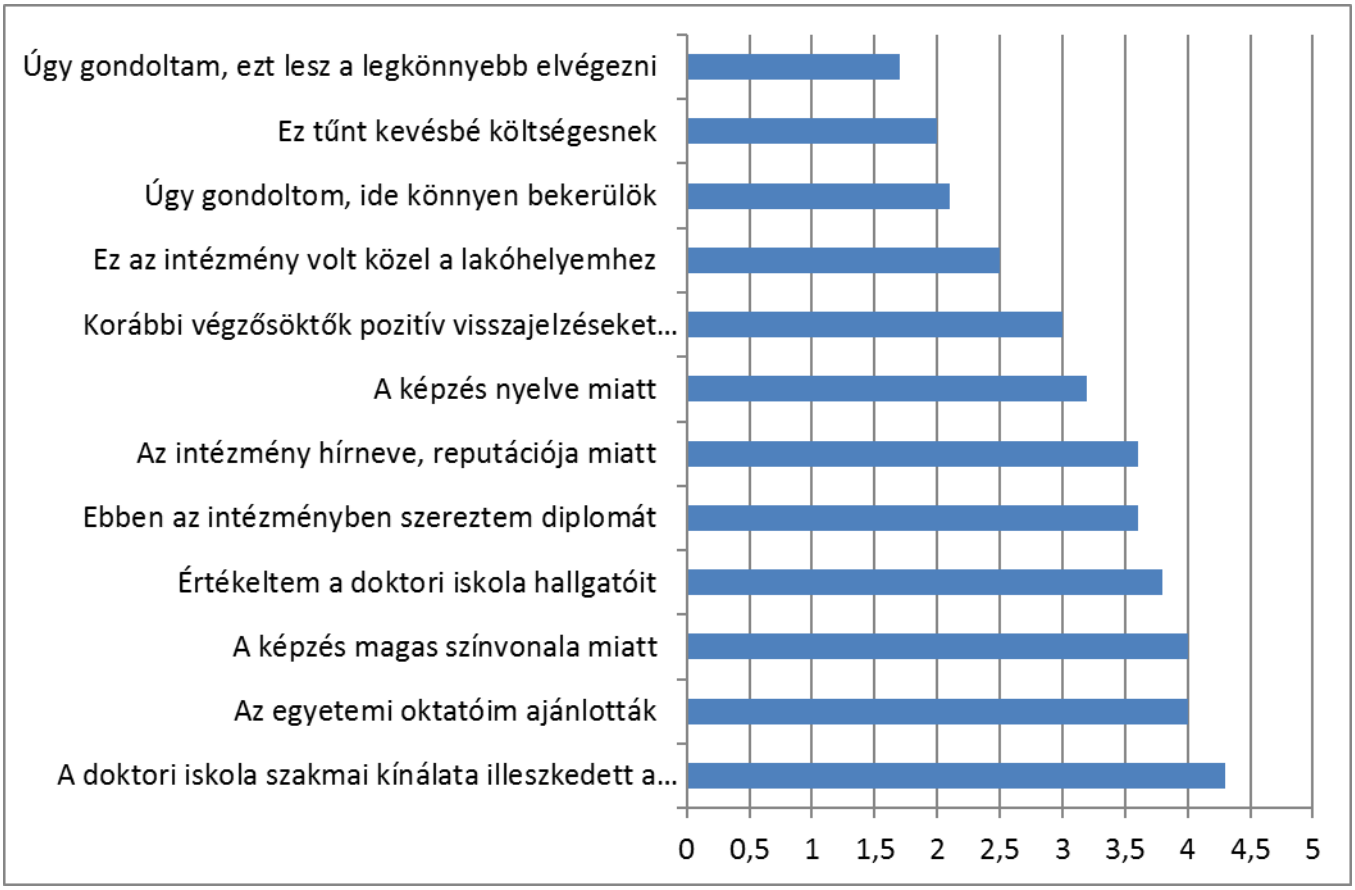

A szakmai érvek érvényesülnek a doktori iskola kiválasztásánál is, a kutatási témához kapcsolódó szakmai kínálat miatt választották leginkább a hallgatók képzési helyüket. A racionális érvek, mint a költséghatékony képzés, az intézmény közelsége legkevésbé döntő. (lásd: 14. sz. ábra) A témavezető fontosságának hangsúlyozása megjelenik a saját doktori iskola értékelésénél, az első helyen szerepel ugyanis a témavezető szakmai kompetenciájával való elégedettség, ezt követi az intézményi szintű szakmai szint értékelése. Némileg ellentmondásos, hogy a szakmai fejlődés intézményi feltételei előkelő helyen szerepel, a könyvtár ellátottsága, mint az intézmény által a szakmai fejlődéshez szükséges tárgyi feltételeinek helye az utolsó helyen szerepel.

14. sz. ábra: Saját doktori iskolával való elégedettség (1-5 skála átlaga)

A disszertáció nyilvánosságra hozatalának kérdése az utóbbi években politikai vitatémává vált, ezért is éreztük aktuálisnak a kérdés felvetését. A válaszadók 83%-a úgy gondolja teljesen nyilvánosságra kell hozni, 17%-a a nemleges választ jelölte meg.

Jövőtervek, migrációs szándék

A doktoranduszok többsége a képzés ideje alatt részt vesz kutatásokban, adott esetben oktatói tevékenységet is ellát. Ezek a feladatok szolgálhatnak mintegy próbaként a hallgatók számára, mennyire tartják alkalmasnak magukat az oktatói és kutatói munkára. A doktori fokozat megszerzését követő elhelyezkedési tervekkel kapcsolatos véleményekből az derül ki, hogy a válaszadók 53%-as szívesen dolgozna oktatóként felsőoktatási intézményben, 26%-ának pedig ideális munkahely lenne egy állami kutatóintézet. A doktori képzés egyik legfontosabb célja a tudományos munkára való felkészítés, ennek ellenére azt kell mondani nem feltétlenül készülnek tudományos pályára a hallgatók. Munkahelyi tervek között szerepel a magánszektor K+F területe ugyanolyan arányban, mint az önálló vállalkozás indítása (16-16%). Meglepő módon a pedagógusi pályát minden ötödik hallgató jelölte meg kívánt munkahelyként.

A magasan képzettségűek külföldi munkavállalását a köznyelv agyelszívásnak nevezi. A szlovákiai magyarok vonatkozásában az első számú agyelszívó ország az anyaország, Magyarország (15%). A legtöbben azonban elsősorban szülőhazájukban, Szlovákiában képzelik el jövőjüket (61%). Elenyésző a nyugat-európai munkavállalásra való hajlandóság (4%). A kérdésre, miszerint melyik országban fog a doktori fokozat megszerzését követően élni, három országot lehetett felsorolni, ezzel a lehetőséggel kevesen éltek, a második helyen megjelölt országok közül Magyarországot 16-n jelölték meg, a többi országot, Szlovákiát (8) kivéve 1-2 kitöltő választotta.
A szülőföldön való megmaradási szándékra szolgálnak bizonyítékul a Szlovákiából történő elköltözés hajlandóságának alacsonyabb foka. 52%-a válaszadóknak „inkább nem szívesen" illetve „egyáltalán nem szívesen" költözne el az országból még a jobb élet- és munkakörülmények miatt sem. A kivándorlásra elszántak közül (43%) örömmel, „nagyon szívesen" költözne a válaszadók 15%-a, „szívesen" 27%-a.

15. sz. ábra: Külföldi utazás célja? (%)

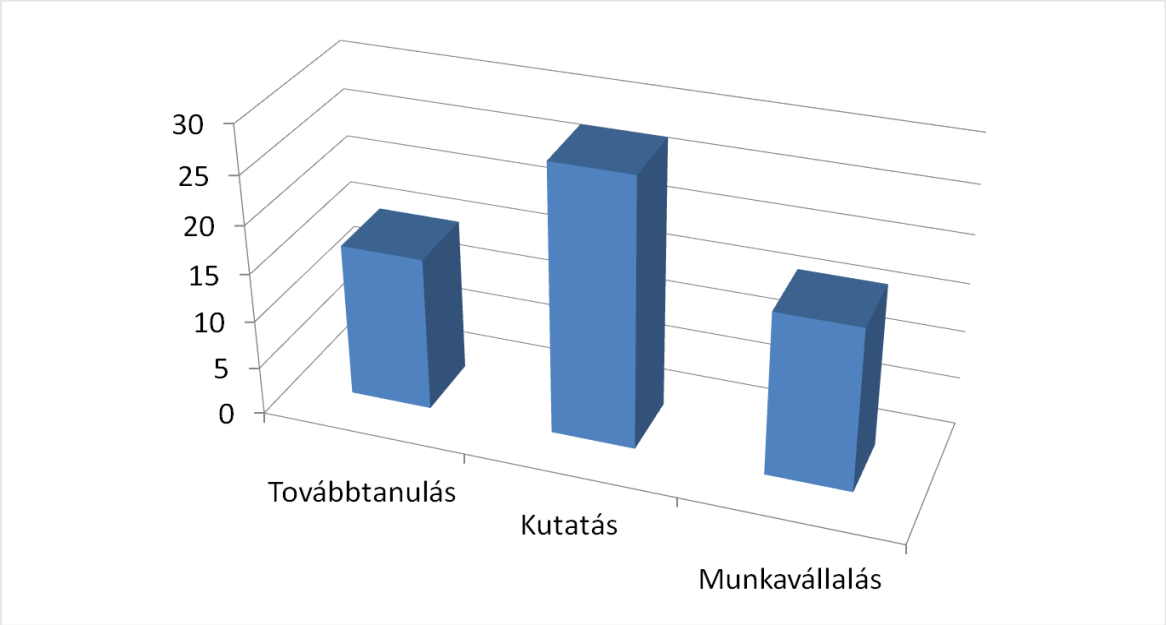

Az optimista válaszadók (60%) az elkövetkező öt évet belátható időnek tartják, hogy jelenlegi életkörülményeikhez képest javulást észleljenek. Feltételezhetően közrejátszik ebben a doktori tanulmányaik befejezése, fokozattal a kézben vélhetően bizakodni lehet az új álláslehetőségekben, a tudományos vagy egyéb munkahelyi ranglétrán történő előmenetelben és nem utolsósorban a magasabb fizetési kategóriába kerülés is növelheti az életkörülmények javulását.

16. sz. ábra: Szlovák nyelvismeret (%)

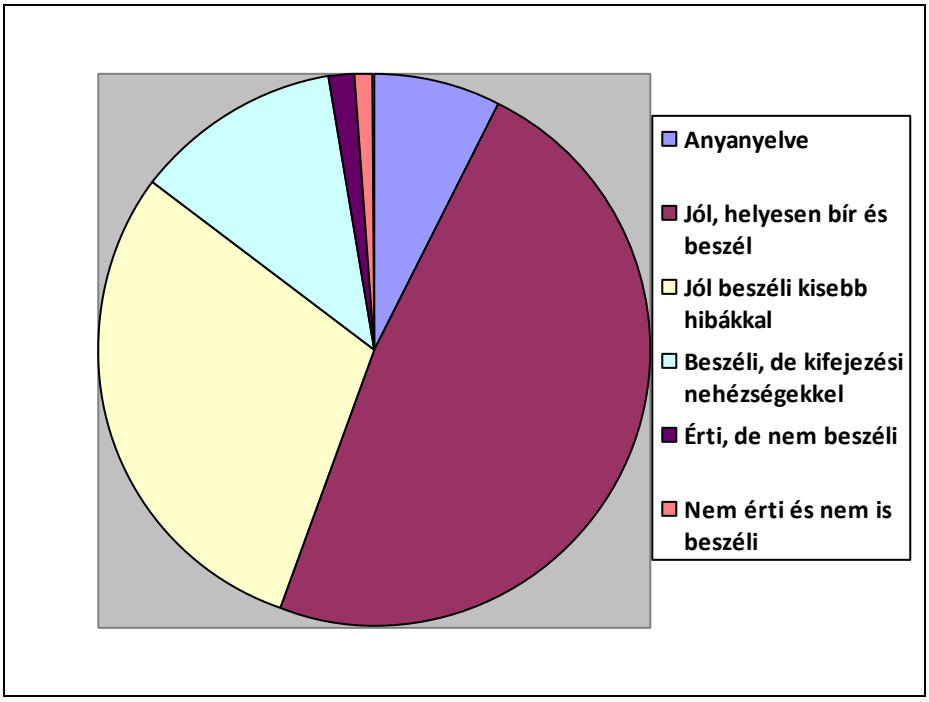

A kérdőívet kitöltők körében a szlovák nyelvet 99%-ban valamilyen szinten beszélik. Eltérő a nyelvismeret szintje, azonban közel 80%-uk jól beszéli a nyelvet, összességében 30%-uk csak kisebb hibákkal beszél, illetve 12%-uk küzd kifejezési nehézségekkel.

18. sz. ábra: Angol nyelvismeret szintje (%)

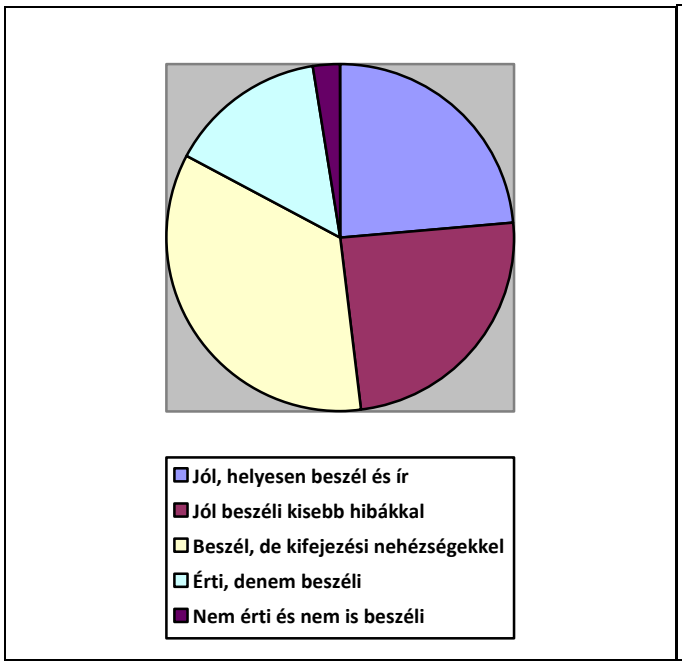

19. sz. ábra: Német nyelvismeret szintje (%)

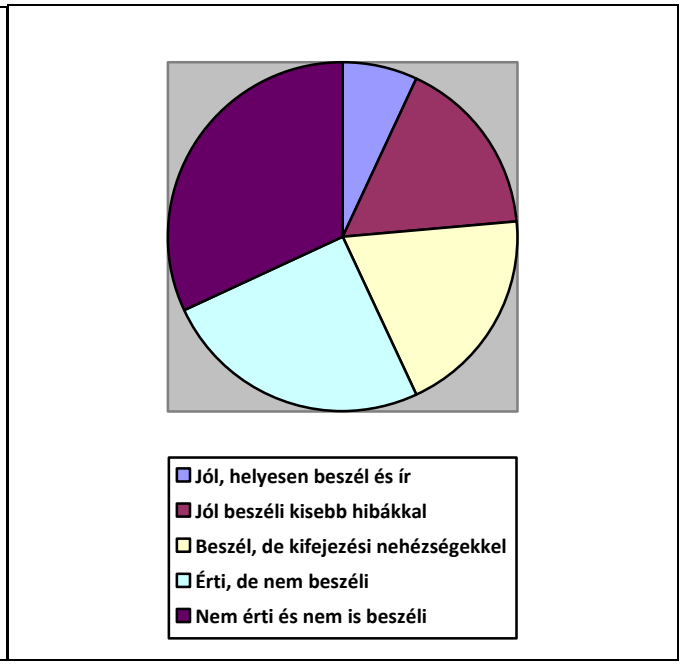

Az idegen nyelvek közül az angol nyelv ismerete a legmagasabb szintű, a második legmagasabb szinten beszélt német nyelvet a válaszadók közel egyharmada nem érti és nem is beszéli.

Összegzés

Összességében elmondhatjuk, hogy az online felmérés lebonyolításának módszertanát illetően a névre szóló megszólítások valamint a doktori iskolákban oktató tanárok biztatására történő kitöltés volt a leggyakoribb. A szlovákiai magyar tannyelvű doktori iskolában tanuló hallgatók magas számban vettek részt a kutatásban, ez arra enged következtetni, hogy a négy intézmény a hallgatói különösen tanáraik biztatására hozzájárultak a kutatás megvalósításának sikeréhez.

A kutatás eredményeiből nem vonhatunk le statisztikai megbízhatósággal messzemenő következtetéseket a szlovákiai magyar doktoranduszokra, doktorjelöltekre vonatkozóan, azonban kiindulópontként szolgálhatnak a témával kapcsolatos további kutatások megvalósításához. Amennyiben az elkövetkezőkben hasonló kutatásokat szeretnék megvalósítani a célcsoport körében azok minél szélesebb körű elérése céljából különös figyelmet kell szentelnünk a személyes megszólításoknak, mely a kutatás megvalósíthatósága szempontjából több emberi erőforrás igénybevételét jelenti. Területi szempontból láthatjuk, hogy a szlovákiai szlovák doktori iskolákban tanuló hallgatók nagyon kevés számban vettek részt a felmérésben, ugyanez vonatkozik a csehországi és magyarországi doktoranduszokra is.

Megjegyzés: EZ AZ ERDÉLYBEN HASZNÁLT KÉRDŐÍV. A TÖBBI RÉGIÓBAN E KÉRDŐÍV ADAPTÁLT VÁLTOZATAIT HASZNÁLTUK – Dr. Papp Attila

ROMÁNIAI MAGYAR DOKTORANDUSZOK ÉS FIATAL KUTATÓK SZÖVETSÉGE

KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR DOKTORANDUSZ ÉLETPÁLYA-VIZSGÁLAT-**KÉRDŐÍV**

Kolozsvár
2012

I. SZOCIO-DEMOGRÁFIAI HÁTTÉR

1. Neme:

1. férfi
2. nő

2. Születési éve:

_____

3. Hol nevelkedett 14 éves koráig?

Ország neve: _____

Megye neve: _____

Település neve: _____

4. Az év legnagyobb részében hol tartózkodik?

Ország neve: _____

Megye neve: _____

Település neve: _____

5. Van-e olyan további helyszín, ahol munkavállalás, tanulás, tapasztalatcsere céljából évente legalább egy hónapot tartózkodik?

Ország neve: _____

Megye neve: _____

Település neve: _____

6. Állampolgársága (Amennyiben több van, kérjük sorolja fel mindet!)

1. _____
2. _____
3. _____

7. Családi állapota

1. nőtlen, hajadon
2. házasságban él
3. élettársi kapcsolatban él
4. elvált
5. özvegy

8. Van-e gyereke?

1. van → **8.1. Hány gyereke van? _____**
2. nincs

9. Mi a szülei legmagasabb iskolai végzettsége?

Édesapja/ nevelőapja	Édesanyja / nevelőanyja
1. nyolc általános iskolai osztály vagy kevesebb 2. szakmunkásképző, szakiskola 3. szakközépiskola 4. elméleti líceum 5. posztliceális 6. főiskola 7. egyetem 8. tudományos fokozat (MA, PhD)	1. nyolc általános iskolai osztály vagy kevesebb 2. szakmunkásképző, szakiskola 3. szakközépiskola 4. elméleti líceum 5. posztliceális 6. főiskola 7. egyetem 8. tudományos fokozat (MA, PhD)

10. Közvetlenül a PhD képzés elkezdése előtt milyen egyetemi vagy posztgraduális képzésben vett részt?

Intézmény neve	A képzés szakterülete	Város	Képzés típusa (MA, PhD, stb.)	Kezdés éve	Befejezés éve	A képzés nyelve

11. Egyetemi vagy posztgraduális tanulmányai alatt (beleértve a jelenleg zajló doktori képzést) tanult-e vagy dolgozott-e külföldi egyetemen kutatóként, oktatóként?

1. igen
2. nem → Ugorjon a 13-as kérdésre!

12. Egyetemi vagy posztgraduális tanulmányai alatt milyen külföldi egyetemen tanult/ dolgozott?

Intézmény neve	Város	Ország	Tartózkodás célja (tanulás, kutatás, oktatás)	A tartózkodás időtartama (hónap)

II. MUNKAERŐ-PIACI HELYZET

13. A PhD képzés mellett jelenleg dolgozik-e?

1. igen, több helyen is
2. igen, egy helyen
3. nem → Ugorjon a 19-es kérdésre!

Amennyiben több helyen dolgozik, gondoljon a karrierje szempontjából a legfontosabbra és erre vonatkozóan válaszolja meg a 14-18-as kérdéseket!

14. Mi a munkaviszonyának a jellege?

1. teljes munkaidős
2. részmunkaidős
3. alkalmi

15. Milyen intézményben dolgozik?

1. felsőoktatási intézmény
2. kutatóintézet
3. egyéb közintézmény
4. magánvállalkozás
5. állami vállalat
6. egyéb, éspedig _____

16. Mi a foglalkozása ezen a munkahelyen? (Pl. mérnök, tanácsadó, referens, tanár, politikus, stb.)

_____.

17. Milyen munkakörben dolgozik, mi a beosztása ezen a munkahelyen? (Pl. igazgató, középvezető, vállalkozó, alkalmazott, önfoglalkoztató, szabadúszó stb.)

_____

18. Melyik országban/településen van ez a munkahely?

1. település _____
2. ország _____

Mindenkitől!

19. Minden jövedelemforrását figyelembe véve (az esetleges doktori ösztöndíjat is), mennyi az Ön nettó havi (kézbe kapott) jövedelme?

_____ EUR

III. INFORMÁCIÓK A DOKTORI ISKOLÁRÓL

20. Ön jelenleg hány doktori képzésben vesz részt?

1. egy
2. kettő
3. több
4. ko-tuteláris rendszerben doktorál

21. Melyik intézményben és tudományterületen folytatja doktori tanulmányait?

1. Intézmény neve: _____
2. Kar: _____
3. Tudományterület: _____

A 22-es kérdés azokra vonatkozik, akik több helyszínen is részt vesznek doktori képzésben vagy kotuteláris rendszerben tanulnak!

22. Melyik további intézményben és tudományterületen folytatja doktori tanulmányait?

1. Intézmény neve: _____
2. Kar: _____
3. Tudományterület: _____

MINDENKITŐL!
FIGYELEM: Ha több helyen doktorál, a 23-40. kérdések arra a doktori iskolára vonatkoznak, ahol nagyobb valószínűséggel szerez fokozatot!

23. Milyen nyelven zajlik a képzés? (Ha több nyelven zajlik, sorolja fel mindet, elsőként a képzés alapnyelvét!)

1. _____
2. _____
3. _____

24. Milyen tagozaton folytatja doktori tanulmányait?

1. nappali
2. esti
3. távoktató
4. levelező

25. A doktori képzése…?

1. ingyenes (költségtérítés-mentes)
2. részlegesen költségtérítéses
3. teljes mértékben költségtérítéses

26. Részesül-e vagy részesült-e folyamatos <u>hallgatói</u> ösztöndíjban a doktori képzése ideje alatt? FIGYELEM! Nem tartoznak ide pl. az eseti, kutatói ösztöndíjak!

1. jelenleg is részesül
2. részesült, de már nem részesül
3. nem → Ugorjon a 28-as kérdésre!

27. Mekkora volt a legutoljára kapott ösztöndíj havi összege?

_____ EUR

28. Melyik évben kezdte el a doktori képzést?

A doktori képzés kezdő éve _____

29. Jelenleg hol tart a fokozatszerzési folyamatban?

1. Doktori iskolában tanul
2. Befejezte a doktori iskolát, de még nem indította el a fokozatszerzési eljárást
3. Fokozatszerzési eljárásban van (doktorjelölti státussal rendelkezik)

30. Jelenlegi tapasztalatait és terveit figyelembe véve, milyen esélyeket lát arra, hogy meg fogja szerezni a doktori fokozatot? *Értékelje a következőképpen: az 1-es jelentse azt, hogy biztosan nem sikerül az 5-ös pedig, hogy biztosan sikerül. Természetesen közbülső értékeket is adhat!*

biztosan nem sikerül	1	2	3	4	5	biztosan sikerül

0. nem tudja

31. Tervei szerint melyik évben szerez doktori fokozatot?

1. A fokozatszerzés tervezett éve _____
2. valószínűleg nem fog fokozatot szerezni

IV. A DOKTORI ISKOLA VÁLASZTÁSÁNAK MOTIVÁCIÓI, ELÉGEDETTSÉG A KÉPZÉSSEL

32. Mennyiben jelentettek motivációs tényezőt az Ön számára a doktori képzésbe történő jelentkezéskor az alábbiak? *Kérjük értékelje őket aszerint, hogy mennyire voltak fontosak! Az 1.-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem volt fontos, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon fontos volt. Természetesen közbülső értékeket is adhat!*

	Egyáltalán nem fontos	**Inkább nem fontos**	**Fontos is meg nem is**	**Inkább fontos**	**Nagyon fontos**	**Nem tudja**
1. Szakmai érdeklődés	1	2	3	4	5	0
2. Kutatási lehetőségek	1	2	3	4	5	0
3. Szakmai-tudományos karrier lehetősége	1	2	3	4	5	0
4. Hallgatói évek meghosszabbítása	1	2	3	4	5	0
5. Három év biztos anyagi egzisztencia	1	2	3	4	5	0
6. A képzés során kapható hallgatói juttatások	1	2	3	4	5	0
7. Külföldi ösztöndíj-lehetőségek	1	2	3	4	5	0
8. Későbbi külföldi munkavállalás lehetősége	1	2	3	4	5	0
9. A PhD fokozat későbbi anyagi haszna	1	2	3	4	5	0
10. Munkahelyi elvárások	1	2	3	4	5	0
11. Családi elvárások	1	2	3	4	5	0
12. Kötetlen munkaidő	1	2	3	4	5	0
13. A PhD fokozat a felsőoktatásban való elhelyezkedés feltétele	1	2	3	4	5	0

33. Amikor arról döntött, hogy doktori tanulmányokat folytat, milyen megfontolásból döntött a jelenlegi doktori iskolája mellett?
Kérjük értékelje az érveket aszerint, hogy mennyire voltak jellemzőek! Az 1.-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem volt jellemző, az 5-ös pedig azt, hogy teljes mértékben jellemző volt.

	Egyáltalán nem	**Inkább nem**	**Igen is meg nem is**	**Inkább igen**	**Teljes mértékben**	**Nem tudja**
1. Úgy gondoltam, ezt lesz a legkönnyebb elvégezni	1	2	3	4	5	0
2. Ez tűnt kevésbé költségesnek	1	2	3	4	5	0
3. A képzés magas színvonala miatt	1	2	3	4	5	0
4. Korábbi végzősöktől pozitív visszajelzéseket kaptam	1	2	3	4	5	0
5. Úgy gondoltam, ide könnyen bekerülök	1	2	3	4	5	0
6. Ez az intézmény volt közelebb a lakóhelyemhez	1	2	3	4	5	0
7. Az egyetemi oktatóim ajánlották	1	2	3	4	5	0
8. Értékeltem a doktori iskola oktatóit	1	2	3	4	5	0
9. Ebben az intézményben szereztem diplomát	1	2	3	4	5	0
10. Az doktori iskola szakmai kínálata illeszkedett a kutatási érdeklődésemhez	1	2	3	4	5	0
11. A képzés nyelve miatt	1	2	3	4	5	0
12. Az intézmény hírneve, reputációja miatt	1	2	3	4	5	0

34. Ha a saját doktori képzésére gondol, mennyire elégedett az alábbiakkal?
Az 1.-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon elégedett.

	Egyáltalán nem elégedett	**Inkább nem elégedett**	**Elégedett is meg nem is**	**Inkább elégedett**	**Nagyon elégedett**	**Nem tudja**
1. A szakmai fejlődés intézményi feltételei (konferenciákon, kutatási együttműködésekben való részvétel lehetősége, publikációs lehetőségek stb.)	1	2	3	4	5	0
2. Szakmai segítségnyújtás, iránymutatás (tutorálás, lektorálás, mentorkodás)	1	2	3	4	5	0
3. A könyvtár szakkönyvekkel, szakfolyóiratokkal való ellátottsága (beleértve az online adatbázisokra történő előfizetést is)	1	2	3	4	5	0
4. A képzés finanszírozása (ösztöndíjak, kutatási programok)	1	2	3	4	5	0
5. A doktori képzés színvonala, hozzáadott értéke az alapképzéshez képest	1	2	3	4	5	0
6. A doktori iskola curriculumának, tanrendjének célirányossága	1	2	3	4	5	0
7. A doktoranduszok tájékoztatása	1	2	3	4	5	0
8. A témavezetők szakmai kompetenciája	1	2	3	4	5	0
9. Az oktatási és a fokozatszerzési folyamat szervezettsége	1	2	3	4	5	0
10. A doktoranduszok óratartási folyamatba történő bevonása	1	2	3	4	5	0
11. A doktoranduszok adminisztrációs feladatok ellátásába történő bevonása	1	2	3	4	5	0
12. A doktoranduszok kutatási folyamatba történő bevonása	1	2	3	4	5	0

35. Az Ön esetében hogyan történt a témavezető kiválasztása?

1. felvételi előtt kértem fel
2. felvételit követően kértem meg
3. a doktori program jelölte ki
4. más, éspedig _____

36. Mennyire jellemzőek a témavezetőjére az alábbi kijelentések?
Az 1.-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem jellemző, az 5-ös pedig azt, hogy teljes mértékben jellemző.

	Egyáltalán nem	**Inkább nem**	**Jellemző is meg nem is**	**Inkább igen**	**Teljes mértékben**	**Nem tudja**
1. Szakmailag kompetens, elismert szakértő	1	2	3	4	5	0
2. Kitűnő oktató	1	2	3	4	5	0
3. Értékes szakmai kapcsolatokkal rendelkezik, jól beágyazott a nemzetközi szakmai mezőnyben	1	2	3	4	5	0
4. Jó diplomata, fontos szerepe vállal az intézményépítésben, képviseletben	1	2	3	4	5	0
5. Lelkiismeretes, komolyan veszi a témavezetői feladatait	1	2	3	4	5	0
6. Értékes szakmai útbaigazításokat kapok tőle	1	2	3	4	5	0
7. Segít a szakmai kapcsolatteremtésben, kapcsolatépítésben	1	2	3	4	5	0
8. Közös publikációs lehetőséget, konferencia-részvételt kínál	1	2	3	4	5	0

37. Ha újrakezdhetné a doktori képzést, ugyanazt a témavezetőt választaná?

1. igen
2. nem
3. nem tudja

38. Véleménye szerint mi a jelenlegi doktori képzés legnagyobb problémája, ott ahol Ön is tanul?

_____

_____

_____

_____

_____

___

_____

___

39. Kérjük, fejtse ki röviden, hogy véleménye szerint milyen változtatásokat látna indokoltnak a doktori képzés szerkezetében, tartalmában, általában a doktori képzés vonatkozásában (képzés hossza, jellege, tartalma, stb.)?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

___

40. Mindent egybevetve Ön mennyire elégedett a doktori képzésével, amiben részt vesz?

Az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett az 5-ös pedig, hogy teljes mértékben elégedett. Természetesen közbülső értékeket is adhat!

egyáltalán nem elégedett 1 2 3 4 5 nagyon elégedett

41. Ön érintett-e a doktori oklevelének a honosításában?

1. igen
2. nem → Ugorjon az 43-as kérdésre!

Amennyiben érintett:

42. Mennyire ismeri a honosítás procedúráját?

1. egyáltalán nem ismerem
2. felületesen ismerem
3. nagyobbrészt ismerem
4. alaposan ismerem

Mindenkitől!

43. Ön egyetért-e azzal a rendelkezéssel, hogy a doktori disszertációk teljes tartalmát nyilvánosságra hozzák a védést követően?

1. igen
2. nem

44. Az elmúlt 12 hónapban…

1. … hány tanulmánya jelent meg lektorált magyar vagy román nyelvű kötetben vagy folyóiratban?	
2. … hány tanulmánya jelent meg lektorált idegen nyelvű kötetben vagy folyóiratban?	
3. … hány előadást tartott magyar vagy román munkanyelvű szakmai konferencián?	
4. … hány előadást tartott idegen munkanyelvű szakmai konferencián?	

45. Mennyire ismeri/beszéli Ön az alábbi nyelveket?

	Anyanyelve	**Jól, helyesen beszél és ír**	**Jól beszéli, kisebb hibákkal**	**Beszél, de kifejezési nehézségekkel**	**Érti, de nem beszéli**	**Nem érti és nem is beszéli**
1. román	1	2	3	4	5	6
2. angol	1	2	3	4	5	6
3. német	1	2	3	4	5	6
4. francia	1	2	3	4	5	6
5. olasz	1	2	3	4	5	6

6. spanyol	1	2	3	4	5	6
7. orosz	1	2	3	4	5	6
8. más nyelv _____	1	2	3	4	5	6

V. JÖVŐTERVEK, MIGRÁCIÓS SZÁNDÉK

46. A doktori fokozat megszerzését követően hol kíván elhelyezkedni? (Több válasz is lehetséges!)

1. a felsőoktatásban, főállású oktatóként
2. a közoktatásban, tanárként
3. állami kutatóintézetben
4. magánszektorban, K+F területen
5. a magánszektorban, más területeken
6. nonprofit vagy egyházi szférában
7. helyi vagy megyei önkormányzatnál
8. kormányzati vagy minisztériumi apparátusban
9. saját vállalkozást szeretnék indítani
10. önfoglalkoztató szabadúszóként
11. nem kívánok elhelyezkedni/munkát vállalni
12. egyéb, mi _____

47. A doktori fokozat megszerzését követően vélhetően melyik országban fog élni?
(Amennyiben párhuzamosan több országban is, kérem azt/azokat is írja be!)

1. ország neve_____
2. ország neve_____
3. ország neve _____

48. Amennyiben a doktori fokozat megszerzése után szülőföldön (is) fog élni, vélhetően inkább a szülőföldi magyar vagy a többségi nyelvű tudományos életbe fog bekapcsolódni?

1. kizárólag a szülőföldi magyar tudományos életbe
2. inkább a szülőföldi magyar tudományos életbe
3. a szülőföldi magyar és a többségi tudományos életbe egyaránt
4. inkább a többségi tudományos életbe
5. kizárólag a többségi tudományos életbe
6. nem tudom
7. a kérdés nem vonatkozik rám

49. Kérem válaszoljon arra, hogy ha kivándorlás révén javíthatná élet- és munkakörülményeit, mennyire szívesen költözne el Romániából?

1. Nagyon szívesen
2. Szívesen
3. Inkább nem szívesen
4. Egyáltalán nem szívesen
5. Már véglegesen elköltöztem

50. Tervezi-e, hogy a közeljövőben külföldre megy…

Más országba, mint a lakhelye és az ország, ahol a doktori képzése zajlik. Több válasz is lehetséges!

1. továbbtanulás, szakmai továbbképzés céljából
2. kutatási céllal
3. munkavállalási céllal
4. egyéb céllal, éspedig _____

5. nem → Ugorjon az 53-as kérdésre!

Amennyiben tervezi:

51. Mennyi időre tervezi elhagyni az országot?

1. pár hétre vagy hónapra
2. félévre, egy évre
3. pár évre
4. véglegesen kitelepednék

52. Melyik országba tervezi, hogy menne?

1. ország neve_____
2. ország neve_____
3. ország neve _____

Mindenkitől!

53. Bízik-e élete jelentős javulásában a következő 5 éven belül?

1. igen
2. nem → Ugorjon az 55-ös kérdésre!

0. nem tudja

Amennyiben igen:

54. Ebben mennyire lesz szerepe ...

	semmilyen	kevés	jelentős	meghatározó	nem tudja
1. az Ön ambíciójának és szakmai teljesítményének	1	2	3	4	0
2. a doktori tanulmányainak	1	2	3	4	0
3. a doktori fokozatszerzésnek	1	2	3	4	0
4. az általános konjunktúra változásának (gazdasági, pénzügyi, politikai helyzet)	1	2	3	4	0

VI. RODOSZ

55. Tagja-e Ön a Romániai Magyar Doktoranduszok és Fiatal Kutatók Szövetségének?

1. igen → Ugorjon az 57-es kérdésre!
2. nem

Amennyiben nem tagja:

56. Ha nem tagja a Romániai Magyar Doktoranduszok és Fiatal Kutatók Szövetségének, kíván-e belépni?

1. igen
2. nem

Mindenkit ől!

57. Mennyire elégedett Ön a Romániai Magyar Doktoranduszok és Fiatal Kutatók Szövetségének tevékenységével?
Az 1-es azt jelenti, hogy egyáltalán nem elégedett, az 5-ös pedig azt, hogy. teljes mértékben elégedett.

	egyáltalán nem elégedett	**inkább nem elégedett**	**elégedett is meg nem is**	**inkább elégedett**	**teljesen elégedett**	**nem tudja**
1. érdekvédelmi	1	2	3	4	5	0
2. szolgáltató	1	2	3	4	5	0
3. jogsegélyszolgálati	1	2	3	4	5	0
4. szakmai	1	2	3	4	5	0
5. társadalmi kapcsolati	1	2	3	4	5	0
6. tudományos	1	2	3	4	5	0
7. külső kommunikációs tevékenységével	1	2	3	4	5	0
8. belső (szervezeten belüli) kommunikációs tevékenységével	1	2	3	4	5	0
9. összességében a RODOSZ tevékenységével	1	2	3	4	5	0

58. Véleménye szerint a Romániai Magyar Doktoranduszok és Fiatal Kutatók Szövetségének milyen feladatokat kellene a jövőben hangsúlyosabban, erőteljesebben ellátnia?

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Köszönjük a válaszait!